

ЗМІСТ

Держава і освіта

Визначаємо пріоритети

Рівний доступ до якісної освіти: МОН звітує та рекомендує.....	4
Георгій Філіпчук. До консолідації українського суспільства.....	11
Вріз. Думки учасників Конгресу української інтелігенції.....	12

Інноваційна школа

Соловейчиківські читання в Москві. – Інтерв'ю Ольги Виговської з Артемом Соловейчиком.....	16
Круглий стіл. Хто має право викладати.....	18
Вріз. Реформування школи: з чого почати? – Інтерв'ю Ольги Виговської з Софією Лисенковою.....	22
Круглий стіл. Семестрово-цикло-блочна система навчання. Московські директори у Київській школі.....	23
Іван Осадчий. Модель регіональної виховної системи: районна асоціація дитячих організацій Ставищенщини “Крона”.....	33
Оксана Ясинська, Микола Михайліченко. Білінгвістичне навчання в Україні: передумови виникнення і розвиток.....	39
Надія Шиян. Профільна сільська школа: проблеми та перспективи.....	44
Вадим Луначек. Інформатизація загальної середньої освіти України: необхідність зміни пріоритетів.....	50

Педагогіка школи

Ольга Скальська. Навчання іноземної мови і психолого-фізіологічні особливості учнів.....	54
Микола Наказний. Формування здатності працювати в команді.....	61
Василина Хайруліна. Виховна система українського коледжу: практичний аспект.....	66

Управління школою

Світлана Рудаківська. Партнери в освіті: формула успіху.....	72
Ярослава Шкурко. Комунікативні характеристики жінки-директора: вплив на особливості управлінської взаємодії.....	80
“Свій до свого по своє!”.....	86
Олена Гордієнко. Біоетика – нові обрії здорового життя.....	87
Валентин Кулініченко. Здоров'я як цінність.....	90
Світлана Вековшиніна. Біоетика як світогляд сучасної людини.....	93

ДИРЕКТОР ШКОЛИ ЛІЦЕЮ ГІМНАЗІЇ

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ ДЛЯ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Свідцтво про державну реєстрацію
Серія КВ № 3826 від 9 березня 2004 р.

ФАХОВЕ ВИДАННЯ З ПЕДАГОГІЧНИХ ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ НАУК

Постанова Президії

ВАК

У К Р А І Н И

№ 5 – 05/4 від 11 квітня 2001 року

Голова Редакційної ради
Василь КРЕМЕНЬ

Головний редактор
Ольга ВИГОВСЬКА

Літературна редакція
та коректура:
Олег БАКУН
Юлія КРИЦЬКА
Валерій ФЕДОРЕНКО

Верстка
Владислав ЗАХАРЕНКО

Відповідальний редактор
Тетяна ГОДЕЦЬКА

Фотокореспондент
Наталія БОЙКО

Адреса редакції

01033, Київ-33, а/с 116;
03037, м. Київ, вул. Освіти, 6
Тел.: 8 (044) 244-09-09
E-mail: director@oldbank.com

© О.Виговська, ідея та концепція
© О.Виговський, дизайн та оформлення
© «Директор школи, ліцею, гімназії», 2003

ЗАСНОВНИКИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
І НАУКИ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ
НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. М.П. ДРАГОМАНОВА
ВИДАВНИЦТВО
«ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»
ЦЕНТР СПРИЯННЯ
СУСПІЛЬНОМУ РОЗВИТКУ
ім. МИКОЛИ ПИРОГОВА

Передплатні індекси:

22953

23974

Члени Редакційної ради

Віктор **АНДРУЩЕНКО**
Ірина **БАРМАТОВА**
Марія **БАРНА**
Іван **БЕХ**
Надія **БІБІК**
Володимир **БОНДАР**
Тетяна **БОРЗЕНКОВА**
Маріана **БОСЕНКО**
Людмила **ВАЩЕНКО**
Борис **ГАДЗЕЦЬКИЙ**
Микола **ГУЗИК**
Ірина **ГОРЕЦЬКА**
Лідія **ДАНИЛЕНКО**
Петро **ДМИТРЕНКО**
Володимир **ДОВГОПОЛИЙ**
Лілія **ДОНСЬКА**
Олександра **ДУБОГАЙ**
Олександр **ДУСАВИЦЬКИЙ**
Ольга **ЗАЙЧЕНКО**
Валентин **ЗАЙЧУК**
Іван **ЗЯЮК**
Олександр **ЛЯШЕНКО**
Людмила **КАЛІНІНА**
Юрій **КУЗНЕЦОВ**
Василь **МАДЗІГОН**
Сергій **МАКСИМЕНКО**
Юрій **МАЛЬОВАНИЙ**
Валентин **МОЛЯКО**
Григорій **НАУМЕНКО**
Віктор **ОГНЕВ'ЮК**
Віктор **ОЛІЙНИК**
Іван **ОСАДЧИЙ**
Надія **ОСТРОВЕРХОВА**
Оксана **ПЕЧУРА**
Павло **ПОЛЯНСЬКИЙ**
Світлана **РУДАКІВСЬКА**
Олександра **САВЧЕНКО**
Володимир **СКИБА**
Анатолій **СОЛОГУБ**
Юрій **ТРОФІМОВ**
Геннадій **ФЕДОРОВ**
Георгій **ФІЛІПЧУК**
Василина **ХАЙРУЛІНА**
Наталія **ЧЕПЕЛЄВА**
Олена **ЧИНОК**
Микола **ШКІЛЬ**

Євген Ткачов. Педагогіка і здоров'я: роздуми директора школи	95
Про навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів на 2004/05 навчальний рік. – Лист МОНУ №1/9-252 від 07.05.2004	101
Наказ та інструкція МОНУ №540 від 25.06.04 “Про організацію проведення контролю в умовах семестрової системи оцінювання навчальних досягнень учнів 5-11 (12-х) класів ЗНЗ”	102

Освіта зарубіжжя

Василь Разумовський. Фізична освіта у ХХІ столітті: проблеми загальної освіти школярів і якість навчання фізики.....	106
Інтерв'ю Ольги Виговської з академіком РАН Василем Разумовським.....	108
Наші ювіляри.....	112
Збірник нормативно-правових документів “Загальна середня освіта”.....	104
Виставка-презентація МОНУ “Освіта в Україні”	100
Безкоштовний інтернет для закладів освіти.....	58
Меблі Коломийського заводу “Прут” для освітян.....	4-а сторінка обкладинки

*Журнал рекомендовано до друку Вченою радою
Національного педагогічного університету
ім. М.П. Драгоманова
(протокол № 13 від 24.06.2004 р.)*

УМОВИ ПУБЛІКАЦІЇ В ЖУРНАЛІ «ДИРЕКТОР ШКОЛИ, ЛІЦЕЮ, ГІМНАЗІЇ»

- Статті мають бути написані спеціально для часопису «Директор школи, ліцею, гімназії» (ніде раніше не друковані і не надіслані до інших видань). Наукові статті повинні відповідати вимогам ВАКу до наукових праць.
- Редакція вищає за собою право скорочувати, редагувати статті, а також вносити зміни в назву.
- За достовірність фактів, дат, назв і точність цитування несуть відповідальність автори.
- Статті приймаються у вигляді файлів текстового редактора MS Word for Windows електронною поштою або на дискетах 3,5". Електронна пошта редакції: director@oldbank.com
Адреси редакції: 01033, м. Київ, а/с 116; 03037, м. Київ, вул. Освіти, 6
- Дискети, рукописи, малюнки, фотографії та інші матеріали, надіслані до редакції, не повертаються.
- Стаття має бути підписана всіма авторами і супроводжується авторською довідкою (вказати повне ім'я, по батькові та посаду), стислою анотацією.

Повний або частковий передрук матеріалів журналу «Директор школи, ліцею, гімназії» можливий лише за письмової згоди редакції.

Підписано до друку 17.07.2004. Формат 70x100 1/16.
Папір офсетний. 15 умов. друк. арк. Наклад 4500

Передвидавнича підготовка:
Центр ССР ім. Миколи Пирогова
03037, м. Київ, вул. Освіти, 6
Свідцтво: ДК №1709 від 9.03.2004 р.
Друк: Акціонерне товариство «Книга». Зам. 4-69.

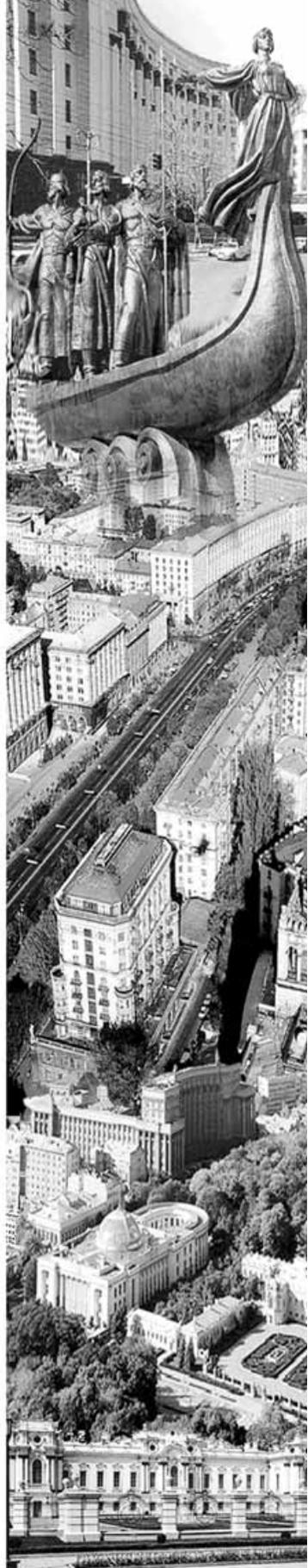
ДЕРЖАВА І ОСВІТА

Українська середня освіта не втратила свого високого рівня, і якщо дитина прагне здобути якісну освіту – школа дає їй для цього можливості.

Василь Кремень

Мова йде не про те, щоб передбачити майбутнє, а про те, щоб творити його.

Дені де Ружмон

Визначаємо пріоритети

РІВНИЙ ДОСТУП ДО ЯКІСНОЇ ОСВІТИ: МОН ЗВІТУЄ ТА РЕКОМЕНДУЄ

**Держава
і освіта**

**Порушена
проблема —
предмет
розгляду
цьогорічної
серпневої
Колегії
МОНУ**

*З напрацюван-
нями учасників
Колегії ми
познайомимо
своїх читачів у
наступних
номерах
журналу*

ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

У зародку залишається питання модернізації змісту дошкільної освіти, її орієнтації на системний розвиток особистості.

Головним завданням залишається забезпечення можливості дітям здобути якісну дошкільну освіту. Особлива увага при цьому має приділятися охопленню дошкільним навчанням дітей 5-річного віку, оскільки одним із важливих напрямів модернізації освіти є забезпечення наступності між дошкільною та початковою ланками.

Особливу увагу слід звернути на дітей, які з різних причин не відвідували дошкільні заклади. Органи управління освітою спільно з педагогічними колективами мають подбати про створення умов для їх адаптації до навчання в школі. Важливим завданням педагогічних колективів, учителів, що працюватимуть із першокласниками, має стати індивідуальна робота з учнями, врахування їхніх фізичних можливостей та рівня розвитку, визначення індивідуального ритму навчання.

У зв'язку з підвищенням показників дитячої інвалід-

ності та захворюваності здійснюються заходи щодо формування сучасної моделі комплексної підтримки дитини з вадами розвитку, що передбачає активну участь усіх членів сім'ї в реабілітаційному процесі. Для цього планується розширити функції спеціальних дошкільних закладів за рахунок соціально-педагогічного патронату сім'ї, що виховує дитину з вадами розвитку. При цьому діти, які перебувають під таким патронатом, зараховуються до дошкільного закладу.

ПОЧАТКОВА ОСВІТА

У 2004-2005 навчальному році завершується перехід загальноосвітніх навчальних закладів I ступеня на новий зміст і структуру навчання. З огляду на це, доцільно розглянути питання щодо організації навчально-виховної роботи у 4-х класах відповідно до новоствореного навчально-методичного забезпечення.

Робота над створенням навчального комплекту для початкової освіти, що забезпечує можливості для якісного опанування учнями програмового матеріалу, завершується, звідси — необхідність здійснення аналізу

*Редакційну статтю підготовлено на основі Листа МОН України "Про проведення у 2004 р. серпневих конференцій педагогічних працівників", № 1/9-394 від 26.07.04 р.

програм, підручників, навчально-методичного забезпечення, їх обговорення, узагальнення пропозицій для подальшої роботи з удосконалення змісту освіти.

УВАГА: П'ЯТИКЛАСНИКИ!

Керівникам навчальних закладів, педагогічним працівникам слід забезпечити належні умови для поступової адаптації учнів 5-х класів до особливостей навчання в школі II ступеня: переходу до багатопредметності і відповідно – до співпраці з різними вчителями, роботи в умовах кабінетної системи тощо.

Міністерством освіти і науки України спільно з Національною Академією наук України та Академією педагогічних наук України розроблено і затверджено нові типові навчальні плани для учнів 5-12 класів 12-річної школи. Особливістю зазначених планів є те, що ними вперше запроваджуються окремі варіанти вивчення навчальних предметів для основної та старшої школи, для навчальних закладів різних типів і напрямів – усього **41** варіант. Нові навчальні плани передбачають навчання учнів упродовж **5** робочих днів на тиждень.

МОДЕРНІЗАЦІЯ ЗМІСТУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

З метою модернізації змісту загальної середньої освіти проведено Всеукраїнський конкурс навчальних програм для учнів 5-12 класів 12-річної школи. Проекти програм розміщено на сайті Міністерства освіти і науки України і вперше створено можливості їх широкого обговорення.

Говорять учасники тогорічної Колегії МОНУ:

Ідеться, власне, про побудову принципово нової середньої освіти, що створить передумови для широкої самореалізації кожної дитини відповідно до її нахилів та уподобань, сприятиме інноваційному розвитку країни.

Василь Кремень

Міністр освіти і науки України, Президент АПН України

Нині професійно-технічна освіта могла б зайняти чільне місце у профілізації старшої школи. Професійно-технічне училище, яке реорганізується у професійний ліцей, вже сьогодні є старшою профільною школою технологічного напрямку.

Мирослав Сорока

Заступник начальника Головного управління освіти і науки Львівської обласної адміністрації

Багато причин кризової ситуації: наявна нормативна база забезпечення засобами навчання і науковими приладами не відповідає вимогам сьогодення, не сформовано сучасні механізми багатоканального консолідованого фінансування. Наша промисловість не готова до випуску новітнього покоління засобів навчання та наукових приладів. Ми втратили два технологічних цикла. Необхідно залучити сильного партнера, який має ці технології.

Володимир Сторішко

Директор Інституту прикладної фізики НАН України

Зобов'язані створити в кожному місті і районі дитячі будинки змішаного типу як альтернативу школам-інтернатам. Це один із реальних шляхів вирішення проблеми дитячої бездоглядності.

Микола Урупа*

Заступник голови Київської обласної державної адміністрації

Загрозливою є тенденція зростання контингенту дітей дошкільного й шкільного віку, не охоплених навчанням. Понад 70 тисяч дітей шкільного віку з різних причин не навчаються у школі.

* * *

У багатьох випадках іноді сама школа або не сприяє, або руйнує здоров'я наших дітей. У 2002 році не відвідувала школу майже 5-та частина – за станом здоров'я.

* * *

Педагоги завжди були і є подвижниками своєї професії, тому й не можемо не звертати уваги на те, що тисячі людей просто покидають цю ниву.

Дмитро Табачник

Вице-прем'єр-міністр

*У нашому журналі 5-6, 2003 (с.14) допущена помилка у прізвищі, за що редакція перепрошує Миколу Михайловича Урупу

**ГАРЯЧІ ТОЧКИ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ:
ДУМКИ УЧАСНИКІВ ТОГОРІЧНОЇ КОЛЕГІЇ МОНУ**

Діти в Україні

За всіма прогнозами, у 2040 році дітей народиться на 100 тисяч менше.

Педагоги вкрай схвилювані зростанням насильства, агресивності, що спостерігається вже у дитячому середовищі.

Чи не забагато серед ігор та іграшок, якими грається наша малеча, товарів іноземного виробництва?

* * *

Учитель і держава

Школа старіє.

Сьогодні відчуваємо гостру потребу в педагогічних кадрах.

Рівень заробітної плати освітян архінизький.

Треба забезпечити вчителів гідною заробітною платою, яка б відповідала високому званню "вчитель", давала можливість не виживати, а творити, забезпечуючи освіту найвищої європейської якості.

Маємо усвідомити — лише забезпечений учитель з піднесеним добрим настроєм може дати глибокі і міцні знання.

Формування негативного ставлення до педагогічних працівників загрожувє духовному і культурному відродженню суспільства.

* * *

Школа — дзеркало суспільства

Проблема нормального функціонування малокомплектних шкіл стоїть дуже гостро, потрібна серйозна нормативна база для її вирішення.

Нині професійно-технічна освіта могла б зайняти чільне місце у профілізації старої школи.

Через послаблення математичної і природничої підготовки школярів можемо стати безпорадними перед вимогами часу.

Впровадження комп'ютерів у навчальний процес — це дуже прогресивний крок.

Потрібна державна підтримка методичних видань, які конче необхідні і вчителеві, і директору, і завучу.

Розпочато роботу над створенням підручників нового покоління для 5-х класів загальноосвітніх навчальних закладів.

Звертаємо увагу, що робочі навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів на 2004-2005 навчальний рік розробляються відповідно до інструктивно-методичного листа Міністерства освіти і науки України від 07.05.04р. за № 1/9-252 "Про навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів на 2004/2005 навчальний рік" (див.: с. 101 цього числа журналу).

НОВІ ПІДХОДИ ДО ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ

Зміни у змісті та в структурі загальної середньої освіти мають глибинний характер і потребують, перш за все, упровадження нових підходів до підготовки вчителя. У цьому навчальному році інститути післядипломної педагогічної освіти повинні максимально використати свої потенційні можливості й оперативно запровадити різні форми підвищення кваліфікації вчителів та підготувати їх до роботи за новими навчальними планами, програмами. Особливої уваги потребують педагогічні працівники, які будуть викладати нові навчальні предмети у 5-му класі.

Зазначена робота має бути проведена і на всіх випускних курсах вищих навчальних закладів, що здійснюють підготовку вчителів.

На виконання основних положень Національної доктрини розвитку освіти, Закону України "Про загальну середню освіту", положень Концепції загальної середньої освіти (12-річної

школи) продовжується поступовий перехід до профільного навчання у старшій школі та апробація різних моделей його організації.

Важливою складовою упровадження профільного навчання у старшій школі є розроблення технології допрофільної підготовки школярів, що включає аспекти педагогічної, психологічної, інформаційно-організаційної роботи, спрямованої на допомогу учням у виборі профілю навчання.

Форми організації допрофільної підготовки різноманітні: психолого – педагогічне діагностування школярів з метою визначення їхніх професійних уподобань і якостей для створення однорідних за підготовленістю та інтересами малих колективів (класів, груп); упровадження курсів за вибором, факультативних занять, поглиблене вивчення окремих предметів на диференційованій основі. Допрофільна підготовка також може здійснюватися через предметні гуртки, наукові товариства учнів, Малу академію наук, предметні олімпіади, кабінети профорієнтації.

УМОВИ ДЛЯ ЗДОБУТТЯ ЯКІСНОЇ ОСВІТИ

Створення умов для здобуття якісної освіти є основною ідеєю реформування освітньої галузі.

- Вирішенню зазначених питань буде сприяти подальша реалізація Державної програми “Інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів, комп’ютеризації сільських шкіл”.

У 2003 році за рахунок державного бюджету до загальноосвітніх навчальних закладів поставлено 1835 навчальних комп’ютерних комплексів нового покоління загальною вартістю 84,9 млн. грн. Державним бюджетом на 2004 рік передбачено фінансування в обсязі 96 млн. грн. на поставку НКК навчальним закладам, що створює нові можливості для організації навчального процесу.

На цей час у близько 7 тис. загальноосвітніх навчальних закладах І-ІІІ ступенів встановлено навчальні комп’ютерні комплекси (НКК), що

складає майже 53 відсотки середніх загальноосвітніх шкіл І-ІІІ ступенів (у т.ч. – 45 відсотків шкіл, що розташовані в сільській місцевості).

При цьому Міністерство вкрай стурбоване тим, що у більшості шкіл комп’ютери використовуються лише на уроках інформатики. Вони не стали доступним для кожного вчителя засобом навчання. Інститути післядипломної педагогічної освіти, методичні кабінети районних (міських) відділів освіти, керівники навчальних закладів мають спрямувати свої зусилля на створення умов для набуття кожним учителем умінь та навичок використання сучасних ЕОМ у навчальному процесі.

З 2003 року НКК поставляються з програмним забезпеченням українською мовою. Наступним завданням у цій сфері є розроблення сучасних програм для навчання школярів з використанням комп’ютерно-орієнтованих засобів навчання, створення українського освітнього порталу.

Вітчизняними виконавцями розроблено педагогічні програмні засоби для підтримки вивчення інформатики, математики, фізики, хімії, біології, географії, історії, англійської мови, української і зарубіжної літератур. Програмне забезпечення у кількості 9 найменувань поставлено загальноосвітнім навчальним закладам у квітні-травні 2004 році для апробації. Планується в 2004 році продовжити розроблення програмного забезпечення навчального призначення, розробити дистанційні курси, створити український освітній веб-сайт в Інтернеті.

- Особливої уваги вимагає вирішення питання підключення загальноосвітніх навчальних закладів до мережі Інтернет. Через відсутність належних каналів зв’язку та невірність проблеми оплати відповідних послуг лише 20% міських і 8% сільських шкіл підключено до Інтернету.

З метою поліпшення наявної ситуації Міністерством освіти і науки України, Всеукраїнською асоціацією комп’ютерних клубів, ВАТ “Укртеле-

ком” та ПРООН започатковано проєкт “Розвиток доступу до сучасних інформаційно-комунікаційних технологій населення України”, яким передбачається створення на базі сільських шкіл Пунктів доступу до Інтернет.

- Створенню умов для забезпечення якісних освітніх послуг у загальноосвітніх навчальних закладах сільської місцевості сприятиме виконання Програми “Шкільний автобус”. У 2003 – 2004 навчальному році організованим підвозом до місць навчання і додому забезпечено понад 83 відсотки учнів з числа тих, які потребують підвезення. Усього в країні потребують підвезення 257,7 тис. учнів – 11,6 відсотка.

За кошти місцевих бюджетів впродовж навчального року придбано 315 автобусів загальною вартістю 15,94 млн. грн.

На реалізацію програми “Шкільний автобус” у Законі України “Про державний бюджет України на 2004 рік” передбачено 69 млн. грн., що дасть можливість придбати понад 400 автобусів.

Створення парку “Шкільних автобусів” дасть можливість забезпечити організацію екскурсійних та навчальних поїздок, сприятиме розвитку краєзнавчої освіти в регіонах, що значно розширить можливості якісного здійснення навчально-виховного процесу.

- Упродовж 2003 і 2004 років Уряду вдалося суттєво поліпшити фінансування випуску навчальної літератури, що дасть змогу в цьому календарному році повністю забезпечити сучасними підручниками школярів початкової й частково основної і старшої школи.

ПРАКТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ НАВЧАННЯ

Практична спрямованість навчання є невід’ємною складовою підвищення якості освітнього процесу. Тому пріоритетним залишається завдання оснащення необхідним сучасним обладнанням кабінетів фізики, хімії, біології, географії, інформатики та шкільних майстерень.

З цією метою Кабінетом Міністрів

України затверджено 13.07.04 № 905 Цільову комплексну програму забезпечення загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладів сучасними технічними засобами навчання та наочним приладдям із природничо-математичних і технологічних дисциплін. Її реалізація сприятиме створенню національної індустрії виробництва навчально-наукових засобів та здійсненню модернізації матеріально-технічної бази навчальних закладів.

УКРАЇНЬСКА МОВА У СФЕРІ ОСВІТИ

Посиленої уваги вимагає робота щодо розширення функціонування української мови у сфері освіти. Реалізація мовної політики в Україні забезпечується законодавчими, просвітницькими, економічними засобами, практичною діяльністю органів виконавчої влади.

З метою зміцнення статусу української мови як державної Урядом розроблено Державну програму розвитку і функціонування української мови на 2004-2010 роки та проєкт Закону України “Про розвиток і застосування мов в Україні”.

Проте, незважаючи на вживані заходи, все ще повільно відбувається процес застосування державної мови в навчальних закладах східних і південних регіонах країни, що негативно впливає на реалізацію мовної політики держави. Керівникам місцевих органів управління освітою слід вжити дієвих заходів щодо розширення функціонування української мови у сфері освіти.

ЗОВНІШНЄ ТЕСТУВАННЯ ВИПУСКНИКІВ

Міністерство продовжує проведення експерименту щодо впровадження моделі зовнішнього тестування навчальних досягнень випускників 11(12) класів загальноосвітніх навчальних закладів, який є складовою політики, спрямованої на забезпечення рівного доступу громадян до якісної освіти через модернізацію системи освіти, приведення її у відповідність до потреб сучасної інформаційної епохи, забезпечення інноваційного розвитку країни.

Цього року у пробному тестуванні взяли участь близько **2 500** школярів (у минулому році **1 800**). Для проходження сертифікаційного тестування подали заявки **5 500** випускників загальноосвітніх навчальних закладів. Розширилось коло вищих навчальних закладів – учасників експерименту – **31**, що у **8** разів більше порівнянно з минулим роком.

З метою здійснення підсумкового оцінювання рівня навчальних досягнень школярів, поетапного переходу до проведення вступних випробувань до вищих навчальних закладів, створення системи моніторингу якості освіти Міністерство освіти і науки України підготувало проект постанови Кабінету Міністрів України про створення національної системи зовнішнього оцінювання та моніторингу якості освіти (з цим проектом наші читачі можуть ознайомитися у наступних числах журналу).

Створення національної моніторингової системи у формі зовнішнього стандартизованого тестування надасть можливість зробити реальні кроки до прозорості проведення випускних та вступних випробувань, сприятиме утвердженню наступності між середньою та вищою школами. Керівникам навчальних закладів, педагогічним колективам необхідно проводити з учнями та їхніми батьками відповідну роз'яснювальну роботу щодо подальшого впровадження моделі незалежного зовнішнього тестування та умов його проведення.

РОЗВИТОК СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВИТИ

З метою задоволення освітніх запитів дітей з особливими потребами ухвалено постановою Кабінету Міністрів України від 05.07.04 № 848 Державний стандарт початкової загальної освіти для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, здійснюється підготовка проекту Державної цільової програми “Освіта інвалідів”.

Враховуючи світові тенденції в розвитку спеціальної освіти, все більш важливу роль на сучасному

етапі відіграє спільне навчання та виховання дітей з особливостями розвитку та їх здорових однолітків. Однією з форм інтегрованого навчання дітей є створення спеціальних класів при загальноосвітніх навчальних закладах, мережа яких продовжує розгортатись.

Місцевим органам управління освітою слід продовжити роботу щодо створення умов для здобуття цієї категорією дітей якісної освіти, вирішення проблем їх соціалізації та адаптації до суспільного життя.

ВИХОВАННЯ У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

На засіданнях секцій заступників директорів з виховної роботи, класних керівників, вихователів, майстрів виробничого навчання варто зосередити увагу на пріоритетних напрямках виховання в сучасній школі, посиленні виховного впливу на учнівську молодь.

Усе більшою актуалізації набуває утвердження норм і цінностей, що повинні бути властивими для людини ХХІ століття. Виховна робота має бути спрямована на становлення демократично орієнтованої, відповідальної, моральної і самодостатньої особистості. При цьому особливої уваги потребує патріотичне та громадянське виховання, спрямованість на формування почуття поваги до державних символів, духовних і громадянських цінностей; усвідомлення власної причетності й відповідальності за долю своєї родини, суспільства, країни.

У зв'язку з тим, що **2004** рік проголошено Роком сім'ї в Україні, рекомендуємо особливу увагу звернути на формування в молодого покоління поваги до сім'ї як однієї з найбільших цінностей суспільства.

Пріоритетними напрямками виховної роботи залишаються створення безпечних умов для навчання, фізичного розвитку та належних умов для соціально-психологічної реабілітації дітей; формування здорового способу життя, запобігання негативних проявів серед учнівської молоді, дитячої бездоглядності, безпритульності та підліткової злочинності.

Роботу секцій керівників позашкільних навчальних закладів доцільно спрямувати на обговорення питань подальшого розвитку позашкільної освіти, виконання положень Закону України “Про позашкільну освіту”, Державної програми розвитку позашкільних навчальних закладів на 2002-2008 роки, відповідних регіональних програм.

КООРДИНАЦІЯ ДІЙ ЗНЗ І ПОЗАШКІЛЬНИКІВ

У зв'язку з поступовим переходом старшої школи на профільне навчання потребують серйозного обговорення питань позашкільної освіти, зокрема діяльності Малої академії наук, щодо вдосконалення форм роботи з молоддю, яка виявляє схильність до науково-дослідницької роботи, спрямування навчально-виховного процесу на розвиток індивідуальних можливостей, інтересів, нахилів, здібностей вихованців, учнів і слухачів з урахуванням їхнього віку, психофізичних особливостей, стану здоров'я у різноманітних організаційних формах із застосуванням особистісно-орієнтованих педагогічних технологій. Керівникам загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів слід активізувати роботу щодо розгалуження мережі гуртків, удосконалення форм гурткової роботи в позаурочний та позанавчальний час.

З метою подальшого удосконалення методичного забезпечення позашкільної освіти протягом 2004-2005 років буде здійснено експертизу навчальних планів та програм, що використовуються в навчально-виховному процесі.

Роботу секцій керівників навчальних закладів системи освіти доцільно спрямувати на подальший розвиток моделі державно-громадського управління, передбаченої Національною доктриною розвитку освіти та якісної перебудови української діяльності.

Украй важливим залишається питання дотримання чинного законодавства у сфері освіти, забезпечення належних умов для навчання та виховання дітей, виконання конституційних вимог щодо обов'язковості повної загальної середньої освіти і положень Інструкції з обліку дітей і під-

літків шкільного віку в Україні, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 12.04.2000 р. №646. **Керівникам місцевих органів управління освітою слід посилити контроль за організацією обліку дітей та підвищити відповідальність посадових осіб за здобуття кожною дитиною загальної середньої освіти.**

На посилену увагу заслуговує організація харчування дітей шкільного віку, здійснення організаційних заходів та проведення роз'яснювальної роботи серед батьків щодо запровадження шкільної форми, підтримки і допомоги дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування та іншим соціально вразливим категоріям дітей.

АТЕСТАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Слід також привернути увагу до порядку проведення атестації педагогічних працівників у частині невинуватих вимог з боку окремих керівників навчальних закладів та спеціалістів методичних служб до вчителів, які атестуються, а також тих, які беруть участь у Всеукраїнському конкурсі “Учитель року”, щодо підготовки ними узагальнювальних матеріалів з досвіду роботи, не передбачених нормативними документами. Зазначене є виключно функціональним обов'язком методичних служб.

ВАРТО ПРИСЛУХАТИСЯ

Скоро в школах розпочнеться новий навчальний рік. А чи не прийшов час зробити 1 вересня всенародним святом? Ось що пише з цього приводу директор Таврійського ліцею мистецтв Олександра Альохіна: „Багато років спостерігаю, як 1-го вересня разом з дітьми до школи йдуть мама і тато, бабуся і дідусь, навіть тітоньки й сусіди, якщо це першокласник. Як прикро, коли батьки не можуть прийти через зайнятість у цей день на роботу”. Обов'язок держави – дбати про згуртованість сім'ї, про могутність і соціальну єдність громадян. Тож уведення його до реєстру всенародних свят червоного календаря – мудре рішення, яке сприятиме об'єднанню сім'ї і держави навколо найбільшої цінності нації – дитини. Це державне свято вже давно зачекалось офіційного визнання.

ДО КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Держава
і освіта

Україні склалася парадоксальна ситуація: саме українська інтелігенція, й освітяни зокрема, які забезпечують інтелектуальний, духовний, загалом — всебічний розвиток суспільства, що є чинником становлення дієздатного, конкурентноспроможного українського суспільства, не є впливовими, а це гальмує хід усіх без винятку реформ, бо важелі впливу залишаються в руках представників законодавчої та виконавчої влад — 57%, тоді як інтелігенція має лише 4,5%.

Державотворці здатні змінити означену тенденцію, але не виявляють достатньої ініціативи. Ситуація, що склалася, нагадує всім відоме правило: порятунок потопаючих — справа їхніх рук.

Найбільш свідомою частиною нашого суспільства — інтелігенція, яка має стати квітом нації, рушієм розвитку українського суспільства, зібралась наприкінці квітня на Конгрес української інтелігенції у столичному Будинку вчителя. В їхніх виступах бриніла стурбованість кожного за долю народу, сподівання, що ми зможемо нарешті заявити на повний голос: “Хто ми такі, українці, і чого прагнемо?” Тож з думками, ідеями та позицією учасників Конгресу знайомтеся у врізі до статті Георгія Філіпчука.

Один відомий просвітитель сказав, що після хліба завжди найважливішою буде школа. Безперечно, школа й освіта і надалі займатимуть чільне місце у формуванні особистості, тих фундаментальних підвалів, які пробуджують суспільний та індивідуальний прогрес. Крім школи, мусимо враховувати і роль церкви, зокрема православної. В умовах асоціальної дійсності варто зважати на фактор сім'ї, коли через еміграційний потік зростає кількість неповних сімей. Ми повинні пам'ятати про чинник влади (від голови сільради до Президента) — вони мають бути освіченими і саме в освіті вбачати основні пріоритети розвитку суспільства. Ми зобов'язані пам'ятати про це.

Треба віддати належне політикам, науковцям, практикам, які сформували

методологію нормативних базових державних документів — Державну програму “Освіта” (“Україна XXI століття”) і Національну доктрину розвитку освіти України у XXI столітті.

Сьогодні, на жаль, реформи в галузі освіти спричинюють зомбування не лише педагогічної галузі, а й усього суспільства. Існує думка, що основою реформи є інформатизація. Я вважаю, що **головне завдання стосується проблеми культури, освіти. Нам треба перейти** від парадигми навчально-пізнавальної до культурологічної, **від людини освіти до людини культури.**

Змушений констатувати, що поки українська освіта не може подолати глобалізм, націоналізм, європеїзм, індивідуалізм. Питання про українську освіту, з точки зору європейської зорієнтованості, не дискусійне. Граф Трубецької, перебуваючи в еміграції в Парижі, у 1826

Георгій ФІЛІПЧУК

Дійсний член АПН України, доктор педагогічних наук, професор, голова секретаріату Конгресу української інтелігенції

Від редакції

Статтю підготовлено за матеріалами виступу на Міжнародній науковій конференції “Духовний розвиток особистості: методологія, теорія і практика” (Луганськ, червень 2004).

ДУМКИ З ВИСТУПІВ ЧЛЕНІВ КОНГРЕСУ УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ:

Івана Драча, Миколи Жулинського, Юрія Ілленка, Бориса Тарасюка, Георгія Філіпчука, Віктора Ющенка, Ярослава Яцкова

Конгрес української інтелігенції, незалежно від персоналій, повинен бути з тими, хто сповідує українську національну ідею в сфері політики, економіки, духовності, культури. Це, перш за все, моральний наш вибір.

Розподілити можна права, блага; відповідальність не ділиться. Нині ж маємо таку систему, де нема крайнього, тому маємо умови для того, що твориться на наших очах останні 10 років.

Творення міцної держави неможливе без національно свідомого педагога, патріота. На жаль, трапляються випадки, коли вчителі налаштовані на ідеологію інших країн.

Незатишно на душі, коли думаєш про майбуття наших дітей, нас самих, бо очевидно, що світ український поділено на два кольори, проміжних барв немає – білий і чорний. Білий – там, а чорний – всі ми разом. Це сьогоднішня реальність, яка зобов'язує шукати відповіді на питання: яким шляхом дійсності йдемо?

Якщо хочете знищити державу – заберіть у неї мову. Чому на одного українця видається 0,49 книг рідною мовою? У росіян – 3, поляків – 9, німців – 19, але навіть з тих, що друкуються, лише кожна 59-та – українською мовою? Тому, що позбавити нас генетичної пам'яті мови означає викинути із сьогоднішнього простору.

Добре, що усвідомлюємо тягар, який лежить на наших плечах. Ми повинні дати чітку відповідь перш за все у питанні про владу. Не менш актуальною є тема культури, традиції, історії.

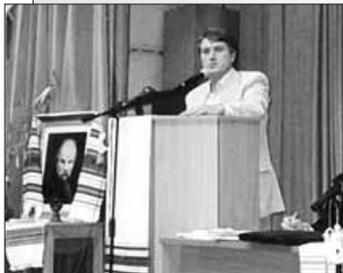
році сказав: *"Шлях європеїзації лежить через українізацію"*, – маючи на увазі часи Києво-Могилянської, Острозької та інших академій, коли українська освіта і наука формували інтелект сусідніх держав. Свою *"Велику дидактику"* Я. А. Коменський писав на основі діяльності українських братських шкіл – Європа тоді заглядала у вікна наших навчальних закладів.

Михайло Драгоманов, звертаючись до молоді, наголошував: *"Ви мусяте знати щонайменше дві-три західноєвропейські мови, щоб на них вчитися найважливіших речей"*.

Питання європейської культури, як на мене, полягає в синтезуванні в український освітній простір не лише технічних надбань, економічних досягнень, які мусимо опанувати, чи проблем освоєння побутової культури, *повинні говорити про складніше, значущіше з точки зору духовності і духу як такого.*

Маючи досягнення в царині класичної педагогіки, ми *зобов'язані підняти освіту до стану конкурентності*. Ми не станемо членами світового співтовариства до тих пір, доки не будемо цікавими з точки зору освітніх, наукових, інтелектуальних і духовних надбань; *культура Європи збагатиться, коли ми привнесемо своє національне*. Це позиція так званих трьох "я": загальнолюдське європейське, загальнонаціональне й індивідуальне. Лише синтез і збалансований підхід уможливають нормальний прогресивний розвиток для українського суспільства загалом і освіти зокрема.

Відомий педагог А. Дістервег у своїй праці про вчи-

тельство писав: *"Якщо наш народ не знатиме національних правил, конституції, літератури, мови, історії, традицій, то ми не станемо патріотами своєї держави"*. Універсальне правило свідчить, що принцип класичної педагогіки — природовідповідності і культуровідповідності — формує сьогодні підходи і нашої школи.

Пригадую недавню практику — *1947 рік*, німецьке суспільство здійснювало реформу на основі *10-ти принципів*. Один з них — відповідальність громадянина перед суспільством. Хибно ототожнювати індивідуалізм зі скрайнім егоцентризмом, виключно з індивідуальним. Правильний шлях до громадянського становлення полягає у відстоюванні позицій, громадянської відповідальності перед людьми, своєю родиною, державою і суспільством.

Нам, коли ведемо мову про людиноцентристський підхід, більше треба акцентувати на людському і соціальному вимірі політики в стилі культур. *Маємо впливати на практиковані в Україні підходи громадянською, науковою позицією.*

Погляньмо на стан речей у нас.

По-перше. Соціокультурне середовище згубне. Слід визнати, що наші потуги в умовах складного інформаційного середовища нагадують Сізіфову працю. З екранів транслюються вестерни, які пропагують так звану формулу п'яти "с" (назву лише три): садизм, секс, самогон. Нинішнє вчительство не в змозі впоратися з диверсією, що позначається на духовному становленні дітей через засоби масової інформації — телебачення, радіо (не лише приватне, а й державне в тому числі!). Мусить бути синтезований підхід на рівні уряду — політичний, правовий, фінансовий, економічний.

По-друге. З останніх сил намагаємося зберегти унікальні творчі колективи. А вчителі! Як би ви сьогодні не виховували громадську відповідальність, патріотизм, любов до дітей, освіти, школи і науки, — за 250 грн. не можна утримувати висококваліфікованого спеціаліста.

Категорично налаштований, коли чую про підвалини мотиваційної сфери в суспільстві, спрямованої на

Чому на концерті, присвяченому вшануванню пам'яті Тараса Шевченка в клубі, який не опалюється, немає представників еліти, крім двох великих українців — Анатолія Пономаренка і Дмитра Гнатюка?

Чому в Батурині, славетній гетьманській столиці, немає жодної могилки 16 000 великих українців, яких за 300 років не вшанувала влада? Хіба там не наші діди-прадіди поховані? А ми спокійно садимо картоплю, цибулька добре росте на місці фортеці І. Мазепи.

Батурин — одна з болючих сторінок нашої історії. Хіба не в цьому має полягати державна політика, якщо хочемо зберегти генетичну пам'ять українців?

Повірте, якщо забудемо історію — у нас не буде майбутнього, принцип держави буде паплюжитись.

Ми прагнемо духовності, моралі, це підвалини українства. Наша церква більше руйнує державу, ніж діє на об'єднання.

Чинна влада не працює на соборність України, і току в нас трапляються випадки на зразок "східняк-західняк".

Чому ми бідні?

Ми бідні, бо вже здійснено колосальний розподіл інтересів і ресурсів за останні 10 років. Це і маніпулювання, створене в розрізненій громаді, коли громада тримається нарізно і тому маємо конфлікт мовний, конфлікт у церкві, конфлікт з інтеграції, **к о н ф л і к т** Сходу і Заходу, **к о н ф л і к т** у будь-чому... Створюється що завгодно, а *відповідальності нема кому нести.*

Основною проблемою України є відсутність демократично-політичної системи.

Це ахіллесова п'ята. І тому, шановні друзі, — ми повинні стати політиками незалежно від фахової належності. В іншому ж випадку не запитуйте, як формувати пенсію, зарплату, як підняти музеї, як зробити так, щоб мати соціал-демократичні засади.

Хотілося б, щоб не забули, що ми українці, щоб ми стали українцями-політиками, які беруть тяжкий хрест і несуть заради майбутнього України.

Сьогодні намагаємось *поставити діагноз ситуації. Це ознака нашої ментальності.*

Громадянське суспільство дає відкритість...

Покликання інтелігенції — в генеруванні й пропагуванні ідеї, яка б сприяла гуртуванню нації, зміцненню національної ідентичності.

Сьогоднішня інтелігенція повинна забезпечити народу повноцінні умови проживання, виступити акумулятором, який би підштовхнув владу до дій, а в разі неспроможності останньої — сприяти їй згорнути діяльність.

Статистика свідчить, що нас не 52 млн., а 48. Перший перепис населення відбувся в 1648. У часи І.Котляревського в списках значився лише 1 українець. На початку ХХ ст. в Києві таких сімей було кілька — Лисенки, Старицькі, Косачі. Нині ж серед населення нашої країни **68% етнічних українців, серед яких 5-10 млн. інтелігенції.** Такої кількості досить, щоб стати на захист України.

Є необхідність модернізації української ідеї у нас о м у сприйнятті.

підтримку сьогодишнього інтелекту нації. Ні. Наше учительство стоїть на небувало низькому рівні. Можливо, в цьому основна проблема, яку треба враховувати вченим і практикам при формуванні громадської думки?

По-третє. На нещодавньому засіданні одного круглого столу висловив своє бачення з приводу забезпечення підручниками, адже *в рік на одного студента припадає одна нова книга. Це гуманітарна катастрофа.* У школі трохи інша ситуація (*чотири підручники на дитину*). Такий стан речей працює проти суспільства, проти становлення духовної особистості. На це необхідно зважати.

Про мовну культуру. Не хотів би звести цей аспект до лінгвістичного факту, бо мова повинна формуватися перш за все у науковців. Якось у 1995 році довелося бути присутнім на конференції, присвяченій Івану Пулюю. Його родині приписували махровий націоналізм. Не можу зрозуміти, як за інерцією можемо чіпляти ярлики, коли Пулюю і його сини знали **13 мов**, включно єврейську і старогрецьку?! У той час, як людина, яка не знає жодної мови, і рідної теж, — інтернаціоналіст, гуманіст, демократ? *Треба шанувати дану людині від Бога віру, культуру, традиції, звичаї, навіть беручи до уваги те, що національних меншин в Україні кілька десятків.*

Ми володіємо достатнім потенціалом, щоб вдатися до розумного підходу з точки зору мовної, літературної освіти, яка сьогоди має бути консолідуючим фактором. І я щиро хотів би, щоб наші діти їхали у Львів не тільки на Різдво, а луганчани вчилися у Центральній Україні, із Західної України їхали здобувати знання до Сум і Харкова, *аби таким чином формувалося покоління нової культури, толерантне, налаштоване на діалог культур, яке б у майбутньому стало сильною політичною українською нацією.*

Важливо на цьому етапі дотримуватися загальнолюдських принципів у формуванні культури освіти. Ірокезам належить неоціненна методологічна база: *“Перед тим, як щось робити, спершу подумай — як це вплине на сім наступних поколінь”.* Ми мусимо пам'ятати це правило, коли мова йде про дітей, і тоді будемо благородними державними мужами, чесними науковцями.

ІННОВАЦІЙНА ШКОЛА

*Серед людства 5% тих,
хто забезпечує своїй Вітчизні
95% її багатства.*

*Тож розширимо коло
педагогів-новаторів, ростимо
творців — будівничих нашої країни!*

**Інноваційна
школа**

СОЛОВЕЙЧИКІВСЬКІ ЧИТАННЯ* В МОСКВІ

Інтерв'ю головного редактора журналу Ольги Виговської з головним редактором Видавничого дому "Первое сентября" Артемом Соловейчиком

– Чого особисто Ви чекали від VII-их (тогорічних) педагогічних читань, які було названо на честь Вашого батька і проведено в пам'ять про нього: свідчень життєздатності батькових ідей, їхнього використання у школі, розвитку, поглиблення його поглядів наступниками? Чого саме?

– Це було б ідеальним: сформулювати якісь ідеї, оформити їх списком, оприлюднити через газету, запропонувати учительству втілювати їх у життя... Але я усвідомлюю, що, по-перше, людей не змінити і кожен з-поміж нас працював і працюватиме на своєму місці, як уміє і як може. По-друге, учительська громада – від сільського вчителя до міністра освіти – не вирішує, як повинна здійснюватися реформа освіти, і не має змоги впливати на її перебіг. Є об'єктивні закони розвитку суспільства, науки, освіти, всього людського буття. Треба усвідомлювати, що найголовніше з того, що відбувається в освіті, – відбувається поза дверима класу. Але, водночас, кожен кваліфікований, майстерний учитель має право організувати навчально-виховний процес за своїм розумінням. Таким учителям, на жаль, дуже часто бракує елементарної підтримки, заохоти, усвідомлення того, що

вони у своєму педагогічному пошукові не самотні, того, що поруч із ними є й інші педагоги, які намагаються мислити, відкривати, творити. Адже перебувати в стані постійного нерозуміння дуже важко, неприємно, болісно. Педагогічні читання пам'яті мого батька, як і вся його діяльність загалом, як і діяльність "Учительської газети", спрямовуються на те, щоб стати надійною підтримкою і заохотою для тих, хто йде, рухається, посувається вперед, хоч часом і не визначеним чітко шляхом. Головне, що людина обирає динаміку замість стагнації свідомо.

– Чи відповідає форма сьогоднішнього дійства формі педагогічних читань?

– Я не прихильник діалогу залу зі сценою; як на мене, найсильнішою формою фахового спілкування є діалог спеціаліста зі спеціалістом. Але вибір форми прямого спілкування з аудиторією мотивується життєвою важливістю для суспільства й держави тих питань, які виносяться на обговорення. Питання впровадження освітніх стандартів, ЄДЕ, які так активно обговорювалися сьгодні, вже перестали бути суто теоретичними й набули значної суспільної ваги. Їх треба осмислювати й обговорювати, а під час обговорень вибирати з усього почутого раціональні зернини, які й допоможуть ефективно зреалізувати задуми реформаторів

**Артем
СОЛОВЕЙЧИК**

*Традиційні читання щороку проходять у московському Будинку Учителя.

і зробити пропоновану новацію життєспроможною, спрямувати її на користь освіти, на користь державі й народіві.

– Зі спостережень за тим, що відбувалося на читаннях, складається враження, що нормативна база освіти в Росії існує окремо, реальна ж школа – окремо і між ними немає жодної грані дотику. Чим це пояснюється?

– Це пояснюється насамперед тим, що наша країна велика за своїми розмірами, а чим більша країна, тим більше відмінностей у регіональному законодавстві, що ми бачимо на прикладі США, де кожен штат має свою законодавчу базу в освіті, яка й враховує специфіку самого штату. Такий підхід дозволяє розв'язувати проблеми освіти кожного конкретного штату, а не вирішувати в межах одного регіону освітніх проблем загальнонаціонального масштабу. Нині у США намагаються розробити загальнонаціональні тести, хоча кожен штат продовжує використовувати свої і не планує приймати інших розробок, оскільки це заходитиме в суперечність із місцевим законодавством. Приблизно така сама ситуація складається й у Росії: планується виробити якийсь стандарт, спільний для всіх, тотально зобов'язати всі регіони відповідати цьому стандарту. Але коментувати цей процес, пояснювати його мету, зміст і форми ніхто нікому не збирається. Зарадити могла б система перепідготовки, але знову ж таки, вона дуже формальна, директивна, спирається на впровадження зобов'язань і не хоче чути запитань і заперечень, не передбачає спроб осмислити і зрозуміти пропоновані зміни. А осмислювати їх треба, адже, ясна річ, зміна форми підсумкової атестації змінює зміст школи, тобто використання тестової форми вимагає від учителя підготовки учня саме до неї і ні до чого більше. Хто скаже, добре це чи погано? Наші читання й задумувалися як трибуна, з якої мають прозвучати різні судження й оцінки; на державних читаннях і конференціях критичні судження не звучать.

– Чи не стане сьогоднішня розмова поштовхом до того, що Міністерство освіти Росії переробить управлінську вертикаль і надасть автономію вашим регіонам за зразком США?

– Певен, що ні. Це зумовлюється

тим, що до діяльності “Учительської газети” не дослухаються, вона стала аж ніби якоюсь опозиційною, хоч ми офіційної позиції не заперечуємо, а просто залишаємося єдиною на всю країну газетою освітянської тематики, яка не дме в одну дудку з усіма.

– Чи є у Вас своє бачення, своя концепція реформи, яка відбувається в російській освіті?

– Так. Моє бачення цих процесів у загальних рисах можна викласти так. До влади в освітній галузі прийшли менеджери високого рівня, які все добре вираховували, зважили, вміють блискуче все організувати, забезпечити належний матеріальний супровід і суспільний розголос, наполягати на своєму, притлумити голоси опонентів і т. д. Єдине, чого ці менеджери освіти не врахували, – це те, що в такий спосіб упорядкована школа – це не соціум у чистому вигляді, це професійне товариство, у якому не можна працювати такими методами.

– А як у вас з реформуванням адміністративної системи?

– Адміністративну систему не можна якось реформувати, бо це цілісний організм, який виріс і діє за своїми законами. Тож її треба лікувати. Та пропозиція, яка сьогодні прозвучала щодо змін усередині цієї системи – введення поняття “кінцевий продукт”, перетворення форми випускних іспитів на відкриті, узгодження з оновленим законодавством – може різко змінити внутрішній стан школи.

– Найголовніше запитання: чи можна спрогнозувати наслідки сьогоднішніх читань щодо порушеного на них питання про право вчителя виховувати дітей?

– Ваше запитання дуже цікаве. Я вірю в те, що самі запитання важливіші за відповіді на них. Є такі психологічні дослідження, у яких стверджується, що незакінчена дія запам'ятовується краще, ніж закінчена. І, відповідно, запитання, які не мають відповіді, запам'ятовуються краще, ніж ті, на які вже відповіли. Наші читання були двома днями активного ставлення запитань. Наша мета і була такою – щоб кожен учасник їхав зі своїми або почутими запитаннями. Якщо такі запитання є, то слід чекати змін, зрушень у нашому житті.

ХТО МАЄ ПРАВО ВИКЛАДАТИ?

Інноваційна
школа

КРУГЛИЙ
СТІЛ

Артем
СОЛОВЕЙЧИК

Головний редактор
Видавничого дому "Первое
сентября", Москва

Наприкінці вересня у Москві відбулися традиційні Соловейчиківські читання, тема яких, на думку редакції, є актуальною і для українського читача.

Задумаймося: а чи немає в самому вчителеві чогось такого, що і закону про права дитини суперечить, і зі здоровим глуздом розходиться, і є невиправданим, і викликає у дітей страх, неприйняття, протест? Я не часто чув про випадки (особливо в наш час жалюгідної платні й кадрового голоду), коли вчителя було викинуто зі школи. Чи немає чого в самому вчителеві?

Підлітки й самі багато чого не розуміють у собі, не можуть пояснити. Я наблизився до розуміння складних процесів підліткового віку завдяки своєму синові, який охоче мені розповідав про те, що відбувалося в його душі. Ми маємо, по-перше, пояснювати дітям з наукової точки зору їхні стани, складні процеси перехідного віку й підказувати спосіб додання труднощів цього етапу в їхньому житті, а по-друге – ми повинні привчати дітей до відповідальності, до пошуку позитивних форм реалізації своєї активності або відновлення заплямованої репутації, якщо вони вчинили щось негарне. Цьому сприятиме й актуалізація наших почуттів, якої нам так бракує. Спостережено, що чим

доросліша людина, тим рідше вона каже про те, що почуває, як сприймає певну ситуацію. Тим часом усім, певне, відома така технологія, як "Я – повідомлення", яка передбачає переформулювання фраз на кшталт "Ти знову не виконав домашнього завдання" на фрази, побудовані за іншою моделлю: "Мене дуже засмучує, що домашнє завдання цього разу не виконано". Можете на власному досвіді переконатися, що, коли ви скажете дітям про свої почуття, про те, що відбувається з вами, це зближуватиме вас із вихованцями.

У виступі *Віктора Федоровича Шаталова* (з його виступом знайомтеся у журналі №2-3, 2004. – С. 67) прозвучало одне дуже важливе запитання: "Хто має право викладати? Грамотний-неграмотний? Кваліфікований-некваліфікований?" Є школи, у яких проблеми особистості вчителя не стоять так гостро, оскільки там багато чого просто делегували самим учням. У таких школах учитель, навіть сам не знаючи матеріалу, може зробити так, що учні його знатимуть, тобто освоюватимуть самостійно. Скажімо, школа Щетиніна будується на тому, що діти самі себе вчать, самі виучуються, адже підлітки є най-

більшими самоучками, ніж будь-хто інший. Експерименти в цьому напрямі я мав змогу спостерігати у школі Олександра Михайловича Лобка. Детальніше про підлітків, які вміють самотійно виучуватися, оповість він сам.

Мені імпонує ця думка, бо коли питають, як поводитися з підлітками, я відповідаю: кожен новий підліток – нове запитання. Я своє завдання вбачаю не у відповідях, а в тому, щоб ці запитання з'явилися після зустрічі. Якщо вести мову про паритетність, то мені здається, що доросла людина у взаєминах із підлітком виглядає доволі невпевнено і безпорадно, і якщо спробувати шукати ці відповіді разом, то це зближує. Я відповім на запитання, звернені особисто до мене. Подив викликала ідентичність двох запитань: “Як зберегти дистанцію між молодим учителем і семикласниками? Чи має бути така дистанція?” і “Чи може вчитель бути подружкою або насупленим босом?”

Ось перед вами стоїть людина, яка весь свій шкільний вік була цілковитим двійкарем. Мені здавалося, що я навчаюся, працюю, а вчителі мали певність, що я загальмований і якийсь дивний. Справді, з підлітками трапляється по-різному. Так само і з учителями – педагогічний стиль у кожного вчителя може бути різним. Один учитель глибоко знає і розуміє свій предмет, тож діти йдуть за ним. Другий учитель предмет знає поверхово, але завдяки вдалому інструментарію і сам підучиться, і

С.М. Лисенкова, автор випереджальної педагогіки, співавтор “Педагогіки співробітництва”, інтерв'ю з нею – с.22

Український педагог-новатор В.Ф. Шаталов – другий ліворуч

навчить дітей. Віктор Кирилович шоліта в різних містах збирає дітей, які відстають у навчанні від інших. І робить з ними диво

— вони починають учитися не гірше за інших. Попросимо Віктора Кириловича Зарецького оприлюднити свій досвід.

Олександр ЛОБКО

Доктор психологічних наук, професор УрДПУ, автор вірогіднісної освіти, м. Єкатеринбург

— Я гадаю, що присутні в залі батьки й учителі чекатимуть від нас не оповідок про успіхи в тій чи іншій школі. Я скажу про те, що найбільше зацікавило мене з усього почутого. Насамперед слід сконстатувати нашу загальну втому від педагогічного проповідництва і педагогічної рецептурності. Ми розуміємо, що будь-які труднощі можемо здолати не тому, що дотримуватимемося чийхось порад і настанов, а тому, що самі почнемо над цим думати і працювати. Я постійно запитую в себе: “А навіщо люди сюди приходять? Що вони хочуть знати: поради, рекомендації?” Найголовніше в нашому спілкуванні те, що воно започатковує процес паралельних роздумів, дає поштовх до активного шукання власної відповіді на всі запитання. І всі промовці мають своїми виступами дати нам привід для роздумів, підштовхнути до мисленневої діяльності.

Тож ми маємо не про досвід якихось шкіл розповідати, а зосередити увагу на точках напруги, які тут визначалися спільними зусиллями. Мені здається, що напруга діалогу, яка виникала в процесі спілкування, мала дуже продуктивний потенціал. Але цей потенціал не використано. Якщо в залі звучали запитання, а ми вдаємо, ніби цих запитань не було, і продовжуємо говорити про щось своє, заздалегідь обмірковане, то це нагадує ситуацію з підлітком, який звертається до нас із запитанням, а у відповідь чує не пояснення, а моралізування; він все ж таки домагається відповіді, а ми знову беремося його виховувати. Як на мене, проблема підлітковості — це і є проблема партнерської зустрічі. Чи можу я стати партнером? Тобто не говорити про щось своє, попередньо вигадане, а про те, що відбулося тут і тепер? Але від мене це вимагає дуже великої творчої активності. Я повинен винайти це прямо зараз, ось у цій ситуації.

**Будь-які
труднощі
можемо
здолати
тому, що
самі почнемо
над цим
думати і
працювати**

— З усього почутого сьогодні *мою увагу* найбільше привернули три запитання, тісно пов'язані між собою:

- Чи можна обговорювати з підлітками те, що вони перебувають у перехідному віці?
- Як учителям вдається

допомогтися якості в навчанні дітей, які відстають від інших, як можна змінити ставлення цих дітей до себе і до навчання?

- Як втримати молодому вчителю дистанцію у взаєминах із дітьми і чи потрібна вона взагалі?

Відповіді на ці запитання великою мірою дає діяльність наших літніх шкіл для дітей, які відстають у навчанні. Розробляючи ідею літніх шкіл, ми ще не знали, чому не встигають у навчанні діти, чому одні вчителі можуть їх навчати, а в інших це не виходить, але ми знали, що таким дітям треба допомоги. Перша школа була дуже простою: привезти тих учителів, які вміють працювати з такими дітьми, до вчителів, у яких це не виходить. І ми переконалися самі й переконали інших у тому, що вчителі зможуть навчатися працювати з тими дітьми, які мають проблеми з навчанням. Цим ми розвіяли міф про дурнів, про дітей, яких не можна навчити взагалі. Але постало запитання: “Завдяки чому це можна зробити?” Витворився міф про якісь чудодійні технології, застосовуючи які можна навчати дітей. Виявилось, що справа не в технологіях. Тоді постав третій міф, що є геніальні вчителі, досвіду яких не можна повторити. Сформувавши головне коло питань, ми почали шукати на них відповіді. Найцікавіше, що на той час ми вже знали про “Перше вересня”, уже контактували, читали праці Симона Соловейчика, але й не підозрювали, що у своїх літніх школах народжуємо, будуємо, винаходимо, витворюємо педагогіку співпраці. Поясню, в чому бачу зв'язок між цими двома системами. Їх споріднює головний принцип організації навчально-виховного процесу — цей процес має бути самостій-

ною діяльністю дитини. У дитини є труднощі, вона їх осмислює, чітко усвідомлює, з'ясовує причини їхнього постання, аналізує, сама будує плани, як ці причини їй долати, і тоді звертається по допомогу до вчителя. Якщо першої частини процесу не відбулося, якщо дитина не пройшла цього шляху — не почнеться й друга його частина, тобто вчитель не зможе навчити такої дитини. Коли ж учень починає рухатися сам, його не треба навчати, йому треба допомагати. Ці міркування й привели нас до тез про вчителя-співробітника і про вчителя й учня як двох рівноправних партнерів у співпраці. Я пропоную саме з опертям на ці дві тези шукати відповіді на ті запитання, які щойно звучали. Чи можуть партнери обговорювати перебування одного з-поміж них або й обох у перехідному віці? Так, звичайно ж, якщо це зумовлюється контекстом їхніх партнерських взаємин, які не припускають маніпуляцій однієї людини іншою. Відповідь на запитання про дистанцію у стосунках між учителем і учнем допоможе дати Бенджамін Спок, який казав: “Ви можете бути суворим, ви можете бути м'яким, але ви маєте бути природним”. Якщо для вас органічною є близька дистанція з дітьми, то це нормально, бо природна, невдавана дистанція краща, ніж фальшива. Якщо для вас неприродно мати близькі взаємини, якщо

Віктор ЗАРЕЦЬКИЙ

Завідувач лабораторії інноваційної освіти дітей з особливостями розвитку Інституту педагогічних інновацій РАО, кандидат психологічних наук

“Ви маєте бути природним... Якщо для вас органічною є близька дистанція з дітьми, то це нормально, бо природна, невдавана дистанція краща, ніж фальшива”

РЕФОРМУВАННЯ ШКОЛИ: З ЧОГО ПОЧАТИ?

Інтерв'ю головного редактора журналу Ольги Виговської з педагогом-новатором Софією Лисенковою

– Софіє Миколаївно, коли відбувалися Ваші переродження в Останкіно, Ви сказали: “Щоб дитина була творчою, вільною, треба спочатку вивільнити вчителя”. Що б Ви сказали з цього приводу сьогодні?

– Сьогодні це питання є ще актуальнішим, ніж раніше. Нинішню школу загиснено зусібч. Школи, навіть сильні, престижні, мають підпорядковуватися комусь обов'язково. А школи рядові, загальноосвітні теж мають бути в підпорядкуванні, аби зберегти свою форму й не стати на шлях деградації. Ось зараз відбуваються тестування й атестація у школах. Питаю завуча: “Ну і як вас атестували?” Відповідь: “Один клас гімназійний і один звичайний”. Я питаю: “А далі?” – “У п'ятому вони ще збережуться, а до десятого вже не дійдуть”. Тавро з самого початку. Тавро невдахи, недоумка, непотребу ... Чому? А ось якби ці діти, як раніше, навчалися разом із усіма і їх було в кожному класі потроху, вони б спілкуванням узяли свої висоти. Дати туди найсильнішого вчителя, набрати маленький клас, тобто створити належні умови. Все це перекреслено. Дають найслабшого вчителя, навіть молодого – ошелешують його, збивають із ніг, абсолютно ні в чому не допомагають, створюють найгірші умови, тобто одразу ж формують настанову – махнути на все рукою. Але підпорядкування, покора мають бути обов'язковими: якщо керівництво, управління освітою вимагає – треба скоритися. А освітянські керівники ... Не знаю, про що вони думають!

– Якби Вам зараз дали змогу як одному з найвідоміших педагогів-новаторів реформувати школу, всю освітню систему, з чого б Ви почали?

– Треба, по-перше, відкрити дорогу творчості. Ось Ви щойно використали слово “новатор”, воно ніби вже й зникло. Що зараз вимагають від учителя? Просто підпорядковуватися, коритися! Ось вам рекомендації, які двічі на рік друкує “Учительська газета”, – їх і виконуйте. Треба припинити нав'язування, дати право вибору – справжнього і відкритого. Коли нав'язуються погані підручники, то сильніший, самодостатніший фахівець зможе себе відстояти, а слабший виконуватиме всі вказівки, аби лишень заробити ту нещасну платню. Це все. Дати творчості дорогу!

– Хто має це зробити?

– Звісно ж, Міністерство.

– А чи відбудеться такий злам у сьогоднішній освітній практиці, якщо до школи прийде новий учитель – творчий, самодостатній, певний себе?

– Так, але для цього треба, щоб іще раз народилися Соловейчик і Матвеев. Вони підставили свої серця – і перший, і другий. А вже колишній міністр освіти Дніпрова під час похорону сказав: “Матвеев не помер. Матвеева вбито”. Вони ж постійно були в суперечках, у конфліктах із Лігачовим, тодішнім головним ідеологом. Все, що тоді відбувалося, ми, новатори, знаємо. Дати змогу творити, відкрити шлях справжній творчості, припинити практику нав'язування і негайно припинити розподіл, витворення цих “колекційних класів”, інакше у нас зростатиме й надалі кількість безпритульних дітей, які втікають зі школи не стільки через соціальні умови, скільки через те, що в школі їм просто не цікаво, тим паче – у школі загальноосвітній. А ми тільки й кричимо: “Зарплата, зарплата, зарплата!” Не лише про зарплату треба думати!

ви комфортніше почуваетесь повіддалік дітей, то дотримуйтеся цієї лінії, зберігайте таку дистанцію. Дистанція нічого не визначає у взаєминах між учителем і учнем, все визначає позиція. Партнерською має бути позиція вчителя на будь-якій його дистанції у стосунках із дітьми – близькій, середній, далекій.

Останнє запитання стосувалося блискучих успіхів у роботі з учнями, які відстають у навчанні. Успіхи у нашій праці зумовлюються започаткуванням руху дитини, її посуванням до знань, яке здійснюється самостійно, але під контролем учителя – партнера, консультанта, помічника, людини, яка розуміє, що відбувається з дитиною. Тільки такий учитель зможе знайти ефективні засоби допомоги, які зроблять рух дитини неймовірно швидким. Наша літня школа працює 17 днів, з яких навчальними є 13. Клас, який було залишено на другий рік через те, що декілька учнів у диктанті на 100 слів припустилися стількох же помилок, а дехто і 150, усіх без винятку його дітей перевели до наступного класу – і це через 13 навчальних днів!.. Якщо обрахувати обсяг навчальної і самостійної роботи, яку діти виконали за 13 днів, то можна переконатися, що цей обсяг дорівнює трьом чвертям навчання у школі. Висновки про доцільність такої практики, я гадаю, може зробити кожен.

МОСКОВСЬКІ ДИРЕКТОРИ У КИЇВСЬКІЙ ШКОЛІ

Середня загальноосвітня школа №25 – один з десяти кращих закладів середньої освіти – у Дні московської освіти у місті Києві приймала гостей з Москви. Щедро ділилися думками як господарі, так і гості. Про це – у матеріалах цього круглого столу

СЕМЕСТРОВО–ЦИКЛО– БЛОЧНА СИСТЕМА НАВЧАННЯ

Наш час – доба гострої конкуренції між навчальними закладами, доба постійного шукання найкращих, найрезультативніших форм організації навчально-виховного процесу в школі. Як зробити, щоб звичайна загальноосвітня школа подобалася дітям, шанувалася батьками, цінувалася вчителями, мала авторитет у освітянського керівництва? Пошук відповіді на ці запитання і підказав нам іще 12 років тому звернутися до такої технології організації навчального процесу, як “Семестрово-циклоблочна система навчання”. Ми не мали наміру реформувати освіту, а прагнули тільки вдосконалити її форму. Також треба

відзначити, що ми не вносимо змін у зміст освіти, а працюємо за чинними державними програмами. Хоч первісно ми й шукали засобу, який допоміг би виділитися з цілого ряду загальноосвітніх шкіл, згодом практика засвідчила високу ефективність семестрово-блочної системи навчання, вона також сподобалася учням, учителям, батькам. Її було високо оцінено науковцями, не раз про неї писала наша педагогічна преса. У чому ж зміст цієї системи? Раніше ми навчалися за п'ятьма семестрами, кожен з яких тривав 1,5 місяця, що давало змогу перемежувати навчання з відпочинком. Ми точно дотримувалися кількості робочих і канікулярних днів, але ця система викликала обурення освітянського чиновництва, попри те що лікарі довели користь для здоров'я дітей такого підходу, адже він передбачає перемежовування праці й відпочинку. Керівництво зобов'язало нас повернутися до узвичаєного виділення канікул, але дозволило залишити поділ двох семестрів на чотири блоки. Раніше ми друге півріччя поділяли на три

Інноваційна
школа

КРУТЛИЙ
СТІЛ

Людмила КУДРЯВЦЕВА

Директор середньої
загальноосвітньої школи
№25 м. Києва

Від редакції.
Понад 30 років
школу очолює
майстер своєї
справи Людмила
Федорівна
Кудрявцева, яка
у серпні святкує
свій черговий
День народження.
**Многая Літа
Вам, Людимло
Федорівно!**

Директор школи, дієно, гімназії № 42004

Ми працюємо з усіма дітьми, які йдуть до нас

На фото:
Людмила
Кудрявцева під час
проведення
круглого столу

блоки, тому що (це ви знаєте і самі) і вчителі, й учні аж стогнуть від розтягненості третьої чверті: “Скоро-ше б вона закінчувалася!” Справді, ця чверть починається 11–12 січня, а триває до 23–24 березня. Наша новація розумно розподіляє час праці і відпочинку.

Блочна система, яку ми практикуємо, передбачає переструктурування двох уроків по 45 хвилин у пару тривалістю в 1,5 години. Ця модифікація зумовлена тим, що на вивчення ряду предметів відводиться лише одна година на тиждень, а це дуже незручно – учні від уроку до уроку забувають матеріал, учитель знову має до нього повертатися. Така перебудова дає змогу глибше розглянути тему на уроці, закріпити її, зменшити кількість домашніх завдань, раціонально

використовувати час учителя й учня на підготовку до уроку, є й інші переваги.

Щодо профільного навчання скажу таке. Ми його здійснюємо з десятого класу, розробляючи окремий навчальний план для кожного класу. Проте підготовка до профільного навчання здійснюється раніше – з дев'ятого класу. Про високу якість профілізації освіти у нашій школі свідчать постійні перемоги наших учнів на олімпіадах різного рівня. Наприклад, торік за кількістю переможців на предметних олімпіадах наша школа посіла друге місце, позаторік – перше. А конкурувати нам доводиться з гімназіями й ліцеями району, куди дітей добирають за високими критеріями, тоді як ми працюємо з усіма дітьми, які йдуть до нас. І за рейтингами іншими ми теж не пасемо задніх. Скажімо, за підсумками опитування газети “Комсомольська правда в Україні” нашу школу (єдину серед загальноосвітніх шкіл) названо між десятима кращими закладами середньої освіти Києва. Вважаю, це високий здобуток, що переконує нас – ми йдемо правильним шляхом.

ЗАКЛАД, ДЕ УЧНІ ВЧАТЬСЯ

Рішення про перехід на семестрово-блочну систему ми прийняли після довгих роздумів, тому його й можна назвати виваженим, обґрунтованим. З яких міркувань ми виходили? Ми розподілили всі предмети шкільного курсу на дві групи: неперервного

циклу, або неблочні, і дискретні, або блочні. Цей поділ, по-перше, не передбачав розмежування за принципом – головні й другорядні предмети, а по-друге, здійснювався після колективних обговорень. Це й було, на мою думку, запорукою нашого успіху, а успіх, слід сказати, прийшов уже першого року. У процесі втілення наших ідей у

**Леонід
ФІНКЕЛЬШТЕЙН**

Учитель математики
ЗНЗ №25 м. Києва

життя раз-по-раз перед нами поста-вали нові питання, але ми їх успішно розв'язували. Наведу такий приклад. Перед нами постала дилема: зосередити увагу на підготовці всього класу чи на плеканні геніїв? Ми зробили вибір на користь інтенсивної підготовки всього класу, бо успішність школи визначається всім колективом, всією системою роботи, а генії приходять і уходять, продовжують свій шлях поза межами школи. І ми не помилилися: наші діти постійно перемагають на олімпіадах різного рівня, включно з міжнародними, що й пояснюється випадковістю появи високообдарованих дітей серед наших учнів. Їм ми допомагаємо, спрямовуємо розвиток, контролюємо, але не за рахунок уваги до інших, так би мовити, “середнячків”. І завдяки цьому ці “середнячки” й вступають до вищих навчальних закладів з першої спроби, відзначаю – вступають усі!

Хочу відзначити ще кілька нюансів цієї системи. Коли учні переходять із дев'ятого класу до десятого й обирають майбутній профіль навчання, вони враховують особистість учителя, який веде в цьому класі профільний предмет, бо в навчально-виховному процесі дуже багато важить сумісність учня з учителем. Вступних іспитів до профільних класів ми не проводимо, вади й хиби підготовки школярів намагаємося подолати до перших заліків, підтягнувши тих, хто відстає, вибивається із загального ритму. Якщо учень відчуває, що здолати темп і обсяги навчання в класі цього профілю він не може, то в нього є можливість змінити профіль навчання, але зробити це він має в перші місяці навчального року. *Велику допомогу* вчителям-предметникам *подає адміністрація, здійснюючи постійний якісний контроль знань учнів. Його визначальна риса – неформальність, небюрократичність.*

Такий підхід і створив нашої школі репутацію закладу середньої освіти, де учні вчать.

Запитання доповідачеві:

– Що до забезпечення профільного

навчання: чи змінено якимось чином програму, як здійснюється контроль знань учнів і чи відповідають учителі рівнем своєї праці ідеї профілізації?

– Профілізація може забезпечуватися й на основі чинної програми, з використанням звичайних, широко-відомих підручників. Що ж до вчителів... Підготовка до роботи у профільних класах, на мою думку, триває 15 років: 10 років людина одержує середню освіту, 5 – вищу. Це робить її спеціалістом. А от чи стане вона професіоналом, готовим до забезпечення профілізації, – залежить від неї. Для цього вона має працювати над собою, самовдосконалюватися.

– Зараз у Москві школа виходить на профільне навчання, але ми відчуваємо свою неготовність з багатьох питань. У нашому окрузі це проблема №1, для координування зусиль відкрито навіть спеціальний методичний центр. Особливо багато суперечок викликає питання про забезпечення різного рівня викладання, обсяг матеріалу, форми контролю за умов багатпрофільності. Як розв'язується це питання у вашій школі – різні особливості навчання за різними профілями?

– На мою думку, все залежить від учителя, який і забезпечує різні особливості вивчення предмета для класів різного профілю. Наприклад, особисто я розробляю окремі підручники (їх у мене видано вже 22), які й використовують відповідно до профілю класу.

– У нас у Москві поглиблене вивчення предметів забезпечується офіційною доплатою у 25%. Які доплати за свою працю маєте ви?

Під час круглого столу:
Тетяна Мінковська – у центрі, Леонід Фінкельштейн – перший справа

— У нас таких доплат немає — ні офіційних, ні неофіційних. Часом сплачують преміальні, але ці кошти виділяє мерія для премію-

вання всіх учителів усіх київських шкіл, але не окремо для якоїсь школи. Тож, як бачите, працюємо на ентузіазмі.

- Я ЗНАЮ, ЩО БАГАТО ДІТЕЙ З УКРАЇНИ ВИХОДЯТЬ НА РІВЕНЬ МІЖНАРОДНИХ ПРЕДМЕТНИХ ОЛІМПІАД, УЧНІВСЬКИХ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗМАГАНЬ. ЯК У ВАС ВИРІШУЄТЬСЯ ПИТАННЯ З ІНДИВІДУАЛЬНИМИ ЗАНЯТТЯМИ З ЦИМИ ДІТЬМИ? — Відповідь на запитання — у виступі Тетяни Мінковської

Ми вчимо звичайних дітей, а не геніїв. І, на жаль, якихось особливих умов для роботи з обдарованими дітьми у нас немає. Тут більше все спирається на ентузіазм учителів.

Можливості столичного міста щодо роботи з обдарованими дітьми доволі широкі — такі діти мають змогу відвідувати Палац дитячої та юнацької творчості, працюючи там у різних сек-

ціях, гуртках, клубах. Коли ми бачимо у своїх вихованців якісь таланти, то спрямовуємо їх туди. Зі свого боку переконуємо цих дітей, що вони мають багато й систематично працювати, плекати свій талант.

Дещо оповім *про наші організаційні новації*. Складаючи розклад занять перед початком навчального року, я розподіляю за групами навчальні предмети, намагаюся при цьому дотримуватися балансу між предметами в класах за навчальним планом, стежу, щоб не перенавантажувати учнів і вчителів. Коли в учителя складаються обставини так, що він не може працювати — хвороба, курси тощо, я це теж враховую: ставлю йому уроки не в цьому блоці, а в наступному.

Так само враховується й соціальне замовлення — діти рідко вступають до вищих шкіл природничого профілю, тому я ставлю природничі предмети в першому блоці, а в другому — ті, які більше будуть потрібні їм для підготовки до вступних іспитів. Коли закінчується блок, то неодмінно проводиться суворий контроль знань учнів. Форми цього контролю — найрізноманітніші: привселюдний іспит за участю батьків, усього педагогічного колективу, адміністрації, вікторини й ігри, усне опитування, контрольні роботи, які проводить і переглядає директор. Трапляються й новаторські форми контролю, як, наприклад, "Свято в Єгипті" — контрольна форма перевірки знань з художньої культури.

Переструктурування двох звичайних уроків на заняття парами дуже вигідне — така система дозволяє не розпоршувати час на підготовку, предмети не мигтять ні у школі, ні вдома, менше стає переміщень із кабінету в кабінет, легшають портфелі, є й багато інших переваг, це розуміють і школярі, і їхні батьки.

Зазвичай у лютому ми проводимо рейтинг учнів за спеціально розробленою системою. Кожен учитель-предметник заповнює таку табли-

Тетяна МІНКОВСЬКА

Заступник директора ЗСШ №25

Андріївська церква: її куполи часто приваблюють і учнів, і вчителів

цю — з кожного класу вибирається троє найкращих учнів, між якими розподіляються три місця — перше, друге, третє. Ці дані збираються, систематизуються, проводяться підрахунки, скільки балів набрав хто з учнів. За перше місце — три бали, за друге — два, за третє — один. Додаткові бали нараховуються за участь і перемогу в олімпіадах, інших змаганнях. З кожної паралелі вибирається по 15 учнів, з їх числа визначається 10-12 осіб. Це наша інтелектуальна еліта. Її ми урочисто вшановуємо на спеціальному святі “Хвала розуму!” Це свято дуже люблять і учні, і вчителі, бо на ньому належно відзначаються найвищі цінності — інтелект і працьовитість. Залу на 600 осіб заповнюють діти і їхні батьки. Переможці вишиковуються, наче на параді, під урочисту музику їх виводить на сцену ошатно одягнений асистент. Лунають прізвища, оголошуються здобутки, вся школа аплодує. Наступний етап — привітання від учителів, які дякують за працю, належно відзначають їхню старанність, співають присвячені їм пісні. Між віковими групами є свій розподіл звань: молодша школа — принци і принцеси, середня — королі й королеви, старша — боги і богині. Коли учень опиняється в центрі такого дійства, коли він відчує смак успіху, коли усвідомить роль розуму й праці, то й надалі прагнутиме до цього, старатиметься з усіх сил, щоб іще раз спізнати це щастя. Обов’язково учні-переможці навзаєм вітають своїх наставників, дякують за допомогу і роблять це, треба сказати, широко, красиво.

Людмила Кудрявцева: Ми розуміємо, що в ідеалі визначення рейтингу має здійснюватися щотижня, але для цього потрібна окрема особа. Ми ні кадрового, ні технічного забезпечення цієї ідеї не маємо, тому й обмежуємося такою формою. Поки що для нас головне — відзначити кращих, дати дітям стимул до подальшого зростання, самовдосконалення. До речі сказати, гірших серед учнів ми не визначаємо.

Продумали ми й певні заохочення для батьків. Наша подяка — листівки, які щороку до Першого вересня під-

писуємо й надсилаємо батькам. Наприклад, цього року я власноруч підписала 200 листівок! Їхні адресати — це передусім батьки, які в наш складний час знаходять можливість фінансово допомогти школі. Висловлюємо подяку й батькам, чії діти навчаються успішно, активно виявляють себе у шкільному житті.

*Меценатов в Киеве и у Киева всегда было много:
Терещенко, Бродские, сам Иван Фундуклей,
Богдан и Варвара Ханенко...*

Глубокоуважаем _____

Дорогие меценаты 25-ой школы!

Примите наши сердечные поздравления с Днем знаний!
Мы ценим Вас за то, что Вы не только можете помочь,
но и желаете помочь.
Спасибо Вам за это!
Желаем Вам и Вашей семье
побольше солнечного и сердечного тепла!

*Директор и классные руководители
средней школы № 25 г. Киева*

ВАЛЬС ДВАДЦАТЬ ПЯТОЙ ШКОЛЫ

Сл. Л.П. Финкельштейна
Муз. Г.И. Старцевой

*Миру предстал здесь Андрей
Первозванный,
И зародилась родная страна.
Княжеский терем стоял деревянный,
Славные в нем совершались дела.*

*Купол собора из физкабинета,
Первый рассвет и Андреевский
спуск...*

*Жизни советы и чести заветы,
Радости, беды, веселье и грусть.*

*Школа всегда в центре жизни
Вселенной,*

*Школа всегда словно Родина-мать,
Школа — страницы судьбы*

*вдохновенной,
Школа под номером двадцать пять.*

Зайдемо в класи та познайомимося з думками дітей...

Заключний акорд уроку російської літератури в 11-А "Як зберегти "Вишневий сад" своєї душі" (учитель Колінько Г.М.)

Учні та гості-директори на уроці історії в 11-В "Світ після Другої світової війни" (учитель Федоренко Ю.Л.)

– ЯК ВИ ВВАЖАЄТЕ, ДЛЯ ЧОГО ВАМ ПОТРІБНА БІОЛОГІЯ? ЧОМУ ВИ ЇЇ ВИВЧАЄТЕ У ШКОЛІ?

– **ВЕРОНІКА**, учениця: Людина має бути всебічно розвинутою.

– **КСЕНІЯ**, учениця: На мою думку, людина має знати, що відбувається безпосередньо з нею, зі світом довкола неї, з усім живим, що її оточує. Ці знання допоможуть їй налагодити взаємодію зі світом живого, жити розумно, правильно, не завдаючи шкоди ні собі, ні довкіллю.

– ДЛЯ ЧОГО ПОТРІБНА НАОЧ-НІСТЬ У НАВЧАННІ Й ЧИ ВИСТАЧАЄ ЇЇ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УРОКУ?

– **ГАННА**, учениця: Наочні посібники потрібні нам для кращого сприйняття матеріалу, оскільки так ми краще запам'ятовуємо інформацію. Наша зорова пам'ять чітко фіксує схеми, таблиці, ілюстрації тощо. Але, на жаль, наочності ще дуже бракує, і не тільки з біології, а з усіх предметів.

– ЯКОЮ Є ГОЛОВНА ПРОБЛЕМА ОСВОЄННЯ ДІТЬМИ ІНФОРМАТИКИ?

– **ВОЛОДИМИР КОСТЕЦЬКИЙ**, учитель інформатики: Відсутність літератури, потрібної для підготовки вчителя, для роботи учня. Тому значні часові ресурси уроку ми мусимо витрачати на складання й вивчення конспектів. Бракує також і часу загалом, часу для практичних занять, бо комп'ютер – це не так теорія, як практика. Часом не влаштовує і якість навчальної літератури, її застарі-

лість. Тут на допомогу приходить Інтернет. Загалом можна сказати, що нинішнє завдання вчителя інформатики – дати настанову, спрямувати, вказати шлях, а далі учень працюватиме самостійно. Полегшує нашу працю те, що майже у кожного з-поміж учнів є власний комп'ютер, завдяки чому вони освоюють комп'ютерну грамотність на всі 100 відсотків.

УРОК ІСТОРІЇ

(11-В, учитель
Юлія Федоренко)

– На сьогоднішньому уроці ми розпочинаємо вивчення нової теми. Ви пам'ятаєте, що Друга світова війна була найстрашнішою поміж усіма війнами людства за всю його історію. Наше завдання на сьогоднішньому уроці – дати відповідь на запитання: *“Яким був світ після цієї війни?”* Торік, коли ми починали десятий клас, то вивчали Першу світову війну, а потім – післявоєнну ситуацію, яка склалася у світі. Так само вчинимо й зараз – з'ясуємо, як світове співтовариство долало наслідки війни, яким було післявоєнне життя, як облаштовувався світ. Для того, щоб краще зрозуміти ці процеси, повторимо спочатку, якими були наслідки, підсумки цієї війни, а від них перекинемо логічний місток до шляхів і особливостей післявоєнної відбудови. Отже, починаємо!

УРОК МАТЕМАТИКИ

(9-М, учитель
Ольга Григоренко)

– На уроки математики учні розходяться у групи різного рівня. Ми хочемо показати вам техніку розв'язування задач учнями дев'ятого класу.

– Вивчення математики

На фото: гості-директори на уроці математики у 9-М.

Учні вітають Вас, шановний читачу!

в цьому класі не вважається поглибленим, ми демонструємо вам допрофільну підготовку до навчання в десятому класі з природничо-математичним профілем. До цієї допрофільної підготовки у 9-му класі ми вдаємося, оскільки не встигаємо повні забезпечити профільне навчання у старших класах. Головна наша мета – підготувати учнів до вступу до закладів вищої освіти на такому рівні, щоб їм не доводилося звертатися до репетиторів і щоб вони змогли гідно скласти вступні іспити. На сьогоднішньому уроці ми завершуємо повторення матеріалу за попередній клас. Повторення здійснювалося протягом цілого місяця, але неодмінно передбачало поглиблення того матеріалу, який повторювався. Робота на уроці спирається на матеріал задачника Сканаві – одного з кращих допоміжних посібників з математики.

ЛЮДМИЛА КУДРЯВЦЕВА: З дев'ятикласниками ми проводимо заліки щосуботи, причому обов'язковою є присутність батьків – вони мають бачити, як працюють

їхні діти, чого і як їх навчають у школі. Коли я була на першому заліку в цьому класі, то не мала особливої втіхи від рівня підготовки дітей. Ми пожвавили роботу з цим класом, адже до цього зобов'язує його високе звання – “математичний”. Нині, через півтора року, не те що вміння розв'язувати задачі й доводити теореми, а й навіть саме математичне мовлення у них набагато покращилося. **Діти, піднесіть руки, хто з вас бажає вчитися в десятому класі за математичним профілем? Бачите – 100%!**

Під час переходу з дев'ятого класу до десятого учні можуть змінити профіль – перейти до філологічного, історичного, будь-якого іншого. Такий перехід можна здійснити й у дев'ятому класі, правда, при цьому дитина проходить співбесіду з учителем, який викладає профільний для цього класу предмет. **Чи приймаємо дітей із інших шкіл до профільних класів?** Як правило, ні, намагаємося формувати класи з учнів нашої школи. **Це гімназії і ліцеї добирають кращих учнів, а ми прагнемо робити кращих учнів зі звичайних, працювати з тими, хто має середні здібності.**

На фото: Учні 8-Б вітають гостей-директорів московських шкіл

УРОК СВІТОВОЇ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ

(8-Б, учитель

Олександр Бондар)

Учитель: Сьогодні ми підбиваємо підсумок за темою “Архітектура Давньої Греції”. Що означає саме слово “архітектура”?

Учень: Архітектура – це мистецтво проектувати і зводити будівлі, споруди, їх комплекси.

Учитель: Дякую. Зараз

ми спільними зусиллями заповнимо кросворд і повторимо найголовніші терміни теми, увесь той матеріал, який проходили. Споруда, розташована в Афінах, у перекладі українською мовою означає “верхнє місто”. Микола!

Учень: Акрополь.

Учитель: Чим був Акрополь для греків? Що греки робили довкола нього? Центральні храми міста! Далі. Центральний храм в Акрополі.

Учень: Парфенон.

Учитель: На чию честь названо цей храм?

Учениця: На честь Афіни Парфенос, саме їй присвячено храм.

Учитель: Як українською мовою перекладається “Парфенос”?

Учениця: Діва.

Учитель: У якій формі збудовано Парфенон? Як називається цей архітектурний тип?

Учениця: Периптер, це споруда, оточена колонами.

ЛЮДМИЛА КУДРЯВЦЕВА:

● Викладання світової художньої культури ми здійснюємо за програмою, розробленою в Київському педагогічному університеті імені Б.Грінченка. Кого ця програма зацікавила, може-те з нею ознайомитися.

● Це наш клас трудового навчання для дівчат. Завдяки вчителям, які багато чого вміють, багато чого роблять з дітьми, цей клас і виглядає так ошатно, святково. Батьки допомогли нам придбати найсучасніше обладнання, це й допомагає навчити дівчат потрібних і корисних речей. Ось роботи наших учениць: вишивка, батик, зразки інших тради-

ційних українських ремесел (див. фото). Наші дівчата — справжні майстрині. Одного разу я привела сюди професійного оцінювача з Андріївського узвозу, то один рушник він оцінив у **40 доларів**. Ця виставка дитячих робіт постійно змінює свої експонати, бо ми обов’язково повертаємо дітям їхні витвори.

На фото:

У кабінеті трудового навчання. Людмилі Федорівні пасує хустка, виготовлена юними майстринями

ДУМКИ МОСКОВСЬКИХ ДИРЕКТОРІВ ПРО ДОСВІД 25-Ї ШКОЛИ

Ви ознайомилися з досвідом роботи школи № 25 міста Києва. Як би ви оцінили цей досвід, що найбільше з побаченого заімпонувало вам? – таке запитання поставила директорам московських шкіл головний редактор нашого журналу Ольга Виговська. Ось їхні відповіді:

Олександр АНТИПОВ,

директор школи № 750
міста Москви.

У цій школі я побачив найголовніше для як існого функціонування навчального закладу – систему роботи директора і педагогічного колективу. Причому ця система – нетрадиційна, хоч сама школа – традиційна, тобто звичайна школа знань. Ця

Антоніна ФОМІНИХ,

директор школи № 959
міста Москви.

Школа, у якій я директорую, має етнокультурний татарський компонент, у нас вивчаються східні мови, також ми функціонуємо як експериментальний майданчик з толерантного виховання. Відвідуючи Україну, ми збираємо матеріали для експозиції в нашому шкільному музеї, де представлено культури багатьох народів світу. Сподіваємося, що колектив школи № 25 м. Києва допоможе нам у цьому, як і в кращому осягненні свого унікального досвіду, що його ми охоче використаємо у своїй

Світлана ЗАЙЦЕВА,

заступник директора з навчально-виховної роботи
школи № 757
міста Москви.

Ця зустріч – і незвичайна, дивовижна, і дуже корисна, бо дає змогу не тільки побачити якісь цікавинки в діяльності школи, відкрити для себе щось по-справжньому нове й перспективне, а й у легкій формі освоїти методику впровадження педагогічного досвіду в практику, в щоденну діяльність школи. Господарі школи люб'язно надали нам, гостям, комплекти матеріалів про свій заклад, ці матеріали стануть нам у пригоді, коли ми пристосовуватимемо цей досвід до своїх умов. Особисто я одразу ж після повернення в Москву проведу для своїх колег окрему методичну раду, на якій ознайомлю їх із педагогічними й управлінськими технологіями з напрацювань школи № 25. Насамкінець хочу сказати: *школа № 25 – школа майбутнього!*

система свідчить, що в школі № 25 працює колектив однодумців. Однодумцями тут є вчителі, адміністрація, діти, батьки. Директорові поталанило з колективом, а колективові з директором. З усіх набутків школи хочу виокремити ідею блочної системи і, особливо, профільного навчання. Московські освітяни нині намагаються реалізувати ідею профілізації навчання, оскільки це – вимога часу. І досвід київських колег стане нам у великій пригоді. Ми щиро дякуємо за цей прийом – гостинний і змістовний.

школі. *Найбільше схвилював і заімпонував самий дух цієї школи – дух патріотизму, громадянськості, любові до своєї нації, все те, чого бракує нині, те, що має визначати обличчя нового часу.* Сподобалася й атмосфера затишку, родинності у цій школі, її сила – у дивовижній згуртованості трьох складників – учнів, учителів, батьків, у злагодженій праці цього триєдиного колективу, коли кожен чітко й сумлінно виконує свої обов'язки і допомагає іншим. Я порівняла б цю школу з величним кораблем, який пливе розбурханим життєвським морем, потрібно долаючи труднощі. Прекрасний капітан, гідний боцман, здружена команда матросів і юнг. Бажаю цьому кораблеві попутного вітру в дорозі до нових успіхів! Вірю, що ця сьгоднішня зустріч для нас не остання.

На фото:

Людмила Кудрявцева (перша справа)
Тетяна Мінковська (перша зліва), у
центрі – директори московських шкіл

МОДЕЛЬ РЕГІОНАЛЬНОЇ ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ: РАЙОННА АСОЦІАЦІЯ ДИТЯЧИХ ОРГАНІЗАЦІЙ СТАВИЩЕНЩИНИ “КРОНА”

**Інноваційна
школа**

У грудні 2003 року виповнилось 5 років районній асоціації дитячих організацій Ставищенщини, що на Київщині. Час переконаливо довів доцільність і ефективність концептуально нової сіткової моделі регіональної виховної системи. Вся діяльність РАДОС “Крона” побудована як цікава гра, а тому цілком природно, що сільські діти підтримали її, стали активними учасниками всіх починань.

У сучасних підходах до організації виховної роботи в закладах освіти учень розглядається як суб’єкт спеціальним чином організованої діяльності, спрямованої на формування у нього соціального досвіду. Цілком очевидно, що така діяльність передбачає наявність повноцінного оточення: груп однолітків, дітей молодшого і старшого віку, світу дорослих.

Саме тому виховні системи невеликих сільських шкіл розглядають як основу для організації виховної роботи діяльність загальношкільного учнівського колективу. Це і зрозуміло, адже створити повноцінне, педагогічно оформлене середовище людських відносин у класі, де 5-8 учнів, дуже складно, а то й неможливо. Але навіть і цей шлях

не може повністю зняти проблеми, оскільки для вихованців потрібні як різновікові групи, так і обов’язково повноцінні групи ровесників. Лише в спілкуванні діти мають можливість адекватно оцінити свої успіхи і можливості, дати об’єктивну оцінку мікросередовищу, в якому перебувають. У тій чи іншій мірі можна вирішити цю проблему, якщо в межах адміністративного району створити повноцінний простір соціальної активності для учнівської молоді. Такий простір повинен:

- розширити можливості учнівської молоді для реалізації своїх прав на соціальну творчість;
- за природою та особливостями функціонування бути близьким до внутрішнього світу дитини;
- легко змінюватися відповідно до змін реального соціального середовища;
- легко піддаватися педагогічному керівництву.

Одним із варіантів вирішення цих проблем може бути асоціація дитячих організацій навчальних закладів району.

Таку районну асоціацію дитячих організацій Стави-

**Іван
ОСАДЧИЙ**

Начальник відділу освіти Ставищенської райдержадміністрації, докторант Інституту педагогіки АПН України

Директор школи, ліцею, гімназії № 4/2004

СТАТУТ РАЙОННОЇ АСОЦІАЦІЇ ДИТЯЧИХ ОРГАНІЗАЦІЙ СТАВИЩЕНЩИНИ «КРОНА»

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ.

1.1. Районна асоціація дитячих організацій Ставищенщини (у подальшому РАДОС «Крона») – це гуманістична громадська організація, яка на основі добровільної згоди об'єднує шкільні дитячі організації та товариства навчальних закладів Ставищенщини і створена для задоволення соціальних, освітніх, духовних, культурних, спортивних та інших спільних інтересів учнівської молоді.

1.2. Засновником РАДОС «Крона» є відділ освіти Ставищенської райдержадміністрації.

1.3. Мета, головні завдання РАДОС «Крона»:

1. Набуття молодим поколінням соціального досвіду, формування особистісних рис громадян України, здатних до свідомого суспільного вибору.

2. Створення організаційних, нормативно-правових, науково-методичних, інформаційних, матеріально-технічних, фінансових умов реалізації прав учнівської молоді на соціальну творчість, активну пізнавальну діяльність, духовний, інтелектуальний та фізичний розвиток.

3. Формування активної позиції кожної особистості, досвіду творчої діяльності, рис соціального партнерства, вироблення умінь та навичок співробітництва в умовах первинних дитячих колективів.

2. ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ ДІЯЛЬНОСТІ.

2.1. До РАДОС «Крона» входять колективні члени – шкільні дитячі організації та товариства, які діють у навчально-виховних закладах Ставищенщини і виявили бажання ввійти до її складу.

2.2. До РАДОС «Крона» можуть бути прийняті шкільні дитячі організації та товариства, що діють за власними статутами, мають організаційну структуру та чітко визначені принципи діяльності і погоджуються працювати на засадах РАДОС «Крона». Прийом до РАДОС «Крона» здійснюється на конференції делегатів від її колективних членів.

2.3. Організаційною формою діяльності РАДОС «Крона» є гра, що триває протягом навчального року і передбачає проведення цілого ряду етапів, які завершуються турнірами, фестивалями та змаганнями. Перелік напрямів діяльності визначається на початку навчального року, а зміст діяльності з кожного напрямку розкривається у відповідних положеннях, які затверджуються на конференціях РАДОС «Крона». Основними напрямками діяльності є соціальна, пізнавальна, краєзнавча, культурно-мистецька, розважальна, спортивна та інші види діяльності.

На кожному етапі гри, крім колективних, можуть визначатися й індивідуальні переможці. Переможцем загальнорайонної гри є шкільна дитяча організація або товариство навчально-виховного закладу, які були переможцями на більшості етапів протягом навчального року. Підсумок гри підбивається в кінці навчального року на конференції РАДОС «Крона».

2.4. Вищий орган самоврядування РАДОС «Крона» – конференція, яка є правомочною, коли в її роботі беруть участь делегати не менше ніж від двох

щенщини (РАДОС), яка отримала поетичну назву «Крона», було створено в грудні 1998 року. Вона має статут, гімн та емблему (додатки 1,2). Асоціація виникла не на порожньому місці. В окремих школах діяли учнівські організації та товариства, які працювали за власними статутами. Але поле їхньої діяльності в останні роки було настільки збідненим, що це привело до самоізоляції та примітивізму в роботі. Учні, а дуже часто навіть і педагоги-наставники, які працювали з учнівською молоддю, не могли сформулювати мету та завдання дитячої організації, окреслити зміст діяльності та систему управління нею, назвати критерії членства в такій організації тощо.

Створивши районну асоціацію дитячих організацій, ми значно розширили поле соціальної активності учнівської молоді та отримали у своє розпорядження дієвий механізм опосередкованого педагогічного керівництва учнівською громадськістю, що дає можливість організувати цілеспрямований та прогнозований виховний процес в освітніх закладах району.

Оскільки головною організаційною формою діяльності РАДОС «Крона» є гра, то її правила визначають напрями самовдосконалення шкільних організацій, адже їхня діяльність повинна забезпечувати успіх. Цілком очевидно, що перемогти можна лише тоді, коли школа буде представлена в

Асоціації не одним товариством, а обов'язково дитячою організацією, яка здійснює багатогранну діяльність.

На початку кожного навчального року на конференції навчальних закладів визначається сукупність основних напрямів діяльності Асоціації. Цілком очевидно, що, вибравши ті чи інші напрями діяльності, можна значною мірою спрямувати діяльність шкільних дитячих організацій в те або інше річище. Сам же зміст діяльності можна коригувати, змінюючи Положення про напрями діяльності. Це сприяє налагодженню механізмів цільового проектування соціальних якостей, які потрібно сформувати у вихованців. Тобто процес виховання стає керованим і здійснюється відповідно до поставленої мети.

Починаючи з 1998-1999 н.р., вся діяльність Асоціації розгортається як загальнорайонна гра "Світ дитинства", яка передбачає проведення цілого ряду етапів, що завершуються турнірами, конкурсами і фестивалями. Зміст і правила гри визначаються координаційною радою на початку навчального року. На цьому ж засіданні затверджується план роботи та перелік загальнорайонних заходів (див. схему 1). Це сприяє створенню в усіх навчальних закладах району скоординованого змісту діяльності учнівських колективів та планів виховної роботи.

На кожному етапі гри,

третин складу колективних членів асоціації. Від кожної шкільної дитячої організації або товариства обирається по 5 делегатів. Конференцію проводять на початку (вересень) та в кінці (травень) навчального року.

2.5. Вищим виконавчим органом РАДОС «Крона» є координаційна рада, яка обирається на конференції на початку навчального року. До її складу входять представники всіх колективних членів Асоціації. Координаційна рада РАДОС «Крона»:

- організовує проведення загальнорайонної гри та виконання рішень конференції;
- забезпечує організаційно-методичну роботу з активом.

2.6. Координаційну раду РАДОС «Крона» очолює голова координаційної ради, якого обирають на конференції на початку навчального року. Голова координаційної ради РАДОС «Крона»:

- організовує роботу координаційної ради;
- представляє інтереси РАДОС «Крона» в державних органах та громадських організаціях.

2.7. Координаційна рада РАДОС «Крона» працює під керівництвом педагога-наставника, якого призначає засновник, на умовах співробітництва та співуправління.

2.8. Адміністрація навчально-виховних закладів, учителі, батьки, представники громадськості, юридичні та фізичні особи, які підтримують діяльність РАДОС «Крона», можуть об'єднатись у Раду сприяння та створити Фонд сприяння.

3. ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ КОЛЕКТИВНИХ ЧЛЕНІВ РАДОС «КРОНА»

Колективні члени РАДОС «Крона» мають право:

1. На створення організаційних, нормативно-правових, науково-методичних, інформаційних, матеріально-технічних, фінансових умов успішної реалізації програм діяльності відповідно до власних статутів.
2. Добровільно вступати і виходити з Асоціації.
3. Обирати і делегувати своїх представників до керівних органів Асоціації.
4. Брати активну участь у визначенні напрямів та змісту діяльності Асоціації.
5. На відзначення результативної діяльності з реалізації завдань Асоціації.

Колективні члени РАДОС «Крона» зобов'язані:

- Дотримуватись Статуту.
- Брати активну участь у роботі Асоціації.
- Сприяти діяльності своїх партнерів з Асоціацією.

ПРАВОВИЙ СТАТУС

Організація має право:

- на видавництво літератури та періодичної преси;
- на укладання угоди про співробітництво з навчальними закладами, організаціями, фондами, товариствами, окремими громадами України.

Організація фінансується засновником – відділом освіти Ставищенської райдержадміністрації та Фондом сприяння РАДОС "Крона", який формується із благодійних пожертвувань та інших джерел.

Асоціація має емблему, заклик /гасло/ та пісню.

ПОРЯДОК ЛІКВІДАЦІ РАДОС "КРОНА"

- Організація реорганізовується або ліквідується:
- за рішенням конференції у випадку, якщо його підтримують 2/3 колективних членів Асоціації;
 - за рішенням засновника, якщо діяльність Асоціації суперечить цьому Статуту.

крім колективних, можуть визначитися й індивідуальні переможці. Призовий фонд кожного районного заходу складає близько 100-120 гривень. Серед подарунків найбільшою популярністю користується дитяча енциклопедична література. Призовий фонд гри формується за рахунок позабюджетних коштів навчальних закладів району з розрахунку 30-40 копійок на одного учня протягом навчального року. Цілком зрозуміло, що ніяких внесків учні особисто не сплачують.

Хід гри “Світ дитинс-

тва” відображається на спеціальному екрані (схема 2), який зберігається в Центрі дитячої та юнацької творчості, відділі освіти райдержадміністрації, його зміст періодично друкується в пресі. Після кожного загальнорайонного заходу готується публікація в районній газеті.

Підсумки гри підбиваються в кінці кожного року на конференції РАДОС “Крона” і оголошуються на великому театралізованому святі, приуроченому до Міжнародного дня захисту дітей. З цієї нагоди видається спільне розпорядження голови районної державної адміністрації та голови районної ради, яким відзначаються п’ять найкращих шкільних дитячих організацій, виділяються відповідні кошти на заохочення.

У святі беруть участь делегації всіх навчальних закладів району (по 20-25 учнів), а також представники органів державної влади, сільські голови, керівники сільськогосподарських та промислових підприємств, фермери, підприємці, керівники партійних осередків та громадських організацій, фондів тощо. Вони також нагороджують учасників та переможців гри “Світ дитинства”. В основному це комп’ютерна та офісна техніка, телевізори, аудіо- та відеомагнітофони, спортивне та туристське обладнання, книги. Загальний подарунковий фонд свята в останні роки складає 16-18 тис. гривень.

Додаток 2.

ГІМН РАДОС “КРОНА”

Слова Алли Орел
Музика Олега Антоняка

*Всім деревам – коріння
Міць і силу дає.
Ми – нове покоління,
Що лиш кроною є.
Душі тягнуться знову
До проміння добра,
Тож у спілку чудову
Об’єднались пора.*

*Приспів:
“Крона” – це ми всі,
Юні і малі,
Ніжні пагінці
На ряснім гіллі.
Це сьогодні гра,
Та прийде пора –
Вільне майбуття
Принесе життя.*

*Вже ставищенська “Крона”
Розкидає гілля,
Буйнолиста корона –
День вітає здала.
Всі ми прагнемо світла,
Сонце – символ життя.
Об’єдналися діти,
Щоб творить майбуття.*

Таким чином, педагогічно оформлене соціальне середовище (ПОСС) або змістово-діяльнісний простір РАДОС “Крона” можна уявити як величезну мережу або, точніше, мереживо, яке складається з великої кількості вузлів та модулів різних розмірів. Ця мережа ніби “накриває” або впорядковує, унормовує реальне соціальне середовище (РСС) сучасної дитини. Новий “порядок”, який вноситься в реальне життя дитини, визначається метою освітнього процесу, який забезпечує освітня система району.

У перші два роки виділялось сім напрямів діяльності: “Почни з себе”, “Тепло серцець”, “Ерудит”, “Світ захоплень”, “Краєзнавець”, “Мандрівник”, “Перші старту”. В останні три роки визнано за доцільне виділяти п’ять напрямів: “Почни з себе”, “Ерудит”, “Світ захоплень”, “Краєзнавець”, “Перші старту”.

На початку кожного навчального року затверджуються Положення про напрями діяльності. Вони мають такі розділи:

1. Мета і завдання діяльності.

2. Зміст та організація діяльності.

3. Організація районних заходів.

4. Визначення та нагородження переможців.

Важливо те, що шкільні дитячі організації та товариства відповідно до власних статутів організують діяльність у кожному з п’яти напрямів самостійно,

лише узгоджуючи початок та кінець справи або акції, щоб мати можливість взяти участь у районних заходах з відповідного напрямку — представити свої здобутки, позмагатися і поспілкуватися з однолітками.

За результатами проведеної роботи та участі в районному заході кожна шкільна дитяча організація отримує відповідний рейтинговий бал (від одиниці до 23, за кількістю навчальних закладів у районі). Участь у районних заходах є добровільною, але, як показує практика, ігнорування хоча б одного заходу робить марними сподівання на загальний успіх у районній грі, адже в скарбничку організації в такому разі заноситься нуль балів. Тому всі навчальні заклади беруть стовідсот-

Схема 1.
Загальнорайонні заходи РАДОС “Крона” на 2003-2004 н.р.

	Почни з себе	Ерудит	Світ захоплень	Краєзнавець	Перші старту
Вересень				Експрес-подорож “Робінзонада”	
Жовтень	Фестиваль “Умілі Руки”				Легкоатлетичний крос
Листопад			Конкурс естрадної пісні		Шахи, шашки
Грудень			Районний тур олімпіад з основ наук		Настільний теніс
Січень					Лижі
Лютий		Брейн – ринг “Все-знайка”			Баскетбол
Березень			Фестиваль “Театральні обрії”		
Квітень	Експрес-гра “Будь здоровим!”				Футбол
Травень				Районні змагання з техніки пішохідного Туризму	Легка атлетика

Схема 2.

Екран загальнорайонної гри "Світ дитинства" Районної асоціації дитячих організацій Ставищенщини "Крона" в 2003-2004 н.р.

ково участь у районних заходах.

Форми роботи з кожного напряму в навчальному закладі можуть бути різноманітними. Наприклад, з напрямку "Почни з себе" – індивідуальні та групові бесіди;

диспути та лекції на морально-етичні теми; різноманітні конкурси, турніри, фестивалі; написання творів; колективний перегляд та обговорення кінофільмів і телепередач; зустрічі з психологами, лікарями та правоохоронцями і т.ін. З напрямку "Ерудит" – заняття в гуртках, наукових товариствах, участь в олімпіадах, виставках, турнірах; робота в науково-пізнавальних експедиціях; самоосвіта; участь у КВК, брейн-рингах тощо. З напрямку "Краєзнавець" – екскурсії в музеї, на виставки, до історичних місць; походи рідним краєм; туристські зльоти, конференції і т.ін.

Районні заходи проводяться, як правило, у формі фестивалів, зльотів, виставок, конференцій, змагань тощо.

Названі вище справи в рамках кожного напряму виступають як вузли (невеликі справи, акції) та модулі (проекти або заходи, що мають кілька етапів) великої мережі. Вихованці як суб'єкти діяльності, беручи участь у функціонуванні того чи іншого вузла або модуля, привласнюють цінності, які є домінуючими, визначальними в конкретній "точці" спеціальним чином сформованого простору, яким є РАДОС "Крона" – виховна система адміністративного району. Цілком очевидно, що досвід такої роботи можна використовувати не лише в умовах сільського регіону, а й у містах.

Порядковий номер		
НАЗВА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ		
"ПОЧНИ З СЕБЕ"	Фестиваль "Умілі руки"	Місце Бал
	Експрес-гра "Будь здоровим!"	Місце Бал
	Бал	
	Місце	
	Бал	
"СВІТ ЗАХОПЛЕНЬ"	Конкурс естрадної пісні	Місце Бал
	Фестиваль "Театральні обрії"	Місце Бал
	Бал	
	Місце	
	Бал	
"ЕРУДИТ"	Районний тур олімпіад з основ наук	Місце Бал
	Брейн-ринг "Всезнайка"	Місце Бал
	Бал	
	Місце	
	Бал	
"КРАЄЗНАВЕЦЬ"	Експрес-подорож "Робінзонада"	Місце Бал
	Районні змагання з техніки пішогохідного туризму	Місце Бал
	Бал	
	Місце	
	Бал	
"ПЕРШІ СТАРТИ"	Легкоатлетичний крос	Місце Бал
	Легка атлетика	Місце Бал
	Бал	
	Місце	
	Бал	
Сума балів		
Місце в 2004 році.		

БІЛІНГВІСТИЧНЕ НАВЧАННЯ В УКРАЇНІ: ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ І РОЗВИТОК

**Інноваційна
ШКОЛА**

Однією з основних проблем середньої освіти в Україні сьогодні вважається проблема недостатнього рівня засвоєння іноземних мов. У першу чергу це стосується англійської мови – мови інтернаціонального спілкування, особливо у світлі перспектив приєднання української національної освіти до Болонського процесу. Практиковані методики викладання іноземних мов не забезпечують нашим учням необхідного рівня компетентності, який мав би визначити їхню конкурентоспроможність на міжнародному ринку праці і можливість подальшого професійного росту [3].

У тому, що слабе володіння іноземною мовою, особливо професійною, виступає в ролі обмежувального фактора, ми переконалися під час підготовки до видання тестів I-VII міжнародних біологічних олімпіад школярів трьома мовами – українською, російською й англійською [8]. Тексти тестових завдань, написані англійською, і тексти перекладів рідними мовами учасників олімпіад (зокрема, російською й українською) виявились неавтентичними. Тому і результати, які продемонстрували школярі з різних країн, залежали не лише від їхнього рівня підготовки з біології, а й від якості перекладу. У кращому стані опинились ті учні, які вільно

володіли англійською мовою і користувались тестами в оригіналі. Участь у Міжнародній екологічній олімпіаді школярів без знання англійської мови неможлива, оскільки цією мовою здійснюється захист екологічних проектів.

У той же час підвищення рівня володіння іноземною мовою не повинно позначатися на збільшенні навчальних годин, оскільки це призводить до зростання тижневого навантаження, що не сприяє зміцненню здоров'я учнів. Тому питання розробки та застосування інноваційних технологій викладання цього предмета у наш час постає як ніколи актуальним.

Однією з них є, на нашу думку, білінгвістичне навчання, тобто викладання предметів – природничого або гуманітарного циклу іноземною мовою. Ця технологія давно поширилася за кордоном. Тут піонерами стали країни, у яких багатомовність має історичні передумови – США, Канада, Бельгія. Але ж, враховуючи існування природного багатомовного середовища, розуміємо, що їхній педагогічний досвід у галузі білінгвістичного навчання не може бути сліпо запозиче-

Оксана ЯСИНСЬКА

Аспірантка НПУ імені М.П. Драгоманова, учитель природознавства та англійської мови СШ №155 м. Києва

Микола МИХАЙЛЧЕНКО

Начальник відділу педагогічної освіти Міністерства освіти і науки України

ний вітчизняною школою. Більш цікавим є досвід тих країн, де розвиток білінгвістичного навчання детермінується не стільки внутрішніми процесами, скільки загальною тенденцією до інтеграції, прагненням діалогу культур та міжкультурної комунікації [6].

Яскравим прикладом є Німеччина, де у 80-90 роки ХХ століття утворилася Європейська науково-педагогічна школа. Вона впроваджує відкритий тип білінгвістичного навчання, яке має на меті оволодіння спеціальними знаннями рідної та іноземної мов, полікультурне виховання та інтеграцію учнів у загальноєвропейський та світовий культурний простір. Європейською школою було розроблено теоретичні основи білінгвістичного навчання як ефективного шляху вивчення іноземної мови [9].

Сьогодні в Європі існує понад 200 полілінгвістичних шкіл. Вони є в Австрії, Німеччині, Білорусі, Молдові, Фінляндії, Франції, Польщі, Румунії, Угорщині, Росії, Словаччині, Туреччині та Чехії. На жаль, Україна не входить до цього переліку. У таких школах ряд нелінгвістичних предметів викладається іноземною мовою. У Болгарії, Чехії, Словаччині, Угорщині та Польщі – це математика, фізика, хімія, біологія, історія; у Туреччині – точні науки; у Німеччині – лише гуманітарні [2].

У 2002 році у Варшаві відбувся Міжнародний форум “Двомовне навчання очима учнів”, де обговорю-

вались переваги та недоліки такого методу. Однією з очевидних переваг діти вважають використання іноземної мови як інструменту для вирішення різних завдань, що водночас сприяє високому рівню оволодіння цією мовою. Крім того, спостерігається загальний позитивний настрій учнів – на таких уроках дітям цікаво, вони стають упевненіші у власних силах.

Білінгвістична освіта набуває ваги на теренах колишнього Радянського Союзу. Якщо теоретичні засади інтеграції на мовній основі в них розроблено недостатньо, то практичний досвід накопичено значний. В арсеналі маємо багаторічний позитивний досвід викладання російської мови як іноземної у 15 республіках Радянського Союзу, у яких 70 років панував національно-російський білінгвізм. Виконуючи соціальне замовлення, науковці активно працювали над удосконаленням методик викладання російської мови. На той час у республіках Радянського Союзу було багато російських шкіл, де з першого класу вводився інтенсивний курс російської мови як іноземної з метою подальшого переведення частини предметів на викладання російською. Так, у Казахстані всі предмети викладалися російською мовою, у Молдавії це стосувалося лише предметів гуманітарного циклу. Ми добре знайомі з українно-російським білінгвізмом, на певному етапі русифікації українські школи навіть стали рідкістю. Зараз ми успішно виправляємо помилки, але втрачаємо позитивний досвід.

Оксана
ЯСИНСЬКА

Сьогодні в Європі існує понад 200 полілінгвістичних шкіл. У таких школах ряд нелінгвістичних предметів викладається іноземною мовою

Однак на хвилі інтеграції у міжнародний освітній простір українська педагогічна спільнота починає об'єднувати зусилля щодо впровадження елементів білінгвістичного навчання в загальноосвітні навчальні заклади [7]. Авторами цієї статті зроблено спробу вивчити досвід впровадження в Україні двомовного навчання. Узагальнену інформацію з цього питання, що надійшла від обласних (міських) управлінь освіти, наведено в таблиці 1 (див. с.43).

Як видно з таблиці, школи з двомовним навчанням різних моделей існують лише в 12 областях України, в Автономній Республіці Крим, у містах Києві та Севастополі. З 24 регіонів, які надіслали інформацію, в 9 областях школи такого типу відсутні. При цьому слід зазначити, що деякі області мають значну кількість шкіл з білінгвістичним навчанням (наприклад Черкаська), більшість — одну-дві. У сільській місцевості є лише дві такі школи. Предмети, які викладаються іноземною мовою, відмінні в різних регіонах. Основна мова вивчення предметів за білінгвістичною моделлю — англійська.

Отже, процес уведення білінгвістичної моделі навчання в Україні поки що має безсистемний характер і здійснюється завдяки ініціативі окремих учителів та директорів шкіл. Основними факторами, які, на думку респондентів, стримують впровадження білінгвістичної моделі навчання в Україні, є:

- відсутність відповідного навчально-методичного забезпечення (програм, підручників, навчальних та методичних посібників, довідників);
- відсутність кваліфікованих учителів, які поряд з іноземною мовою мали б достатню фахову підготовку з інших предметів.

Але навіть і за таких умов розвиток білінгвістичного навчання в нашій державі відбувається, хоч і має стихійний характер. У той же час його теоретичні засади лишаються поза увагою. У цьому зв'язку розробка науково-методичної бази — програм, навчальних посібників, основних принципів, методів та прийомів роботи на білінгвістичних уроках — є вкрай необхідною [1, 4, 5].

Починаючи з 1998 року, ми запровадили викладання природознавства англійською мовою у молодших класах київської спеціалізованої школи №155. Цей інтегрований на мовній основі предмет отримав назву "Science" за аналогією з природничими курсами, що викладаються в англійських країнах, зокрема в Англії та США. Основною метою нашого експерименту було створення, завдяки впровадженню Science, штучного мовного середовища для розвитку активного білінгвізму. Молодші класи (2,3,5) обрано з урахуванням психологічних особливостей дітей цього віку щодо засвоєння іноземної мови — високого рівня сенситивності. На викладання Science у нав-

**Микола
МИХАЙЛЧЕНКО**

В нашій державі розвиток білінгвістичного навчання відбувається, хоч і має стихійний характер

Процес уведення білінгвістичної моделі навчання в Україні поки що здійснюється завдяки ініціативі окремих учителів та директорів шкіл

Таблиця 1.

Область (місто)	Кількість двомовних шкіл	Класи з двомовним навчанням	Предмети, що викладаються іноземною мовою	Мова викладання
АРК*	2	7-11	математика, фізика, біологія, хімія, інформатика	англійська
Київ	5	1-11	природознавство, математика, фізика, біологія, інформатика, хімія	англійська
Севастополь	1	5-11	природознавство, фізика	англійська
Волинська	3	1-11	література Англії, краєзнавство	англійська
Дніпропетровська	1	5-11	математика, біологія, хімія, географія	французька
Донецька	2	3-4, 6-7	краєзнавство, бізнес, література, біологія, історія, математика	англійська французька
Запорізька	9	5-11	література Англії, краєзнавство, технічний переклад, ділова мова	англійська
Кіровоградська	1	2-3, 7-11	математика, природознавство, біологія, фізика, хімія, географія, астрономія	англійська
Миколаївська*	5	1-11	математика, природознавство, біологія, фізика, хімія, географія, астрономія	англійська французька німецька
Одеська	2	8-11	література Англії, хімія, фізика, математика, краєзнавство	англійська
Рівненська	5	1-11	література Англії, краєзнавство, технічний переклад, математика, біологія, хімія, фізика	англійська
Харківська	1	10-11	ОБЖД	англійська
Хмельницька	2	1-11	фізика, хімія, біологія, математика, образотворче мистецтво, польська мова і література, історія Польщі	польська
Черкаська	20	8-11	бізнес, краєзнавство, економіка, технічний переклад, екологія	англійська
Чернівецька	3	9-11	література Англії, краєзнавство, технічний переклад	англійська

* АРК і Миколаївська область мають по одній школі з двомовним навчанням у сільській місцевості.

У Вінницькій, Закарпатській, Івано-Франківській, Київській, Львівській, Полтавській, Сумській, Тернопільській та Чернігівській областях двомовні школи відсутні. Інформація щодо наявності двомовних шкіл не надійшла з Житомирської, Луганської та Херсонської областей.

чальному плані передбачалося 2 години на тиждень: одна – за рахунок варіативної компоненти, що зазвичай у школах з поглибленим вивченням англійської мови відводиться на викладання останньої, друга – за рахунок природознавства.

Програма предмета була розроблена з урахуванням вимог до обсягу і рівня засвоєння учнями знань з природознавства, закладених у Державному стандарті початкової освіти. Для забезпечення навчального процесу нами було підготовлено навчальні посібники з використанням підручників В.Р. Ільченко, Н.С. Коваль, Т.М. Байбери і Л.К. Нарочної та всіляких американських, канадських і англійських підручників. У процесі розробки посібників велика увага приділялась рівню лінгвістичної готовності учнів до сприйняття навчального матеріалу іноземною мовою.

За результатами експерименту можна зробити висновки, що інтеграція, таких різних предметів, як природознавство та англійська мова, позитивно впливає на розвиток мовної компетентності учнів. При цьому реально підвищується рівень предметної компетентності. Важливо, що такий підхід сприяє збереженню здоров'я учнів, оскільки не вимагає збільшення загальнотижневого навантаження.

Спираючись на результати проведеного дослідження, вважаємо впровадження білінгвістичної освіти в Україні доцільним. Але одночасно з цим, а краще – випереджальними темпами, має здійснюватися роз-

робка відповідної нормативної і науково-методичної бази та вдосконалюватися підготовка майбутніх учителів у вищих навчальних закладах. Одним із суттєвих кроків, зроблених Міністерством освіти і науки у цьому напрямі, було включення до соціально-гуманітарного циклу навчального плану (для всіх спеціальностей) нормативної дисципліни “Іноземна мова за професійним спрямуванням” з мінімальним обсягом навчального часу – 270 годин. Було б добре, якби наступним кроком стало введення до професійної підготовки вчителів ряду спеціальних дисциплін іноземною мовою, особливо для тих, хто здобуває спеціальності “початкове навчання та іноземна мова”, “біологія та іноземна мова”, “фізика та іноземна мова”, “географія та іноземна мова” тощо.

Результати, які продемонстрували школярі з різних країн, залежали не лише від їхнього рівня підготовки з біології, а й від якості перекладу

ЛІТЕРАТУРА

1. Баур Р.С., Ступина Т.Н., Минор А.Я., Кузнецова Т.В. Билингвальное обучение в школе: к вопросу о разработке учебно-методических материалов // Иностранный язык в школе. – №4. – 1996. – С. 9–4.
2. Бердичевский А.Л. Европейская двуязычная школа как средство воспитания жителя Европы XXI века. // Иностранный язык в школе. – 1993. - №3. – С. 69–71.
3. Кремень В.Г. Формування особистості в умовах розвитку української державності. / Доповідь на загальних зборах Академії педагогічних наук. – Педагогічна газета, 1999 – №12.
4. Круківська І.А., Круківський М.М. Використання міжпредметних зв'язків на уроках англійської мови (Бінарний урок. Англійська мова / фізична культура). // Іноземні мови – №3. – 2002. – С. 40–41.
5. Ольховик Т. Створення в програмі “Росток” навчального комплексу з англійської мови. // Початкова школа. – №5. – 2002. – С. 27.
6. Певзнер М.Н., Букетова В.О., Зайченко О.М. Педагогика открытости и диалога культур. - М.: Педагогика, 2000. - 265 с.
7. Семиволос П. Столична двадцятка. // Дзеркало тижня. – № 22 (397). – 2002.
8. Страшко С.В., Животовська Л.А., Гриньова М.В. Сучасна біологія. – Полтава: АСМІ, 2002-2003. – т. I–III. – 516 с.
9. Ширин А.Г. Билингвальное образование в Германии: Дис. канд. пед. наук – Великий Новгород, 1996. – 25 с.

**Інноваційна
школа**

ПРОФІЛЬНА СІЛЬСЬКА ШКОЛА:

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

**Надія
ШИЯН**

Доцент кафедри хімії Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка, кандидат педагогічних наук, докторант ПДПУ

**НАУКОВЕ
ДОСЛІДЖЕННЯ**

У комплексі заходів модернізації освіти в Україні велике значення надається розв'язанню проблеми загальноосвітньої школи сільської місцевості, що завжди залишається важливою складовою освітньої системи та покликана сприяти збереженню й розвитку національних традицій, моральних цінностей, зростанню унікального потенціалу вітчизняної культури. В Україні сільська школа займає особливе місце перш за все завдяки тій ролі, яка традиційно відводиться їй у житті села, у вихованні людини-трудівника.

Зміна пріоритетів соціально-економічного розвитку українського суспільства, котра відбулася за останнє десятиріччя, суттєво загострила освітні проблеми села, які нагромаджувалися роками, наочно показала відставання сільської школи від міської у розв'язанні пріоритетних завдань навчання і виховання молодого покоління. Якщо прослідкувати останні зміни в сфері освіти, то можна сказати, що в містах практично кожен учень одержав можливість особисто визначати свою освітню траєкторію, вибираючи або відповідну своєму профілю школу, або

клас у школі, де він навчається. У значно гіршому становищі опинилися учні сільських шкіл. Зміни в системі освіти сільської місцевості відбуваються дещо стихійно і визначаються не лише необхідністю, але й можливостями. Наприклад, школи сільськогосподарського профілю, як правило, формуються в сильних господарствах. Школи-гімназії та школи-ліцеї утворюються на основі великої школи райцентру чи великого села, віддаленого від більшості звичайних сільських шкіл. Це призвело до того, що більшість учнів сільських шкіл не мають можливості здобувати знання, які відповідають обраному профілю – не кожен учень може вступити в гімназійний чи ліцейний клас відповідної сільської школи; у школах сільськогосподарського напрямку, які переважають серед шкіл нового типу сільської місцевості, скорочено кількість годин на вивчення окремих предметів при введенні додаткових навчальних дисциплін сільськогосподарського спрямування; переважна більшість сільських шкіл продовжує функціонувати як традиційна загальноосвітня школа, не враховуючи сучасних тенденцій в освіті.

Слід також відзначити, що в публікаціях останніх років простежується нега-

тивна тенденція щодо орієнтації школи сільської місцевості на сільськогосподарський профіль. Зокрема, багато шкіл сільської місцевості вибирають технологічний напрям, готуючи в школі водіїв, трактористів, інших спеціалістів сільськогосподарського виробництва. Але не всі випускники сільської школи хочуть присвятити своє життя професії, пов'язаній з сільським господарством. В освітній політиці слід дотримуватися позиції, що учень повинен сам обирати освітню траєкторію і реалізувати її незалежно від місцевості, у якій навчається – міській чи сільській. Тим більше, що проведена нами експериментальна робота показала, що здібні учні в сільській місцевості є, професійні інтереси випускників сільських шкіл досить різноманітні, але можливість реалізувати свій освітній вибір у більшості відсутня. Основне завдання школи сільської місцевості повинне базуватися на принципі – допомогти реалізувати кожному учневі його освітній вибір.

Отже, якщо розглядати профільне навчання як створення того чи іншого профільного класу, то сама ідея профільності старшої школи сільської місцевості стає нереальною, адже в більшості випадків сільська школа – єдиний освітній заклад у селі. Крім того, вона характеризується одно- чи навіть малокомплектністю, що не дає можливості створити декілька профільних класів. Практика показує, що в більшості випадків загальноосвітня школа сільської місцевості вибирає один профіль навчання, який враховує можливості школи, як правило, але не може задовольнити індивідуальні освітні потреби всіх школярів. Тобто сільська школа намагається копіювати структуру і механізми профільного навчання міської школи. Але якщо в місті школа має кілька паралельних класів, які забезпечують школярам можливість вибору певного профілю навчання, крім того старшокласник може вибрати іншу школу, то створення од-

нопрофільної сільської школи нівелює саму ідею профільного навчання, бо діти одного класу не можуть мати тотожні інтереси і будувати однакові майбутні життєві плани.

У Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа) [1] вказується, що “у сільських районах, де школи не мають паралельних класів, для забезпечення профільного навчання перспективним є створення опорної старшої школи з пришкільним інтернатом, поширення різних форм дистанційного профільного навчання для обдарованої молоді, створення при вищих навчальних закладах ліцеїв для учнів сільської місцевості”. Але введення лише таких форм профільного навчання у загальноосвітній школі сільської місцевості, по-перше, не охопить усіх дітей профільним навчанням; по-друге, призведе до ліквідації старшої школи у більшості сіл, що може привести в майбутньому до негативних демографічних наслідків; по-третє, сільська школа не матиме можливості забезпечити всі напрями профілізації згідно з потребами дітей; по-четверте, батьки як правило у своїй більшості не бажають відривати дітей у 14-15-річному віці від домівки і національних традицій, віддаючи їх на навчання в районний чи обласний центр.

Концепцією профільного навчання в старшій школі [2] передбачено дві основні форми організації профільного навчання: внутрішньошкільну і зовнішню. Співвіднісно шляхи їх реалізації з особливостями загальноосвітньої школи сільської місцевості, виділимо ті, які можна реалізувати в сільській школі:

внутрішньошкільні:

- профільне навчання за індивідуальними навчальними планами і програмами;
- динамічні профільні групи (в тому числі різновікові);

зовнішні:

- міжшкільні профільні групи;
- профільна школа інтернатного типу;
- опорна старша школа;
- навчально-виховний комплекс (НВК);
- міжшкільний навчально-виробничий комбінат (МНВК);

- загальноосвітні навчальні заклади на базі вищих навчальних закладів.

Але профільне навчання за індивідуальними навчальними планами і програмами передбачається лише для обдарованих учнів, динамічні ж профільні групи “можуть функціонувати у паралельних класах старшої школи (за наявності не менше 12 учнів у групі); у малокомплектних школах можуть організовуватися різновікові динамічні профільні групи” [2, 11], що знову ж таки не дозволяє охопити всіх учнів старшої загальноосвітньої школи сільської місцевості профільним навчанням. Міжшкільні профільні групи “організуються у навчально-виховному комплексі (НВК), опорній старшій школі з пришкільним інтернатом, профільній школі інтернатного типу, міжшкільному навчально-виробничому комбінаті” [2, 12].

Реалізація профільного навчання шляхом створення опорної старшої школи – ресурсного центру – доцільна лише у випадку територіальної близькості шкіл і наявності шкільного автобуса. Але у більшості випадків загальноосвітні школи I-III ступенів територіально віддалені, а підвіз дітей шкільним автобусом не дозволяє проводити повноцінну позаурочну діяльність з розширення і поглиблення вибраного профілю навчання. Територіальна віддаленість і перевантаженість школярів через витрати часу на дорогу знижують комфортність навчального процесу в такій школі.

Доцільною для загальноосвітньої школи сільської місцевості могла б бути дистанційна форма профільного навчання, але відсутність обладнаних місць для дистанційного навчання не дозволяє впроваджувати в практику загальноосвітньої школи дистанційне профільне навчання на основі Інтернет-технології. Впровадження ж кейс-технології дистанційної освіти ускладнено через відсутність україномовних електронних підручників.

Таким чином, реально забезпечити повноцінне профільне навчання у школі сільської місцевості шляхом

створення профільних класів неможливо. Усне і письмове опитування, співбесіди та інтерв'ю зі школярами сільської місцевості Полтавської області показало, що 87% старшокласників, які бажають продовжити навчання у вищих закладах освіти, хотіли б навчатися в профільних школах, але у зв'язку з різними обставинами мають таку можливість лише 23%. Дитина, що живе, навчається й розвивається в сільському середовищі, перебуває в умовах, що різко обмежують її можливості реалізувати інтелектуальні, творчі, загальнокультурні запити. Загострює проблему те, що в сільській місцевості України функціонує 14,9 тис. шкіл, що складає 70,2% всіх шкіл країни, у яких навчається 2,2 млн. учнів, тобто третина всіх учнів країни [3]. Діти, які навчаються в загальноосвітніх закладах сільської місцевості, не можуть бути конкурентоздатними при вступі у вищі заклади освіти, адже вступні екзамени у вищі заклади освіти орієнтовано на профільний рівень вивчення предмета.

Отже, школа сільської місцевості не може копіювати структуру і механізми профільного навчання міської школи, вона повинна шукати свої шляхи розвитку, враховуючи особливості навчального процесу та соціокультурного середовища школи.

Значущий фактор, який зумовлює специфіку навчального процесу в сільській школі, – це мала наповнюваність класів. Середня наповнюваність класів у сільських школах України коливається від 8,3 (Сумська область) до 24,4 (Автономна Республіка Крим) і в середньому становить 16,6 [5]. Мала наповнюваність класів має як позитивні, так і негативні наслідки. Серед позитивних виділяють такі:

- доброзичлива атмосфера;
- підвищена увага вчителя, інтенсивність педагогічного спілкування;
- довірливі взаємовідносини з учнями, оперативна педагогічна допомога їм;
- співробітництво і співтворчість з учителем;
- надання переваги самостійній навчально-

пізнавальної діяльності в процесі навчання;

- повнота та об'єктивність оцінки знань;
- учитель, працюючи з невеликою групою дітей, має можливість не лише оперативно виявляти помилки, допущені тим чи іншим учнем, а й допомогти йому виправити, діагностуючи причини виникнення.

Виділені особливості навчального процесу загальноосвітньої школи сільської місцевості мають бути враховані при розробці різних моделей профільного навчання, які б дозволили сільській школі шукати свої механізми реалізації профільного навчання, свій неповторний шлях розвитку.

Розглядаючи типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів 12-річної школи [6], хочемо відзначити, що профільне навчання в сільській школі планується здійснювати за тією ж схемою, що й у міській. Так типовий навчальний план старшої (безпрофільної) школи передбачає інваріантну складову, яка включає у 10 та 11 класах 30 годин на тиждень, а в 12 – 27,5. Причому, гранично припустиме навантаження на учня складає 30 годин на тиждень. Тобто практично всі загальноосвітні школи сільської місцевості будуть уніфіковані, адже варіативна складова в такому навчальному плані буде мінімізована. В Концепції профільного навчання і старшій школі вказується, що “В окремих випадках загальноосвітній навчальний заклад (клас) може бути не орієнтований на конкретний профіль навчання. Тоді задоволення освітніх запитів учнів здійснюється за рахунок введення курсів за вибором, які дають змогу поглибити або професійно спрямувати зміст споріднених базових предметів” [2, 12]. Але Типовими навчальними планами години для спецкурсів практично не виділено.

Інший варіант навчального плану однокомплектних загальноосвітніх навчальних закладів передбачає два напрями профільного навчання: суспільно-гуманітарний та природни-

чо-математичний. У примітках указується, що “так само може запроваджуватись профільне навчання за іншими напрямами: філологічним, технологічним, художньо-естетичним, спортивним” [6, 27]. Звичайно, такий навчальний план має певні переваги порівняно з типовим навчальним планом старшої (безпрофільної) школи, але впровадження лише двох профілів навчання не дозволить задовольнити індивідуальні освітні запити школярів.

Загальноосвітня школа сільської місцевості мусить мати ширші можливості вибору шляху свого розвитку. Перш за все слід виходити з того, що обов'язковим для кожного учня є рівень стандарту, що становить 24,5 годин на тиждень у 10-му класі, 23,5 – в 11-му класі і 19 – у 12-му класі. Додатковий час на поглиблене вивчення предметів може розподіляти сама школа, враховуючи інтереси і запити школярів. Причому, кожен рік години варіативної складової навчального плану можуть розподілятися по-іншому, тому школі сільської місцевості не слід мати чітко визначений профіль навчання. У той же час невелика наповнюваність класів у старшій сільській школі дозволить зменшити тривалість навчального заняття (уроку), адже витрати часу на різні етапи уроку в класі, де навчається 30 учнів і 7-12 учнів будуть різними. Скоротивши тривалість уроку з 45-ти до 30-ти хвилин, учитель вивільнює час для роботи в профільних групах. Коли вчитель має навантаження 18 годин, то скорочення уроку на 10 хвилин дає 4 години щотижня для профільного навчання. Профільні групи можуть бути як одновіковими, так і різновіковими.

Особливо хочеться відзначити, що урок у класах з малою наповнюваністю учнів теж має свою специфіку. Адже в такому класі вчитель зможе приділити увагу кожному учневі шляхом упровадження “м'якої” диференціації навчання, яка поєднує рівневу та профільну диференціацію. Ми обґрунтовуємо “м'яку” диференціацію

навчання як спеціально організовану систему навчання, за якої кожен учень, навчавшись в одному й тому ж класі й опанувавши деяким мінімумом загальноосвітньої підготовки, що є загальнозначущою і такою, що забезпечує можливість пристосовування до життєвих умов, які постійно змінюються, одержує право і гарантовану можливість приділяти більшу увагу тим напрямам, які найбільшою мірою відповідають його нахилам, здібностям і майбутнім життєвим планам, вивчаючи обрані предмети на профільному рівні.

Ідея вивчення предметів на різних рівнях у сільській школі на основі “м’якої” диференціації є теоретичною основою запропонованої концепції сільської школи з профільним навчанням. Стило сформулюємо основні концептуальні положення моделювання профільного навчання на основі “м’якої” диференціації:

- у класі з кожного предмета (якщо є учні, які вибрали цей предмет як профільний) виділяються групи базового і профільного рівнів;
- учні груп базового рівня працюють за базовими програмами та підручниками, а учні профільних груп – за програмами та підручниками для профільних класів;
- до підручників базового й профільного рівнів розробляються дидактичні матеріали чи навчальні посібники, які дають змогу школярам працювати на навчальному занятті на вибраному рівні;
- основним видом навчальної діяльності школярів стає самостійна робота;
- учень має право вибирати, на якому рівні буде вивчати певний предмет – базовому чи профільному;
- вибір школярем рівня вивчення предмета дозволяє кожному учневі конструювати власну освітню траєкторію;
- окремі теми, які не входять до базового курсу, але вивчаються за профільними програмами, оформлюються в елективні модулі й даються школярам профільних груп для самостійного вивчення;
- подальше розширення і поглиблення знань з вибраного профілю відбувається в курсах за вибором.

Отже, структура навчального заняття в класах з малою наповнюваністю учнів має свої особливості. Зміст освіти й сам процес навчання

буде диференційованим. Але ефективність “м’якої” диференціації буде залежати не лише від професіоналізму вчителя, а й від забезпечення школярів навчальними посібниками, які дозволять кожному учневі працювати на вибраному рівні складності.

На результативність освітнього процесу в сільській місцевості також впливають такі, на наш погляд, найбільш значущі соціокультурні чинники: психологічний, соціальний та інформаційний. Суть дії психологічного чинника полягає в тому, що учні мають обмежене коло вражень, яке повинне сприяти розвитку кругозору, формуванню загальнонавчальних і специфічних (предметних) умінь і навичок. Ця проблема рано усвідомлюється школярами і приводить до формування глибоких комплексів меншовартості.

Проблеми сільської освіти зумовлені особливостями способу життя в малих населених пунктах – соціальний чинник. Виходячи з цього, можна говорити про особливу, специфічну якість сільської освіти, детермінованої специфікою устрою життя в селі, в тому числі специфікою господарювання. Крім того, в селі йде більш кардинальна, порівняно з містом, ломка виробничих відносин і пов’язаних із ними стереотипів. Сьогодні вимагає побудови культуродоцільної сільської школи з урахуванням того, що перенесення міських стереотипів і цінностей на село натраплятиме на природний спротив.

Значущу роль у розвитку школяра відіграє інформаційний чинник. Дитина вчиться, як відомо, не тільки, а іноді й не стільки на навчальних заняттях. Найважливішим учителем і вихователем є шкільне середовище, дитячі колективи. Саме це середовище і ці колективи вчать дитину спілкуватися, дозволяють їй освоювати різні моделі поведінки і соціальні ролі. Чим старша дитина, тим важливіше для неї дитяче товариство. Чим у більшу кількість колективів входить дитина, тим легше їй пристосувати-

ся до середовища, що змінюється, шукати і знаходити спільну мову зі своїми однолітками, пристосовуватися до нових умов. Усього цього позбавлена дитина, що навчається в сільській школі. Не дивно, що психологи все частіше відзначають пригніченість сільських підлітків, їхню невпевненість у собі і своєму майбутньому.

Одним із шляхів подолання негативної дії цих чинників соціокультурного середовища сільської школи є розширення числа колективів, у яких відбувається процес навчання старшокласника. До таких колективів, на нашу думку, можна віднести міжшкільні факультативи, літні профільні табори, секції МАН, очно-заочні профільні школи тощо.

Таким чином, використовуючи “м’яку” диференціацію на навчальному занятті, створюючи за рахунок його скорочення на 10 хвилин резерв часу для навчання старшокласників у динамічних профільних групах і доповнюючи урочну форму роботи позаурочними міжшкільними факультативами, секціями МАН, літніми профільними таборами, сільська школа зможе забезпечити повноцінне профільне навчання старшокласників.

Доцільною, на нашу думку, може бути також кредитно-модульна технологія навчання в загальноосвітній школі сільської місцевості, яка дозволяє забезпечити індивідуальну освітню програму школярів. Базуючись на розподілі годин типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів на 2001/2002 – 2004/2005 навчальні роки [4], весь навчальний план школи поділяється на три модулі:

- модуль А – інваріантна складова, модуль обов’язкових дисциплін – 22 кредити у 10-му і 23 кредити у 11-му класах;
- модуль В – профільна складова навчального плану, модуль, який визначає профільну спрямованість індивідуальної освітньої програми кожного учня старшої школи – 10 кредитів 10-ий клас і 12 кредитів 11-ий клас. З цього модуля учень

повинен обрати не менше 3 і не більше 8 кредитів;

- модуль С – елективна складова навчального плану, модуль, який дозволяє розширити і поглибити зміст обраного профілю, задовольнити індивідуальні освітні потреби – не має визначеної кількості кредитів, так як курси за вибором щорічно змінюються і поповнюються. З цього модуля учень повинен обрати не менше 2 і не більше 8 кредитів. Загалом учень повинен набрати не менше 27 і не більше 33 кредитів.

При такій організації профільного навчання учні сільської школи матимуть широкий вибір шляхів реалізації власної освітньої траєкторії, адже кредити профільної й елективної складової навчального плану можуть набирати не лише у власній школі, а й в інших освітніх закладах: міській школі, вищому закладі освіти, професійному ліцеї тощо.

Таким чином, сільська школа зі стану режиму боротьби за виживання, в якому вона постійно перебувала протягом останніх років, перейде в режим активного оновлення, творчого продовження кращих освітніх традицій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа). // Педагогічна газета. – 2002. – № 1. – С. 4-6.
2. Концепція профільного навчання в старшій школі. // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2003. – № 24. – С. 3-15.
3. Мелешко В. Перспективи розвитку сільської школи. // Початкова школа. – 1999. – № 2. – С. 1-3.
4. Про типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів на 2001/2002 – 2004/2005 навчальні роки: Наказ Міністерства освіти і науки України № 342 від 25.04.2001. // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2001. – № 9. – С. 16-29.
5. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К.: “К.І.С.”, 2003. – 296 с.
6. Типові навчальні плани для основної та старшої школи загальноосвітніх навчальних закладів у структурі 12-річної школи. // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2004. – № 6. – С. 3-32.

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ:

Інноваційна
школа

НЕОБХІДНІСТЬ ЗМІНИ ПРІОРИТЕТІВ

Протягом останніх років в Україні склалася певна система у здійсненні процесів інформатизації загальної середньої освіти. Переважно це реалізація таких напрямів, як комп'ютеризація навчально-виховного процесу і підключення загальноосвітніх навчальних закладів до мережі Інтернет. Разом з тим, перші результати свідчать про те, що практиковані підходи мають ряд суттєвих недоліків при їх практичному запровадженні і не охоплюють значного кола актуальних питань, пов'язаних з інформатизацією загальної середньої освіти.

Так, останнім часом комп'ютерні класи почали відкриватися в сільських загальноосвітніх навчальних закладах (ЗНЗ) в іншій комплектності, ніж 10+1 або 5+1 (10 (5) – комп'ютери для учнів + 1 комп'ютер для вчителя), і залежати безпосередньо від кількості учнів 7-11 класів. Підхід, який застосовувався протягом 2001-2002 рр., не враховував, що більшість сільських загальноосвітніх навчальних закладів сьогодні є відносно невеликими або малокомплектними. Таким чином, сільські загальноосвітні навчальні заклади от-

римували комп'ютерів більше, ніж було необхідно, що призводило до їх неефективного використання. У результаті темпи комп'ютеризації в закладах освіти сільської місцевості нижчі, ніж ті, що відпрацьовуються зараз.

До прорахунків у здійсненні комп'ютеризації загальної середньої освіти слід віднести також те, що, згідно з Програмою інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів, комп'ютеризації сільських шкіл, персональні комп'ютери надаються виключно сільським школам. У результаті цього загальноосвітні навчальні заклади малих міст України не отримують комп'ютери за рахунок держави, а місцеві органи влади, маючи невеликі місцеві бюджети, не в змозі здійснювати комп'ютеризацію закладів освіти за свій кошт. Обласні центри і великі міста перебувають у кращому становищі завдяки більшій прибутковій частині їхніх бюджетів. Так, наприклад, якщо в сільських районах Харківської області на 1 персональний комп'ютер у середньому припадає 85 учнів, в м. Харкові – 97 учнів, то в містах обласного підпорядкування співвідношення складає 159 учнів на 1 комп'ютер. У м. Куп'янську цей показник становить 284 учні на 1 комп'ютер.

**Вадим
ЛУНЯЧЕК**

Перший проректор Харківського обласного науково-методичного інституту безперервної освіти, кандидат педагогічних наук

Щодо надання загальноосвітнім навчальним закладам доступу до мережі Інтернет, то позитивно проблема вирішується переважно у великих містах та приміських районах. Значна кількість сільських районів сьогодні не використовує Інтернет або робить це формально. Основною причиною цього є відсутність відповідних технічних можливостей, що потребує принципового вирішення на державному рівні. Крім того, у багатьох випадках підключення відбувається через телефонні лінії. Якість і швидкість такого зв'язку дуже низька, що не дозволяє використовувати ресурси і сервіси мережі Інтернет у комп'ютерному класі, тобто безпосередньо учням. Очевидно, що проблему вирішує тільки підключення за виділеною лінією або технологією радіоінтернет. Сьогодні абсолютний відсоток таких підключень надто низький. Навіть у м. Харкові, яке має досить розвинену інформаційну інфраструктуру, загальне підключення ЗНЗ складає 93,1%, у той час, як за сучасними технологіями тільки 20,2%.

Ще одна суттєва проблема – відсутність вітчизняного прикладного програмного забезпечення для навчально-виховного процесу. Зкладами освіти в багатьох випадках використовуються програмні продукти російського і закордонного виробництва, які не відповідають чинним в Україні затвердженим навчальним програмам і підручникам. Процеси створення вітчизняного програмного забезпечення для навчально-виховного процесу йдуть дуже повільно. Водночас загальноосвітні навчальні заклади мають недостатньо інформації про створені програмні продукти і можливості їх закупівлі. Прикладом того є одна з найкращих в Україні навчальних комп'ютерних програм – “Динамічна геометрія (DG)” [1]. Особливе занепокоєння викликає повна відсутність програмного забезпечення для початкової школи, викладання української мови та літератури, історії України тощо [2].

Окремим аспектом інформатизації загальної середньої освіти є інформатизація управління. Використання

комп'ютерів на робочих місцях адміністрації шкіл є недостатнім: фактично їх використання зводиться до електронних друкарських машинок. Єдиним масово запровадженим програмним комплексом для підтримки управління є “Ефективна школа – XXI”, яка вирішує проблеми автоматизації управлінської діяльності керівників ЗНЗ. Щодо використання управлінських програмних комплексів для районних (міських) відділів (управлінь) освіти, то воно має епізодичний характер. Програмного комплексу для підтримки управління освітою на рівні регіону сьогодні не створено. Рух інформації відбувається переважно на паперових носіях без використання засобів і можливостей, які надають сучасні інформаційно-комп'ютерні технології [3].

Недостатньо розвинуті в Україні організаційні механізми щодо створення інфраструктури інформатизації на місцях. У деяких випадках цю функцію виконують лабораторії комп'ютерних технологій в освіті (ЛКТО), основною метою створення яких є підтримка і супроводження процесів інформатизації на конкретній території.

Важливим аспектом системного здійснення інформатизації загальної середньої освіти в регіонах є наявність відповідних програм інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів як на рівні регіону, так і на рівні районів і міст. Програми ці повинні бути затверджені органами місцевої влади і передбачати фінансування з місцевих бюджетів. На жаль, такі приклади сьогодні мають поодинокий характер.

Суттєвим недоліком є підходи до визначення окремих показників, які характеризують інформатизацію загальної середньої освіти. Це стосується обліку всіх типів комп'ютерних класів, у тому числі морально застарілих, які не дозволяють використовувати сучасне програмне забезпечення і не можуть бути підключені до мережі Інтернет. Ці класи треба не рахувати, а списувати й утилізувати.

Наступна проблема – рівень підготовки кадрів щодо використання у

своїй роботі інформаційно-комунікаційних технологій. Кількість користувачів персональними комп'ютерами серед учителів шкіл, за результатами проведених нами досліджень, не перевищує 25-30%. Кількість користувачів мережею Інтернет 15-20%.

Занепокоєння викликають і порівняльні результати анкетування директорів загальноосвітніх навчальних закладів міської і сільської місцевості. Якщо в м. Харкові комп'ютер в управлінні використовують 95,9% керівників, то в сільській місцевості всього 78%. У той же час співвідношення у використанні прикладного програмного забезпечення цією категорією складає 52% і 24%. Ресурсами і послугами мережі Інтернет у професійній діяльності користуються 74% директорів міських і тільки 44% сільських ЗНЗ. Комп'ютер удома сьогодні мають тільки 52% директорів м. Харкова і 20% директорів ЗНЗ у сільській місцевості. З них до мережі Інтернет підключено відповідно 23% і 10%.

Окремо треба звернути увагу на роль шкільних бібліотек у здійсненні процесу інформатизації, перетворенні їх у медіатеки. Сьогодні, наприклад, у Харківській області тільки близько 36% бібліотек мають змогу використовувати комп'ютер і тільки 14% з них надають можливість використовувати Інтернет.

Виходячи із ситуації, яка склалася, доцільною є зміна деяких пріоритетів в інформатизації загальної середньої освіти. Це не тільки зміна поглядів на комплектацію комп'ютерних кла-

сів для сільської місцевості, вирішення проблеми комп'ютеризації закладів освіти малих міст. Найбільш важливим у сучасних умовах є забезпечення кожного загальноосвітнього навчального закладу хоча б одним сучасним комп'ютером, підключеним до мережі Інтернет. Це прискорить створення освітніх електронних мереж, надасть можливість отримувати значні обсяги інформації, брати участь в Інтернет-олімпіадах тощо, що в результаті приведе до вирівнювання шансів учнів сільських і міських закладів освіти, розширить можливості вчителів і керівників загальноосвітніх навчальних закладів щодо отримання інформації. Основним показником комп'ютеризації загальноосвітніх навчальних закладів повинна стати кількість учнів на один сучасний комп'ютер.

Суттєву увагу слід також приділити виділенню коштів для створення прикладного програмного забезпечення, відсутність якого призводить до того, що сучасні комп'ютерні класи в сільській місцевості використовуються лише чотири години на тиждень. Значні зусилля варто зосередити на темпах створення освітянських Web-ресурсів, якість і обсяги яких не відповідають вимогам часу.

Разом з тим основною умовою прискорення темпів інформатизації загальної середньої освіти є підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. Цей процес повинен мати масовий характер. Його основою є діяльність інститутів післядипломної педагогічної освіти, де буде запроваджено систему курсів і спецкурсів від 36 до 144 годин. Відповідну роботу необхідно проводити районним методичним кабінетам і керівникам закладів освіти.

Таким чином, деяка зміна пріоритетів у підходах до інформатизації загальної середньої освіти, запропонована вище, дозволить без залучення принципово інших фінансових коштів суттєво поживити процеси інформатизації загальної середньої освіти, зробити наступний крок до вступу України в інформаційне суспільство.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вимірювання навчальних досягнень школярів і студентів: гуманістичні, методологічні, методичні, технологічні аспекти. І Міжнародна науково-методична конференція. Тези доповідей. – Харків: ОВС, 2003. – 112 с.
2. Лунячек В.Е., Дрожжина Т.В., Жабіна О.Г. Навчальні комп'ютерні програми для загальноосвітніх навчальних закладів: Навчальний посібник. – К.: Міленіум, 2003. – 148 с.
3. Лунячек В.Е., Ліпейко В.І., Соколянська І.Т. Інформатизація загальної середньої освіти регіону. Науково-методичний посібник. – Х.: Гімназія, 2003. – 68 с.

ПЕДАГОГКА ШКОЛИ

*Педагог — це той, хто веде дітей
за собою. Українське суспільство,
мов дитина.*

*Час спрямувати його до власних Вершин,
до усвідомлення суті перебування всіх нас
на планеті Земля*

НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ І ПСИХОЛОГО-ФІЗІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УЧНІВ

Статтю присвячено проблемі залежності ефективності навчання іноземних мов учнів початкової школи від їхніх психолого-фізіологічних особливостей. Йдеться про важливість урахування вікових особливостей, сфер інтересів та мотивів молодших школярів при виборі чи створенні не лише підручника з іноземної мови як основного засобу навчання, але і додаткових дидактичних матеріалів для дітей цієї вікової групи. У статті здійснено спробу класифікувати критерії добору і використання навчального матеріалу у навчально-виховному процесі початкової школи.

**Ольга
СКАЛЬСЬКА**

Аспірантка Інституту педагогіки АПН України, учитель іноземної мови НВК №2 м. Хмельницького

Економічний, політичний та культурний розвиток України, розширення міжнародних зв'язків зумовлюють інтеграцію іноземної мови в усі сфери життєдіяльності нашого суспільства. Однією з умов інтеграційного поступу України у світове співтовариство є розв'язання проблеми реформування та удосконалення вітчизняної освітньої галузі. Без сумніву, це стосується також і питання доцільності навчання іноземної мови в ранньому шкільному віці. Адже протягом десятиліть в Україні масове вивчення іноземної мови як загальноосвітнього предмета розпочиналося з 5-го класу. З цими реаліями були пов'язані відповідні галузі педагогічної, психологічної та методичної наук, на це були спрямовані наукові дослідження, і,

зрештою, до цього факту звикли вчителі як найважливіша ланка і суб'єкт навчального процесу.

Починаючи з 1 вересня 2002/2003 навчального року, іноземна мова в навчальних закладах України вивчається з другого класу, що зумовило появу нових навчальних планів і програм. Цей факт є серйозним випробуванням для вчителів і тих, хто причетний до освітньої галузі, оскільки він потребує перегляду й уточнення окремих усталених поглядів на шкільний предмет "іноземна мова", у тому числі і на методику та засоби навчання.

Мега цієї статті – показати залежність ефективності навчання іноземних мов учнів початкової школи від їхніх вікових особливостей.

Проблема оволодіння дітьми 7-10 років другою мовою досить добре висвіт-

лена в науковій літературі (О.В. Арделян, З.М. Богуславська, Дж.Брунер, Л.С. Брунер, Л.С. Виготський, Р.М. Миронова, Д.В. Ольшанський, Л.С. Рубінштейн, А.П. Усова та ін.). Як свідчать результати проведених досліджень, учні молодшого шкільного віку вже мають багато позитивних психолого-фізіологічних і соціально-політичних рис, які варто і доцільно використовувати при відборі змісту навчання іноземних мов. Серед них: закінчена нейрофізіологічна зрілість мозку; локалізація мовних функцій як у лівій, так і в правій півкулях головного мозку, що свідчить про те, що дитина здатна сприймати значну кількість інформації, аналізувати її та адекватно оперувати нею як на мовленнєвому, так і на вербальному рівнях; стійка довготривала пам'ять; здатність мозку швидко реагувати та переключатися з одного виду діяльності на інший; здібності до імітації; розвинута уява та пов'язані з нею творчі здібності; дитяча безпосередність, яка забезпечує високий ступінь комунікабельності дітей і, як наслідок, успішність іншомовного спілкування тощо. Усі перелічені чинники свідчать про те, що **для вивчення іноземної мови на початковому етапі навчання є всі необхідні передумови і воно є виправданим.**

У цей період відбувається активне анатомо-фізіологічне дозрівання організму, хоча ще не зміцніли м'язова система та кістки скелету; завершується морфологічне формування лобного відділу великих півкуль, включаються вищі нервові центри у прийом та переробку зовнішніх сигналів. А це, в свою чергу, створює сприятливі можливості для здійснення цілеспрямованої довільної поведінки, планування й виконання певної програми дій [1; 2; 5; 6; та ін.]. Загалом, основні властивості нервової системи за своїми характеристиками наближаються до властивостей нервової системи дорослих, хоча ці характеристики ще не стійкі.

Для адекватного висвітлення проблеми місця психолого-фізіологічних особливостей учнів молодшого шкільного віку в навчанні іноземних мов ми визначили ті особливості психіки та поведінки дітей досліджуваної вікової групи, які варто враховувати при відборі змісту навчання іноземних мов для учнів початкової школи. У теорії та методиці навчання основним засобом оволодіння предметом, зазвичай, вважається підручник. Проте існують і допоміжні засоби навчання (дидактичні матеріали), які акумулюють у собі сукупність різноманітних, спеціально відібраних, систематизованих вправ і завдань, спрямованих на формування і вдосконалення мовних та мовленнєвих умінь, навичок під час виконання різних видів і форм роботи в класі та дома; розширення світоглядних орієнтирів, розвиток індивідуальних пізнавальних здібностей учнів; покликаних охопити якнайширший спектр локально мінливих, часто непередбачуваних пізнавальних потреб дидактичного процесу; формувати стиль індивідуальної навчальної праці; удосконалювати вправність мовленнєвої діяльності. А оскільки **зміст навчання іноземної мови учнів загальноосвітньої школи I ступеня**, головним чином, **відтворюється в зазначених вище засобах навчання, необхідно зупинитися докладніше на проблемі залежності змісту підручників та додаткових дидактичних матеріалів від вікових особливостей учнів загальноосвітньої школи, зокрема початкової.**

Пріоритетними критеріями, якими повинні керуватися при виборі чи створенні таких засобів навчання, ми вважаємо такі: комунікативна спрямованість навчального матеріалу, доступність, посиленість, необхідність, цінність нової інформації; яскравість, образність, цікавість та незвичайність навчального матеріалу; побудова матеріалу від простого до складного, від відомого до невідомого, від опису до узагальнення; взає-

мозв'язок конкретних понять із абстрактними під час оволодіння певним навчальним матеріалом; відсутність завдань аналітичного характеру; наявність зорових прикладів (моделей) для розв'язання певного завдання; оцінка кожного завдання відповідно до врахування природних мотивів діяльності дітей конкретної вікової групи; наявність великого шрифту; використання творчих завдань; нормативне унаочнення навчального матеріалу тощо.

Розглянемо кожен із зазначених вище критеріїв докладніше і обґрунтуємо, власне, чому ми вважаємо саме ці позиції пріоритетними.

За свідченнями психологів, *перша функція*, що починає формуватись у дитини ще в ранньому віці — *це сприймання* (А.В. Антонов, С.П. Баранов, Л.С. Виготський, В.І. Слободчиков та ін.). Оскільки сприймання молодших школярів є мимовільним, слабо диференційованим, вони можуть неправильно ідентифікувати літери або слова, що сприймаються ними на слух, робити помилки в правописі. З огляду на це, підручники іноземних мов не повинні містити завдань аналітичного характеру, адже діти цього віку ще фізіологічно не готові здійснювати цілеспрямований аналіз результатів сприймання, виділяти серед них головне, істотне (вони скоріше помічають те, що виділяється на фоні інших предметів). І все ж таки варто зауважити, що сприймання набуває нового якісного змісту — стає більш складним і цілеспрямованим.

Незважаючи на те, що учні молодшого шкільного віку і володіють досить високими і важливими показниками — гострота зору та слуху, добре орієнтуються у різноманітних формах і кольорах, необхідно звертати увагу на те, що для школярів такої вікової категорії *слід використовувати* підручники або інші додаткові книги для читання з *великим шрифтом з метою уникнення зорового перетомлення*.

З поживленням загального психічного розвитку, у зв'язку зі вступом дитини до школи відбуваються докорінні зміни у *пам'яті*. Вона стає смисловою, в її основі лежать встановлення смислових, логічних зв'язків усередині матеріалу, що запам'ятовується [10:281]. Однак перебудова пам'яті полягає не стільки в переході від механічної до смислової, скільки від перебудови власне смислової, яка набуває більш логічного характеру [9:49]. Те, що учні запам'ятовують, хоч і мимовільно, але в процесі активної інтелектуальної діяльності, фіксується в пам'яті міцніше, ніж те, що запам'ятовується довільно, але у звичайних умовах мнемічної діяльності (Л.І. Божович, Н.Г. Морозова). Однак ми не можемо не погодитися з іншою групою вчених, які рекомендують більше враховувати процес зростання ефективності довільного запам'ятовування учнів молодшого шкільного віку (В.Я. Ляудіс, В.Л. Скалкін та ін.). З огляду на таку дилему, ми вважаємо, що для ефективного запам'ятовування важливим і необхідним є не стільки довільний чи недовільний спосіб запам'ятовування (адже його можуть обирати самі учні), скільки необхідність включення до форми і змісту навчального матеріалу важливої та цікавої інформації, адже наші спостереження показують, що *учні молодшого шкільного віку легко і швидко запам'ятовують те, що привертає їхню увагу* яскравістю, цікавістю та незвичайністю.

Щодо процесів зберігання в пам'яті певної інформації, то варто зазначити, що для учнів цього вікового періоду характерне явище ремінісценції (паузи між запам'ятовуванням матеріалу та його відтворенням, час усвідомлення та внутрішньої переробки матеріалу суб'єктом). Як наслідок характерного сприймання, пам'яті дітей властива фрагментарність, а у відтворенні матеріалу домінує впізнавання. Наочно-образний

характер пам'яті й орієнтація на точне засвоєння того, що пропонується вчителем, призводить до такої особливості пам'яті, як "буквальність запам'ятовування" (дослівне відтворення того, що запам'яталось). Молодший школяр легше і швидше запам'ятає матеріал у ситуаціях спілкування, краще буде запам'ятовувати конкретні слова та предмети і важче – абстрактні слова, поняття [3:187]. З іншого боку, дітей приваблюють та інтригують незрозумілі слова, пісні, тексти та інший матеріал, який стає в чомусь значущим для дитини [4]. Цілком можливо, що незрозуміле виділяється на фоні зрозумілого й тим самим привертає увагу.

Характерною віковою особливістю є *домінантна мимовільна увага і недостатньо розвинута довільна увага*, яка має низький рівень вибірковості, диференційованості. На фізіологічному рівні вона пов'язана з вибіркоким підвищенням збудження структур мозку, які беруть участь у тій чи іншій діяльності, і супутнім гальмуванням в інших частинах. Тому, у зв'язку з підвищеною рухливістю нервових процесів, дещо збільшується врівноваженість процесів збудження й гальмування (хоча перші ще продовжують домінувати), що зумовлює непосидючість, відволікання уваги дітей на яскраві подразники, поведінка дітей стає імпульсивною, емоційною, і це проявляється в тому, що вони не вміють швидко переключатись на інші види діяльності, їм необхідно застосовувати внутрішні зусилля для зосередження (механізми уваги молодших школярів, що готують мозок до сприйняття інформації ще досить слабкі) і саме тому школярам цього віку важко зосереджуватися тривалий час.

Увага молодших школярів тісно пов'язана з важливістю та значущістю навчального матеріалу. Усвідомлення доступності, посильності, яскравості, образності навчального матеріалу, необхідності, цінності но-

вої інформації, інтерес до її змісту зумовлює стійкість їхньої уваги.

Не варто забувати і про те, що для учнів такої вікової категорії дуже *значним* для концентрації та розподілу уваги є *фактор втоми, перенавантаження враженнями та емоційними переживаннями*. У *дидактиці розроблено* різноманітні *прийоми, що знімають напругу, розвантажують психіку й нервову систему*. Найпопулярнішими серед них є рухливі ігри, активні види діяльності, що забезпечують також і фізіологічно-гігієнічний ефект: усувають надмірне навантаження на зір, поставу, м'язи рук тощо. А між тим, сприятливі умови для навчальної діяльності, дотримання гігієнічних норм у початковій школі є важливою передумовою ефективності розумової діяльності учнів цього віку.

Значну роль у досягненні ефективності в навчальній діяльності відіграє рівень розвитку мислення учнів, який характеризується своєрідними особливостями, що притаманні лише цій віковій категорії. Інертність мислення полягає і особливо проявляється у взаємодії з процесом виконання нового завдання. Оскільки у переважній більшості випадків міркуванням дітей цього віку недоступні ні абстрактні, ні наукові категорії, *молодшим школярам дуже важко виконувати дії без опори на предмети* або їхні матеріальні замітники (моделі) [3:207; 8:33; 10:280]. Звідси випливає, що будь-які завдання обов'язково повинні містити зорові приклади їх розв'язання. Необхідно пам'ятати і про те, що їм легше виділяти елементи вцілому, ніж об'єднувати у ціле окремі поняття. Засвоєння молодшими школярами умінь порівнювати підносить їх аналітико-синтетичну діяльність на вищий рівень. Поступово вдосконалюються і способи узагальнення: від переважно наочно-мовних способів діти переходять до уявно-мовних, а згодом – і до понятійно-мовних. Навчання висуває мислення в центр свідомості дитини (Л.С. Ви-

Педагогіка школи

Інтернет для закладів освіти

Компанія "УкрСат" безкоштовно надає закладам освіти:

адресу електронної пошти;

розміщення web-сторінок на сайті
<http://edu.ukrsat.com>;

доступ до мережі Internet.

Співробітники компанії виконують роботи щодо підключення закладів освіти до мережі Internet, проводять навчання та надають консультації з питань роботи в Internet.

Додаткова інформація:
04070, м. Київ-70,
вул. Борисоглібська, 12

тел.: (044) 238-2555,
238-2565, 238-2565.

E-mail: sales@ukrsat.com
www.ukrsat.com
<http://edu.ukrsat.com>

госький) і стає домінуючою функцією. *Молодшому школяреві легше зрозуміти хід подій від причини до наслідку, ніж навпаки.* Отже, матеріал повинен бути побудований від простого до складного, від відомого до незнайомого, від опису до узагальнення. Вважаємо цей факт суттєвим для визначення навчальної моделі, яка могла б забезпечити послідовність етапів.

Зважаючи на той факт, що у навчанні іноземної мови абстрактне і конкретне поняття досить часто розглядаються поряд, як, наприклад, у ситуації, коли правило на використання певної мовної одиниці ілюструється прикладами. Важливо так організувати навчальну діяльність, щоб конкретне поняття завжди розглядалося учнем у взаємозв'язку з абстрактним під час оволодіння певним навчальним матеріалом. Недосконалість аналітико-синтетичної діяльності у дітей досліджуваного віку визначає неефективність подачі нового матеріалу у вигляді правил та інструкцій абстрактного характеру, які остаточно можна зрозуміти лише протягом тривалої практики. Фактично, *ймовірність того, що учні відразу зрозуміють правило лінгвістики, досить мала: між формулюванням правила та його адекватним розумінням і усвідомленням учнями проходить певний проміжок часу.*

Будь-які процеси мислення в цілому мають асоціюватись зі сферами інтересів дитини, її обізнаністю з явищами навколишнього

світу. Саме тому зміст навчального матеріалу повинен відповідати інтересам учнів цього віку, завдання повинні підбиратись методично доцільно і дидактично правильно, у той час як кожне завдання потрібно оцінювати з урахуванням природних мотивів діяльності дітей конкретної вікової групи.

Наш аналіз залежності ефективності навчання іноземних мов від психолого-фізіологічних особливостей молодших школярів був би не повним без виявлення стану розвитку їхнього мовлення, у тому числі іноземною мовою. У цьому віці дитина вже володіє певним словниковим запасом та граматикою мови, свідомо вживає різні форми слова, оволодіває письмом. За свідченням психологів і методистів, найбільш природними видами мовленнєвої діяльності дітей молодшого шкільного віку, особливо 1-го року навчання, є усні (діти краще слухають і говорять, ніж читають і пишуть). У подальшому навчанні внаслідок взаємозв'язку всіх видів мовленнєвої діяльності діти вдосконалюють свої вміння говорити під впливом читання й письма. Але, з іншого боку, у вивченні іноземних мов молодшим школярам важко здійснювати говоріння на фоні ще недостатньо сформованих граматичних і лексичних навичок, що складає одну з серйозних проблем у навчанні. *Значну роль у формуванні граматичних і лексичних навичок говоріння відіграє складний лінгвопсихо-*

логічний процес перекладу з рідної мови іноземною та навпаки. Учні підсвідомо проводять аналогію або зіставлення міжмовних опозицій за лексичною або граматичною ознаками або роблять це, у разі потреби, під керівництвом учителя.

Як показує практика, у монологічному мовленні молодших школярів спостерігається значна перевага односкладових називних і безособових речень, їхні розповіді бідні на прикметники, переважають іменники, займенники та дієслова. Більшість монологів молодших школярів не мають зачину, учні досить часто пропускають необхідні члени речення, використовують зайві слова, що порушують структурність викладу, не завжди стежать за логікою розповіді. Саме тому для формування навичок монологічного висловлювання дітей цієї вікової групи доцільним є використання комунікативних завдань на зразок: розповісти за сюжетом, придумати початок або кінець оповідання, описати картину (малюнок), намалювати уявну ситуацію тощо, причому завдання такого роду є найбільш зрозумілими, доступними та захопливими для них. Але, поряд із цим, слід постійно пам'ятати, що найбільш природною формою спілкування для учнів молодшого шкільного віку є діалогічне мовлення (І.М. Верещагіна, Г.В. Рогова, Т.Л. Сірик, В.Л. Скалкін), ось чому **необхідно надати перевагу діалогу на початковому етапі навчання іноземних мов.**

Уява учнів молодшого шкільного віку характеризується надзвичайною бурхливістю, яскравістю, з характерними рисами некерovanості. Поступово розвивається і вдосконалюється відтворювальна уява, інтенсивно формується творча. У свідомості молодшого школяра співіснують конкретні знання і захопливі фантастичні образи, які будуються на їх основі. Від простого довільного комбінування уявлень діти поступово переходять

до логічно обґрунтованої побудови нових образів. Їхня уява характеризується також і наявністю елементів репродуктивності, простого відтворення. Ця риса виражається в тому, що у своїх іграх, наприклад, вони повторюють ті дії і положення, які спостерігали у дорослих, бачили в кіно тощо. Поряд із цим уява в дітей виконує ще й афективно-захисну функцію, оберігаючи підростаючу, ще слабо захищену особистість дитини від переживань і душевних травм.

Принцип активного використання унаочнення є одним із основоположних у системі принципів дидактики, він давно визнаний педагогічно доцільним і обґрунтований психологічно [7; 11]. Зазвичай, велика кількість учителів схильна використовувати їх безсистемно, без належного врахування вікових особливостей учнів, сфер їхніх інтересів. А між іншим, незаперечною істиною є те, що *ефективним розуміння навчального матеріалу буде при адекватному використанні пізнавальних процесів дітей цього вікового періоду.* Так, наприклад, конкретне і безпосереднє сприймання учнів передбачає використання наочності (сюжетні малюнки, карикатури, ілюстрації, комікси, діафільми, кінофільми, комп'ютерні навчальні ігри тощо). Це стосується і мимовільної уваги, яка домінує в цей період і залежить більшою мірою від наочності, конкретності, яскравості, образності навчального матеріалу, і наочно-образного характеру пам'яті, творчої уяви, мислення.

Проте необхідно визначитися, яким є оптимальний обсяг використання наочності для подання навчального матеріалу учням молодшого шкільного віку. З одного боку, наочність не повинна гальмувати розвиток в учнів абстрактного мислення, уяви, раціональних прийомів сприймання та запам'ятовування, а з іншого – використання засобів унаочнення повинно підлягати необхідності забезпечення

умов для найбільш ефективного оволодіння навчальним матеріалом.

Наші спостереження показали, що *принцип наочності не завжди активно використовується в сучасному навчально-виховному процесі*. Причинами цього є перш за все відсутність відповідної навчально-матеріальної бази шкіл. І все ж таки треба пам'ятати, що використання зорової наочності на уроках іноземних мов у початковій школі, на думку нау-

ковців, є найбільш ефективним у тому випадку, коли за допомогою засобу унаочнення, окрім мовленнєвого матеріалу, відтворюється необхідна для ефективної мнемічної діяльності ситуація мовлення.

Враховуючи все сказане вище, варто зауважити, що зміст навчання іноземної мови учнів початкової школи повинен бути комунікативно-спрямованим, має сприяти виробленню іншомовних мовленнєвих умінь і навичок учнів у процесі їхньої іншомовної мовленнєвої діяльності, розвитку чотирьох інтегрованих навичок: розуміння (аудіювання), читання, говоріння, письмо, причому важливість урахування кожної з них окремо не знімає необхідності застосування комплексного підходу до основних завдань. *Для ефективного засвоєння змісту навчання іноземної мови учнями початкових класів слід дотримуватися таких принципів*, як доступність, посильність, наступність, системність навчального матеріалу, міжпредметність, самостійність, принципу спіралеподібної прогресивності, який набуває нового тематичного та лінгвістичного змісту на основі вже здобутих знань при поступовому ускладненні програмного матеріалу, дидактичних та додаткових завдань, принципу особистісно-орієнтованого підходу, тобто врахування особливостей засвоєння матеріалу кожним учнем окремо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуревич К.М. Индивидуально-психологические особенности школьников. – М.: Знание, 1988. – 79с.
2. Заброцький М.М. Основи вікової психології. Навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга “Богдан”, 2002. – 112с.
3. Кузин В.С. Психология. – М.: Агар, 1997. – 304с.
4. Мальцева К.П. Особенности памяти младшего школьника. //Психология младшего школьника(Сборник статей)/ Под ред. Е.И. Игнатьева. – М.: АПН РСФСР, 1960. – С.50-92.
5. Мир детства: Младший школьник/ Л.И. Айдарова, М.В. Антропова, К.В. Бардин и др.; Под ред. А.Г. Хрипковой. – М.: Педагогика, 1988. – 270с.
6. Рабочая книга школьного психолога/ Под ред. И.В. Дубровиной и др. – М.: Просвещение, 1991. – 303с.
7. Рогова Г.В., Верещагина И.Н. Методика обучения английскому языку на начальном этапе в средней школе:Пособие для учителя. – М.: Просвещение, 1988. – 224с.
8. Талызина Н.Ф. Педагогическая психология: Учеб. для студ. сред. пед. учеб. заведений. – М.: Академия, 2001. – 288с.
9. Фридман Л.М., Кулагина И.Ю. Психологический справочник учителя. – М.: Просвещение, 1991. – 288с.
10. Эльконин Д.Б. Психическое развитие в детских возрастах: Избранные психологические труды/ Под ред. Д.И. Фельдштейна. – М.: Ин-т практ. психологии; Воронеж: НПО “МОДЭК”, 1995. – 416с.
11. Эльконин Д.Б. Психология обучения младшего школьника. – М.: Знание, 1974. – 64с.

ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ПРАЦЮВАТИ В КОМАНДІ

Педагогіка
школи

Ліцей як заклад з розвитку творчої обдарованості повинен формувати в учнівської молоді здатність працювати в команді. Такою командою виступає група ліцейців, рівень навчальних досягнень якої наближений (або становить) до 12 балів. Грунтуючись на системному розумінні трудового процесу, взаємній зумовленості його системотворчих компонентів, члени команди під керівництвом учителя пробуджують в однолітків бажання краще осмислити навчальний матеріал, а головне – передати накопичені знання однокласнику чи молодшому підлітку.

У процесі дослідження нас зацікавив механізм змінності ролі учня: з учня, який отримував інформацію, на носія цієї ж інформації щодо однолітків чи молодших підлітків. Це лягло в основу розробленої нами програми “Учень – учневі”.

Основними завданнями програми “Учень – учневі” виступають:

- Забезпечення неперервного навчального процесу шляхом використання творчого потенціалу учнівської молоді.
- Надання допомоги підлітку з метою формування відчуття необхідності потреби особистого “Я” в довколишньому соціумі.

- Пробудження інтересу підлітків (а можливо, й виявлення його) до просвітницької діяльності шляхом надання можливостей старшокласникам реалізувати себе у викладацькій роботі.
- Формування особистої відповідальності підлітків за довірену справу.
- Використання результатів співпраці підлітків у процесі підготовки та написання науково-дослідних, творчих робіт Малої академії наук України, виконання завдань олімпіад різних рівнів.
- Надання можливостей учням 10-11 класів реалізувати свої творчі здібності через функціонування учнівських мікрогруп та забезпечення їх неперервного розвитку.
- Спонування до саморозвитку та самовдосконалення з метою накопичення необхідної бази знань для вибору майбутнього напрямку професійної діяльності.
- Створення сприятливих умов для відкритого діалогу підлітків у різновіковій групі.

Учасниками програми “Учень – учневі” виступають:

**Микола
НАКАЗНИЙ**

Директор
технічного ліцею
м. Дніпро-
дзержинська

Директор школи, ліцею, гімназії № 4/2004

I. Компонент цільової орієнтації навчально-виховного процесу.

Реалізація цільової орієнтації навчально-виховної програми досягається завдяки чіткому формуванню основних завдань майбутнього педагогічного процесу, а саме:

- визначення мети педагогічної діяльності;
- проектування необхідних властивостей мотивації на підставі результатів психологічного аналізу особистості учнів;
- встановлення відповідності між викладанням та можливим рівнем навчання в групі;
- визначення шляху досягнення мети і завдань учителем і старшим підлітком;
- прогнозування очікуваного результату;
- створення умов для осмислення та прийняття учнями мети і завдань майбутньої діяльності.

У процесі дослідження нами було визначено умови реалізації цільової орієнтації навчально-виховного процесу.

По-перше, це реалізація сформованої мети і завдань на основі індивідуальних особливостей учнів, їх рівня підготовленості, вимог навчальних програм, місця та ролі матеріалу, що вивчається в темі, розділі, навчальному предметі.

По-друге, це досягнення мети через систему пізнавальних завдань, а саме:

- осмислення учнями місця і необхідності вивчення навчального матеріалу в темі, розділі, предметі;
- активне перетворення конкретного навчального матеріалу і виявлення в ньому суттєвих компонентів і зв'язків;
- систематизація й узагальнення зв'язків та залежності компонентів змісту, їх матеріалізація у формулах, схемах, планах, алгоритмічних визначеннях;
- застосування знань у практику вже знайомих для особистості учнів;
- самостійна робота учнів на етапі вивчення нового матеріалу.

По-третє, це постійне формування позитивних моментів навчання.

II. Змістовний компонент навчально-виховної програми "Учень – учневі" реалізує:

Визначення характеру зв'язку навчального матеріалу з раніше вивченим.

Встановлення логічних зв'язків між елементами навчального матеріалу.

Аналіз змісту матеріалу, який вивчається, з метою виділення в ньому найбільш суттєвих головних елементів.

Визначення рівня підготовленості підлітків до вивчення чергового питання в загальній логіці змісту навчального матеріалу.

Слід зазначити, що основною умовою реалізації змістового компоненту в нашій програмі виступає затвердження системи знань, їх послідовна систематизація та узагальнення такими шляхами:

- постійний зв'язок нової бази знань з раніше накопиченими;
- створення системи проблемних ситуацій у групі;
- використання практичних, самостійних робіт у ролі інформаційного джерела нових знань і способів діяльності;
- використання схематичної символіки;
- словесний опис учасниками групи системи дій, що виконуються, їх обґрунтування.

III. Організаційно-діяльнісний компонент.

В основі цього компоненту лежить цілеспрямована організація діяльності підлітків на основі поетапного розвитку розумових дій, що включають у себе:

- учитель;
- група;
- старший підліток;
- молодший підліток.

Охарактеризуємо змістову направленість кожного учасника цільної програми:

✓ **Учитель.** Навчанням і критерієм якості вчителя виступає діяльність, потрібна чи цікава для інших. Він:

- має бути старшим товаришем різновікової групи, яка формується, а не тільки носієм загальнокультурних цінностей, знань, умінь і навичок;
- не повинен принижувати учасників групи через їхнє невміння чи незнання;
- не має права говорити підлітку "ти мусиш", якщо той попередньо не взяв на себе зобов'язання перед членами групи.

✓ **Група:**

- є різновіковою, відкритою для нових її членів,
- залучає до спільної справи, успіх якої залежить від внеску кожного з учасників;
- використовує у своїй практиці різноманітні методи і прийоми: фронтальна і парна співпраця, ігрові методи, самостійна робота тощо;
- відкриває простір для спілкування із зовнішнім світом і завжди чекає своїх сподвижників;
- розвиває особистість за природними законами, не розпадається після випускного вечора;
- забезпечує сприятливі умови для всебічного

розвитку будь-якого учня, незважаючи на вік;

- дає можливість відчуті різнорівневу взаємодію кожного учасника групи, змінюючи власну роль з підлітка, рівень навчальних досягнень якого супроводжують, на підлітка, рівень навчальних досягнень якого супроводжує.

✓ Старший підліток:

- відчуває свою відповідальність за взяті зобов'язання;
- допомагає вчителю-предметнику донести необхідний навчальний матеріал до учня, якому важко зорієнтуватися в ньому;
- демонструє захопленість розпочатою справою, ініціює зацікавленість зі ще не залученими до співпраці молодшими підлітками;
- має можливість переконатися у власних знаннях, з'ясувати все незрозуміле, структурувати власні уявлення про світ під час спілкування з тими, хто оточує.

✓ Молодший підліток:

- отримує допомогу у важливому для нього питанні, почувавшись комфортно і затишно;
- сягнувши високого рівня навчальних досягнень, передає накопичену суму знань іншим.

У процесі дослідження ми прийшли до висновку, що і старший, і молодший повинні відчувати свободу власного вибору, бо займа-

- осмислення учнями значення вмінь виконувати конкретні дії;
- визначення основних структурних компонентів самої дії;
- виконання необхідної, оптимальної кількості запланованих вправ;
- вивчення прийомів самоконтролю за виконанням необхідних завдань;
- організація діяльності, яка вимагає від учасників групи вмінь самостійно виконувати ті чи інші дії в нових ситуативних обставинах;
- єдність різноманітних способів організації діяльності учнів, яка забезпечує їх подальший розвиток;
- організація навчальної діяльності на основі застосування прийомів диференціації;
- визначення змісту і форм отримання зворотного зв'язку.

Нами визначено й основну умову реалізації організаційно-діяльнісного компоненту – організація діяльності учасників групи на продуктивному рівні з використанням таких методів:

- доцільних задач;
- евристичних бесід;
- постановки та розв'язання проблем;
- узагальнення способу виконання завдань та складання рекомендацій для пошуку розв'язування подібних задач;
- використання наукових методів: індукції, дедукції, аналізу, аналогії тощо.

IV. Оціночно-корегувальний компонент.

Зазначений компонент дає можливість порівняти задану програму діяльності з фактичним її виконанням шляхом:

- отримання інформації про характер плинності тієї чи іншої діяльності;
- встановлення відхилень від заданих параметрів;
- визначення труднощів, помилок та причин, які їх зумовили, самими учасниками групи;
- виявлення ступеню правильності, об'єму, глибини, осмислення, правдивості знань;
- встановлення рівня підготовленості підлітків до вивчення нового матеріалу;
- побудова системи самооцінки та взаємооцінки;
- аналіз навчально-виховного процесу в групі за трьома рівнями: поточним, тематичним, підсумковим; внесення необхідних корективів.

У процесі дослідження нами визначено чотири основні умови реалізації оціночно-корегувального компоненту:

Використання рівневої системи перевірки знань та вмінь учнів.

Застосування на заняттях пам'яток, корисних порад про раціональну організацію навчальної праці.

Надання дозованої допомоги в таких формах:

- алгоритмічної підказки;
- вправ з готовими зразками або з орієнтованою основою дії;
- завданням з інструкцією до їх виконання.

Використання різноманітних прийомів контрольно-оціночних дій.

V. Результативний компонент.

Виступає як підсумковий у групі компонентів навчально-виховного процесу. Його реалізація забезпечується:

Уточненням критеріїв оцінки з орієнтацією на комплексну оцінку продуктивності навчально-виховного процесу.

Виявленням результатів впливу педагога на учасників групи.

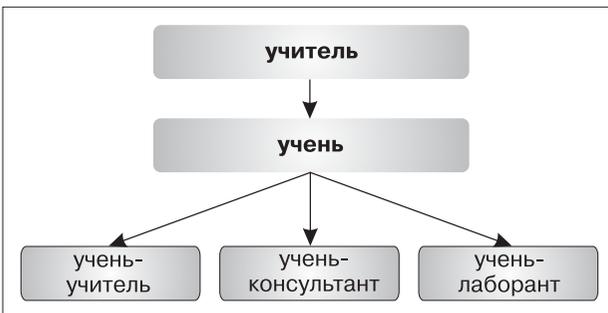
Отриманням інформації про результативний стан роботи, її змісту та організації.

ПЕРЕЛІК ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

Доповнення змісту новими науковими фактами.
 Забезпечення міжпредметних зв'язків.
 Диференціація завдань для різних за рівнем підготовки груп учнів.
 Коментування планів визначених завдань.
 Доповнення змісту предмета матеріалами з навколишньої дійсності.
 Перевірка на уроці ступеня розуміння учнями основних елементів вивченого матеріалу.
 Підбір завдань до самостійної роботи для найбільш суттєвих та важких розділів програми.
 Складання вправ з усунення помилок та прогалин у знаннях учнів.
 Складання учасниками груп карток-консультацій.
 Допомога у складанні плану ліквідації прогалин у знаннях.
 Пропозиція варіативності розв'язування творчих завдань.
 Виконання обов'язків лаборанта.
 Підготовка доповідей, бесід.
 Організація знайомства з науково-популярною літературою з предмета.
 Ознайомлення учасників групи з методами самостійної роботи.
 Перевірка правильності виконання домашніх завдань.
 Коментування домашнього завдання, перебігу розв'язування того чи іншого завдання.
 Прийняття заліків.
 Ознайомлення учнів з витоками творчої та дослідницької діяльності.
 Пояснення питань, які недостатньо засвоєні окремою групою учнів.
 Демонстрація плакатів, таблиць, кінофрагментів.
 Наведення прикладів, які підтверджують пояснення вчителя.
 Постановка проблемних запитань, задач, проведення дослідів.
 Рецензування усних відповідей та письмових робіт учнів.
 Використання плакатів з деякими типовими помилками.
 Перевірка ступеня засвоєння прийомами самоконтролю, пропонуючи дидактичні матеріали, у яких необхідно знайти допущені помилки і недоліки.
 Організація пізнавальних ігор і т.д.

Малюнок 1.

Структура взаємовідносин програми “Учень – учневі”.

ються вони не тим, що потрібно комусь, а тим, що потрібно конкретній особистості.

Структура запропонованої нами навчально-виховної програми “Учень – учневі” являє собою єдність п’яти невід’ємних компонентів навчально-виховного процесу, їх реалізацію та умови функціонування в практичній діяльності учнівського педагогічного колективу.

Основними компонентами програми виступають:

I. Орієнтаційний.

II. Змістовий.

III. Організаційно-діяльнісний.

IV. Оціночно-корегувальний.

V. Результативний.

Охарактеризуємо основні компоненти навчально-виховної програми “Учень – учневі” (див. вріз).

Практична направленість п’яти зазначених компонентів реалізується під час урочної та позаурочної діяльності навчально-виховного процесу в такій структурі взаємовідносин.

Досліджуючи самореалізацію та трансформацію особистості в діяльності ліцею, ми визначили основний перелік практичних завдань, які можуть бути використані вчителями та учасниками творчої групи в урочний та позаурочний час (див. вріз).

Перелік визначених нами практичних завдань далеко не повний, його можна продовжити, бо кожний

предмет має свої особливості, а значить і обсяг завдань матиме змінний характер.

Нами розроблено механізм практичного застосування навчально-виховної програми “Учень – учневі”, який залежно від відношення до структури уроку може бути реалізований учителем та підлітками під час вивчення як профільних, так і непрофільних дисциплін навчального плану.

Слід зазначити, що фрагмент запропонованого механізму практичного застосування навчально-виховної програми “Учень – учневі” залежно від мети та структури уроку може бути змінений згідно з визначеним нами переліком практичних завдань, які можуть бути використані вчителем та учасниками творчої групи в урочний та позаурочний час.

Таким чином, використовуючи творчий потенціал самої учнівської молоді, її високий рівень навчальних досягнень, ми прийшли до висновку, що підлітки в ліцеї технічного профілю повинні відпрацьовувати вміння діяти в команді, бо вони є невичерпним резервом знань, за допомогою якого передається накопичений досвід одноліткам чи молодшим підліткам, осмислюється суттєвість усіх дисциплін навчального плану, що в майбутньому виводить на вибір того чи іншого напрямку професійної діяльності. А сама

навчально-виховна програма “Учень – учневі” не тільки пробуджує зацікавленість підлітків до вивчення того чи іншого предмета (це теж орієнтує на майбутній професійний вибір), а й формує педагогічні навички майбутньої професійної діяльності учнівської молоді.

Таблиця 1.
Практичне застосування навчально-виховної програми “Учень – учневі”

№	Етапи урочної діяльності	Перелік практичних завдань програми
I.	Аналіз домашнього завдання	<ol style="list-style-type: none"> 1. Перевірка тестових завдань (коментування помилок). 2. Складання плану відповіді (робота в парі). 3. Локалізація навчального матеріалу за допомогою старшого підлітка. 4. Підготовка корегувальних запитань (як фрагментарна допомога молодшому підлітку) з метою підготовки відповіді на питання. 5. “Прокладання шляху”: старший підліток чи ровесник допомагає дати правильну відповідь на запитання. 6. Спільне складання тез вивченої теми і т.д.
II.	Вивчення нового матеріалу	<ol style="list-style-type: none"> 1. Керівництво групою під час виконання практичної частини завдання (опрацювання додаткових матеріалів тощо). 2. Викладення старшим підлітком частини навчального матеріалу. 3. Участь старшого підлітка в уроках-диспутах. 4. Суддівство старшим підлітком ділових ігор, конкурсів і т.д.
III.	Закріплення навчального матеріалу	<ol style="list-style-type: none"> 1. Обмін зошитами (після написання плану, тез, конспекту слабкий учень, читаючи роботу сильного учня, вчиться, а сильний, читаючи роботу слабого, аналізує та вказує на помилки й неточності). 2. Коментоване оцінювання старшим підлітком відповідей молодших чи ровесників.

ВИХОВНА СИСТЕМА УКРАЇНСЬКОГО КОЛЕЖУ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Школа мусить стати для дітей маленькою батьківщиною, яку вони люблять і честю якої вони дорожать, яку вони разом з педагогами розбудовують.

Григорій Ващенко

Працювати з дітьми – відповідальна і водночас нелегка справа. Педагогічний колектив Українського коледжу імені В. Сухомлинського віддавна

**Василіна
ХАЙРУЛІНА**

Директор Українського коледжу ім. В.О. Сухомлинського м. Києва, член-кореспондент АПН України, кандидат педагогічних наук

обрав шлях служіння високій ідеї, чітко окресливши свою педагогічну мету – виховання національно свідомої, духовно багаті, всебічно розвинутої особистості. Дитяча творчість розквітає завдяки втіленню наставниками методики Сухомлинського – виховання серцем, за якою дітям дарують

любов і добро, роблять їх щасливими.

Особистість формується через стимулювання, самопізнання, інтерактивне навчання, демократизацію морального розвитку, гуманізацію взаєностосунків, виховання національної самосвідомості, задоволення освітніх потреб, розвиток мовленнєвої культури через уроки редагування, мнемоніки, фантазії, лінгвоаналізу, перекладу, молитви, ревієму, диспуту, поезії,

етикету, тренінгу, конкурсу, ділової гри, обряду, дискусії, ерудиції, театру, хроніки, біографії.

Школа офіційно бере участь в експериментах:

- “Створення умов для самореалізації особистості учителя й учня” (з 1989 року);
- “Особистісно орієнтоване навчання і виховання” (з 1994 року);
- “Формування духовності особистості на засадах традиційних національних цінностей українського народу в умовах навчального закладу” (з 2003 року).

В основі педагогічних досліджень – дитина – з природними здібностями, талантами, зі своїми запитаними, можливостями, бажаннями, схильностями до певного виду діяльності тощо.

Одним із найважливіших завдань у справі налагодження процесу навчання і виховання коледжанське вчительство бачить витворення стійкого, інформаційно й емоційно насиченого, яскраво самобутнього рідномовного простору,

який щонайнадійніше забезпечував би прилучення дитини до величезного мовного дивосвіту, до знань про рідну мову, її закони, золотоцінні поклади української духовності, у ній зосереджені, як і виховання в дітей відповідального ставлення до рідної мови, свідомого нею користування, розуміння її як єдиного засобу збереження нашого народу в непростих умовах сьогодення, вияву українського менталітету, зв'язку минулих і майбутніх поколінь.

Обертаючись на пройдений шлях, хочеться відзначити щедрий ужинок виплеканих у любові сотень вихованців – це переможці олімпіад і МАН, учасники конкурсів клубу “Дебати” та інтелектуальних ігор, організатори і учасники розважальних заходів і поетичної творчості; видано творчі здобутки учнів та вчителів “Діамант дорогий” і “Прорість”, “Пречистої молитви щире слово” і “Рідна мово, ти ніжний цвіт”, “Логос” – антологія колежанських пошукових робіт секцій “Україністики” МАН і науково-методичний посібник за 2001 р. “Відкритий урок в Українському колежі ім. В.О.Сухомлинського”, постійно виходить друком газета “Колежанський вісник”. Справжньою гордістю колежу стали 7 випусків (з 14) “корінних колежан”.

Хоч багато схвальних слів лине від однодумців на адресу педколективу, але ми не зупиняємося на досягнутому. Результатами праці задоволені педагоги, батьки і самі учні.

ВІЗИТКА КОЛЕЖУ

Навчальний заклад, який є одним із провідних у системі освіти України, відкрито 31.08.1988 р. як експериментальну школу-лабораторію Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова.

Певна річ, що будь-яка школа – це відображення суспільних умов, рівня інтелекту й духовної спроможності громадян. З 1991 р. спеціалізовану школу №272 перейменовано в Український колеж імені В.О.Сухомлинського (середній навчально-виховний заклад ліцейного типу з ранньою профорієнтацією та профілізацією в ліцейних класах).

Від заснування колежанської родини минуло 15 років. Було всього: невдачі й успіхи, падіння і злети, пошуки і знахідки.

З перших днів існування школи-лабораторії № 272 м. Києва педагогічний і учнівський колективи перебувають у творчому пошуку. У колежі працює злагоджений учительський колектив, серед членів якого 2 кандидата педагогічних наук, 7 пошукачів на ступінь к.п.н., 41 вчитель вищої категорії, 20 методистів, 9 старших вчителів, 11 спеціалістів I категорії. Середній вік учителів 33 роки. Духовною та науково-теоретичною основою діяльності педагогів колежу є творча спадщина В.О.Сухомлинського.

Колеж має 40 класів за трьома ступенями навчання:

– I ступінь I-IV класи – це Школа радості – школа добра, родинного затишку, милосердя, постійного спілкування і співпраці родини, вчителів і дітей, спрямована на:

- розвиток природних здібностей через систему творчих уроків (урок етики, урок-казка, урок-гра, урок-мрія, інтегрований урок, урок-вікторина, урок-дослідження);
- формування духовності особистості через систему виховних заходів, що є традиційними в колежі (Посвята в колежани; День народження колежу; Колежанські ігри; Весняний та осінній калейдоскопи; Свята на українознавчу тематику; Спортивні свята; День

На фото: на уроці етики в 11-А. Василина Хайруліна разом з гостями – директорами шкіл, учасниками Всеукраїнського теоретико-методологічного семінару “Формування духовності особистості на засадах традиційних національних цінностей українського народу в умовах навчального закладу нового типу”, який проведено за ініціативи колежу у квітні цього року

Різний контингент приходить навчатися, і в кожному учаснику навчально-виховного процесу треба пробудити інтерес до навчання, розвивати вміння і навички, сприяти самовдосконаленню дитячого “Я”, стимулювати творчий успіх.

Велика роль відводиться духовному вихованню молодого покоління. До розкладу навчальних дисциплін нашої школи увійшла етика як предмет. Хочеться наголосити, що етика з її духовними засадами не мо-

же існувати як макет, це життя в любові. Наш виховний вплив стане дійсно життєствердним, коли будемо впроваджувати його в любові й дитина отримає власний досвід радості буття. В основі курсу етики – ознайомлення з історією етичної думки, етичним досвідом, поглядами філософів, педагогів, психологів на проблеми сьогодення. На уроках формується потреба осмислення учнями своїх намірів, учинків, бажання аналізувати й спілкуватись на засадах довіри, щирості, поваги до думок інших. Учням пропонується взяти участь в обговоренні питань, пов'язаних не тільки з досвідом історичних етичних шкіл, а й із практичним проживанням у сьогоденні. У шкільному середовищі засновується простір для сприймання високих моральних ідеалів, дружби, чистоти перших почуттів, вдячності, мужності. Провідною темою занять у старшокласників є сім'я: “Духовно-моральні основи сім'ї: культура, традиції, психологія”, бо саме сім'я покликана допомогти закласти власну добротворчу програму.

Гостинно відчиняє колеж свої двері перед однодумцями, сподвижниками, послідовниками. Радо відкриває й колежанське вчительство свої педагогічні скарбівні перед усіма, хто працює на цілинній ниві Українського Духовного Відродження, на щедротному полі національної освіти.

(Закінчення, початок на с.67)

відкритих дверей; календарні свята; години спілкування, тощо);

- навчання добротворення і виховання почуттєвості через різні види діяльності.

Учні V-IX класів (II ступінь) проходять *Школу становлення* на основі принципу природовідповідності, пам'ятаючи, що у природі – зародження, зростання, визрівання, а у дитини творення нових думок, почуттів, образів.

Механізм творчості дитини включає здатність до дії, відображення незримого (уява), домінанта мислення, ставлення до навколишнього світу.

Основні складові зростаючої особистості: духовність, гармонійність, енергія, інформація, що трансформуються в художні образи, гармонійний стан душі, мудрість.

Старша школа (III ступінь) має назву *Школи життя (X-XI класи)* і передбачає плекання духовно багатой, інтелігентної, творчої, компетентної, щирої, інтелектуально розвинутої, україномовної особистості на основі особистісно орієнтованого навчання та виховання (за *Василем Сухомлинським*), через педагогіку добротворення, родинного та партнерського виховання.

Від редакції
Цікаво проходять уроки народознавства у колежі. Багато корисного й цікавого почула наша кореспондентка на уроці “Топчи, топчи яст...” в саду В. Сухомлинського, проведеному Марією Чередник.

Виявляється, що в національному вбранні наших бабусь не було нічого випадкового, кожна деталь ретельно продумувалася, несла певне семантичне навантаження. Наприклад, блакитна стрічка у дівочому вінку символізувала божественне начало людини, прохання покрову Всевишнього; зелена — оберіг всіх сил природи; жовта — “вбережи мене, Господи, теплом своїм”, а така ж стрічка у вінці молодій говорила про прощання з дівочтвом. Щодо жовтого кольору. Сорочка, вишита жовтими нитками у поєднанні з чорними, зветься сорочкою удовиної долі. А от хлопець ніколи не запросить дівчину до танцю, якщо виставлена стрічка з вишитим золотом півмісяцем. Тут криється глибока мораль: повага хлопця до почуттів юнки. Дівчині хочеться веселитися — заборон немає, як на Закарпатті, стрічка вишита золотом дозволяла бути присутньою на гулянні, але без права танцювати. Темно-коричнева стрічка уособлює землю: з неї вийшли і туди підемо. Про палке кохання повідає червона стьожка. До того ж обов’язково серед розмаю повинна бути біла стрічка, як символ чистоти, непорочності, цноти.

Ольга Сухомлинська, академік АПН, на уроці “Топчи, топчи яст” в саду В. Сухомлинського

На уроці у 6-А “У добрі справи ти вклади прекрасні прояви душі”, куди також завітали гості колежу — учасники семінару

На уроці етики в 11-А класі

Директор школи, дітяю, гімназії № 42004

● З сім’єю пов’язують найтепліші спогади, бо це острів любові, взаєморозуміння, підтримки, де завжди чекають і при потребі захистять.

Наш кореспондент спостерігав за ходом уроку етики в одинадцятому класі. Тема уроку: “Сім’я — острів любові” — стосувалася родини, кохання, почуттів.

“Що таке сім’я?” — запитала вчителька. “У мене при слові “сім’я” постає перед очима чепурна рідна оселя, де пахне травами, борщем і пирогами, а ввечері разом збирається родина”. Учні ж означили сім’ю як розуміння, підтримку, захист, вірність, чистоту, альтруїзм, самовіддачу, самопожертву, терплячість, безкорисливість; не тільки захищений державою союз, а й союз на моральному рівні; коли люди говорять однією мовою. До полілогу долучилися присутні.

Вчителька навела повчальний приклад: “Кілька років тому в “Літературній газеті” потрапила на очі полеміка жінки-науковця з багатодітною матір’ю. Жінка-науковець перемагала в суперечці, вона доводила переваги свого статусу: зробила кар’єру, мандрувала світом, має матеріальні статки. У багатодітної матері не знайшлося на противагу таких аргументів, лише мовила: “А ви знаєте, як пахне шийка дитинки від вушка до плечика?” І на це вже відповіді не було”.

Ось деякі думки старшокласників з приводу предмету етики.

✓ Урок етики у нас раз на два тижні, але, чесно кажучи, для себе відкриваю щось нове, зокрема стосовно релігії. Такі предмети потрібні, хоча нерідко викликають спротив серед учнів, особливо старших класів, бо вводити нову дисципліну, на мою думку, треба поступово, щоб звикли.

Вадим, 11-А клас.

✓ Як на мене, етика потрібна, тільки займатися нею треба раніше, бо у випускному класі йде підготовка до вступу до ВНЗ.

Такі години вкрай необхідні, адже в нашому техногенному сьогоденні не вистачає такого спілкування, все комп’ютеризовано. Нонсенс, але тривають розмови про скорочення годин зарубіжної літератури.

Наталія, 11-А клас.

ЗІ СПОГАДІВ ДИРЕКТОРА

Червень 1992 р., третій випуск (власне колежу). Традиційними стали у нас екскурсії святими місцями столиці під час випускних вечорів.

Після урочистого вручення атестатів *вирушили* з Микільської слобідки на *Правий берег до пам'ятника засновникам Києва*. Такі красиві випускники, кожен загадав бажання. Під блакитним небом на березі Славутича здійняли догори руки (так порадили), спокійні і водночас стурбовані – що чекає попереду?! Помилувалися Лівим берегом – і вперед.

Друга зупинка – Києво-Печерська Лавра. Підкреслено урочисті, ошатні 128 випускників ступили на святу землю. Пригадуючи історію, уявно помандрували колісь величним Успенським храмом. Хтось із хлопців запропонував тричі обійти Лаврську дзвіницю, щоб мати здоров'я.

Далі *дорога* пролягла до *Вічного вогню на могилі Невідомого солдата*. Доклали квіти, вшанували хвилиною мовчання.

Четверта зупинка – Михайлівський собор (тоді ще не відбудований) та пам'ятник слов'янським просвітителям Кирилу та Мефодію і княгині Ользі. Враз відчутно подорослішали наші діти ...

Ділячись враженнями від цікавої екскурсії, *своім ходом пішли Десятинною*. Велично зустріла нас Андріївська церква! Замилувавшись красою, Владислав з 11-А запропонував усім підняти руки долонями догори, щоб відчуті надзвичайну енергію, яка лилася з небес. Учителі, розчулені до сліз, вдивлялись у зосереджені обличчя випускників (Ой, яке тепло відчуваю! – Аж коле в долоні! – Ніби потік теплих променів лягає до рук! – А я не відчуваю! – ... Прислухайся, підними руки "листочками" вгору ... – Чому ж ми раніше не приходили на таке святе місце?!)

Подорож триває. І ось ми біля дивовижного історичного пам'ятника архітектури – *Софії Київської*. Після короткої історичної довідки заходимо на територію. Поважно обходимо навколо. Зупинились біля стіни, де бракує тинькування. Багатівікова цегла помітно випромінює тепло (цікаво, коли доторкнутися, тепло не відчувається); виявилося, що це стіна вівтарної частини храму.

Вечір оповив землю сутінками. П'ємо з кринички воду поряд зі святинєю і, сповнені радістю відкриттів, прямуємо до автобусів. *Помилувавшись вечірнім Хрещатиком*, ми повернулися до школи. Біля колежу тепло розпрощалися, а випускникам так не хотілося розходитися.

Того року всі охочі стали студентами. І шоразу, зустрічаючи схід сонця, з хвилюванням *думаю про їхнє майбутнє: "Господи, пошли дітям нашим міцного духу, безжмарної долі, професії до душі, вірну половину і не одну дитину!"*

З редакційного портфеля ЯК ПІСНЯ ЗБУДИЛА ТРАДИЦІЮ

Чимало незвичайного траплялося в моїй педагогічній практиці. Яюсь зайшла до 10-го класу під час уроку літератури, а колега, Наталя Сергіївна Коршак, попросила допомогти заспівати на два голоси "Виростеш ти, сину". Після цього на всіх уроках цієї вчительки лунали пісні, поезії виводили співом. Не забарилася реакція батьків: "Яке ви маєте право змушувати співати? Ми віддали дітей до школи, а не до філармонії!" Спочатку намагалася пояснити, а якось на батьківських зборах знову чую закид. А я у відповідь (ніби янгол-охоронець навів): *Давайте зробимо експеримент: набираємо повні груди повітря і починаємо разом:*

*Ой гай, гай,
гусоньки, на став.
Добрий вечір, дівчино,
бо я ще не став.*

Пояснюю, що відбувається мікроциркуляція всього організму, позбавляєтеся негативу, який назбирали за довгий час. Після того – як сім баб пошептало.

Відтоді співаємо часто, навіть іспит в 11 класі починаємо піснею "Виростеш ти, сину", а на прощання вони мені "Рідна мати, моя" виконують. Випускний вечір починаємо теж з пісні.

Правила, за якими живуть колежани

- Духовне знання, яке не підкріплене особистим досвідом, що не втілене в життя, спроможне лише спокусити, а не розвинути.
- Виховання не має на меті лише відпрацювання певних норм і правил поведінки, стереотипів у спілкуванні, а має спонукати до живої реакції на життєві ситуації.
- Великі педагоги вважали, що процес виховання є базовою основою будь-якої педагогіки.
- Починай навчання не з букваря й формул, а з радості.
- Якщо учень переконаний у неможливості щось змінити, він відмовляється від пошуку.
- Найкраще виховання – запрошення учня до роздумів.
- Дитина ставиться до себе так, як до неї ставляться дорослі.
- Поки в дітях живе віра в добро, людину, ідеал, доти існує виховання.

УПРАВЛІННЯ ШКОЛОЮ

*Щоб керувати,
треба менше говорити
і більше слухати*

Рішельє

Управління
школою

ПАРТНЕРИ В ОСВІТІ: ФОРМУЛА УСПІХУ

Світлана РУДАКІВСЬКА

Проректор з питань довузівської підготовки Київського міжнародного університету

Спільний інтелектуальний проект об'єднує партнерів, зацікавлених в оновленні змісту і форм інтелектуальної діяльності, у розвитку її нових напрямів.

Сама ідея інтелектуальної гри є центром, який організовує учасників творчого проекту, допомагає узгодити принципові підходи до реалізації проекту, рівень вимог передбачає єдність поглядів, дозволяє розробити той технологічний ланцюжок у діях, який неодмінно приведе до позитивного результату.

Ідея передбачає лише добровільність, тому це вільне виявлення творчості і є основою для розробки важливих положень інтелектуальної, педагогічної діяльності, запорукою успіху спільного проекту, тому що кожна зі сторін зацікавлена в якнайкращому її виявленні та реалізації.

Напрями співпраці середніх загальноосвітніх закладів з Київським міжнародним університетом і є реалізацією ідеї неперервної освіти, проголошеної в Національній доктрині "Освіта України в XXI ст."

Інтелектуальні ігри вперше розроблено для презентації КиМУ, його окремих факультетів, спеціальностей та самопрезентації старшокласників, майбутніх абітурієнтів. Активна інтелек-

туальна ігрова діяльність дозволяє молоді яскраво проявити себе, виявити свої знання, вміння відстоювати свою точку зору в гострих дискусіях, допомагає їм робити свій професійний вибір, самовизначитись щодо майбутньої спеціальності.

Інтелектуальна гра виконує важливу виховну функцію, утверджує позитивні цінності в бутті молоді, прагнення до інтелектуальної діяльності, до знань.

Інтелектуальна гра для КиМУ – можливість в активній формі подати найважливіші принципи діяльності вищого навчального закладу:

- особистісно-зорієнтованого навчання;
- педагогіки життєтворчості;
- необхідність фундаментальної підготовки для вступу до КиМУ;
- визначення пріоритетів в інтелектуальній діяльності тощо.

Школи, ліцеї, гімназії продемонстрували в рамках спільного проекту високий рівень організації, готовність до творчої співпраці з вищим навчальним закладом, високий рівень навчально-методичної роботи, що знайшло відображення у змістовій підготовці всіх учасників інтелектуального проекту.

Участь в інтелектуальній діяльності спільно з Київським міжнародним університетом – це можливість творчого самовиявлення і вчителів, і учнів.

Для успішної реалізації

спільного інтелектуального проекту потрібен керівник нового рівня – з особливою харизмою, креативним способом мислення, бо йде назустріч той, хто готовий до творчості, до співпраці, до реалізації нових ідей. Таких ми знайшли в Донецьку.

Узагальнюючи досвід проведення інтелектуальних ігор, оцінюючи відображення саме емоційно-почуттєвої сфери, ми розуміємо, що **формулою успіху є: знання + уміння + творчість + здатність до продукування нових ідей + можливість їх демонстрації та публічного захисту.**

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗКРИТТЯ ОСОБИСТОСТІ

Мета, яку ставили перед собою учасники інтелектуальних ігор: якщо всі думки щодо самої гри прийняти за 100%, то найбільша частина передбачених уявлень припадає на ЗНАННЯ, які учасники гри намагаються розширити, набути нові, вдосконалити, випробувати, перевірити; хочуть помірятися знаннями; сподіваються дізнатися щось нове у процесі гри.

Друга частина сподівань майже рівномірно розподіляється між:

- прагненням до самовдосконалення (ще одна ступінь самовдосконалення “мав наміри довести собі, що меж у самовдосконалєнні не існує”);
- здійснення сподівань;
- гра як засіб випробувань особистості (проба сил, намагання гідно виступити);
- гра як засіб демонстрації (вміння показати, себе показати, на інших подивитись, заявити про себе);

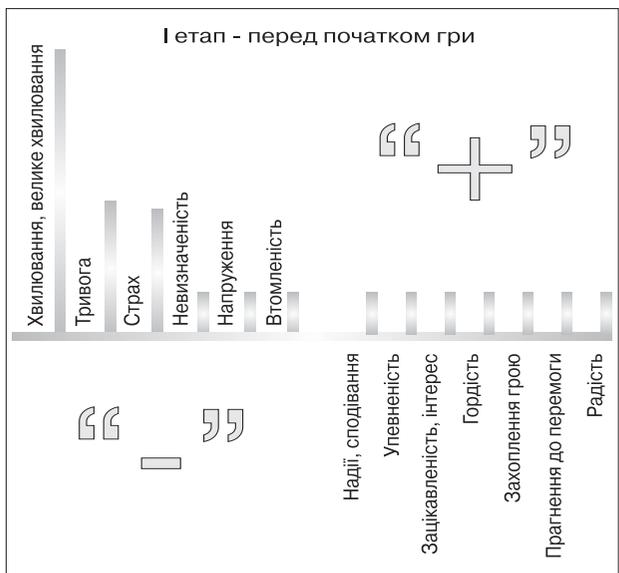
Діаграма 1.

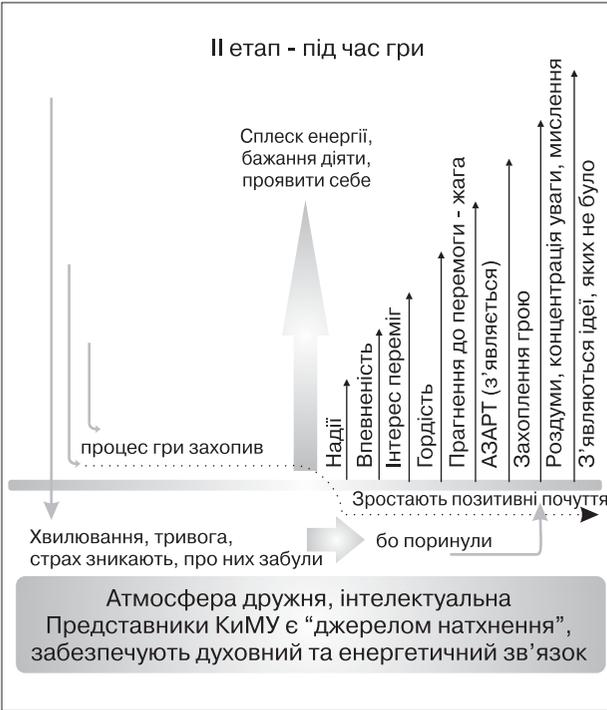
Діаграма 2.

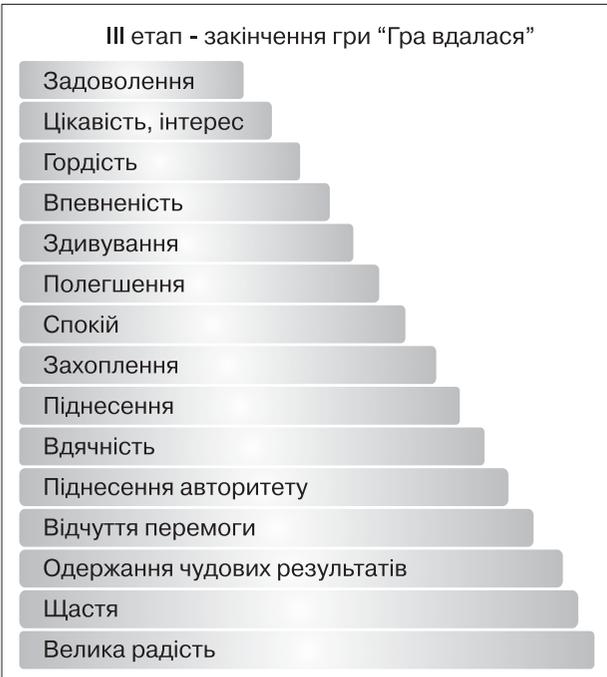
Діаграма 3.

Діаграма 4.

Діаграма 5.

- гра як елемент життєвого досвіду, крок до впевненості;
- можливість гідно представити школу;
- можливість спілкуватися з однолітками з різних регіонів;
- сподівання виграти, досягти найкращого результату (отримати високий результат), вибороти одне з призових місць, сподіватися на перемогу.

Чи досягли мети?

100% учасників інтелектуальних ігор відповіли, що своєї мети досягли, "тому що конкурс має високий рівень".

А в переліку досягнень — на першому місці — *здійснення сподівань, набуття досвіду, впевненості, нові знайомства, новий рівень самореалізації, самоствердження, що містить тільки позитивний потенціал.*

Тому з'являється **ЗАДОВОЛЕННЯ** від участі у грі. Це означає, що ситуація успіху спрацьовує навіть тоді, коли і не перемогли, тому що у грі немає переможених: у кожного своя перемога — у собі, зростання над собою, крок вперед у самовдосконаленні.

А якщо все вдалося — то приходить відчуття **ЩАСТЯ** ("я — найщасливіша людина").

І тому здійснюються мрії, перетворюються на реальність, яка відкриває перспективи на майбутнє.

ШЛЯХ ДО ПЕРЕМОГИ

В інтелектуальних іграх КиМУ є лише переможці.

Шлях до перемоги можна умовно розподілити на три частини: до гри, під час гри, у кінці гри — і визначити як шлях від страху,

невпевненості, невизначеності, від невідомого через утвердження своїх позицій – впевненості у знаннях, у своїх силах, у своїй правоті, впевненість у правомірності і життєвості, життєздатності інтелектуальних проєктів – до відчуття радості і щастя, розуміння перспектив, що відкриваються.

1. Аналізуючи стан само-відчуття перед початком гри (I етап), потрібно зазначити, що домінантним почуттям є хвилювання (майже 80%), тривога (7%), страх (7%), невизначеність, напруження (втомленість) від великої відповідальності, яка покладена на кожного гравця зокрема і команду в цілому; ця відповідальність є подвійною, якщо учасник гри є капітаном.

І лише близько 6% почуттів припадає на позитивні почуття: надії та сподівання (що, можна сказати, ледь жевріють), зацікавленість процесом гри, інтересом до самого заходу, який збирає багато і вболівальників, і гостей, і телебачення.

Але всі ці позитивні почуття і відчуття перебувають поки що під тягарем страху і тривоги, тому що гра проводиться без попередньої репетиції (див. діаграму 3).

2. Аж ось гра розпочалась (II етап – під час гри). Які зміни у відчуттях учасників відбуваються?

Із задоволенням констатуємо, що негатив зникає, а позитивні почуття набирають сили і додають впевненості в діях нашим учасникам. Якщо дозволено порівняти, то наш “іжачок”, озброєний голками страху та недовіри, починає їх скидати та розкриватися.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ КОНКУРСИ: ДУХ ЗМАГАННЯ І СВЯТО ТВОРЧОСТІ

На наше глибоке переконання, навчально-виховний процес – це взаємодія чотирьох зацікавлених сторін: учнів, батьків, школи і вищого навчального закладу, і без їхньої тісної взаємодії неможливо досягти успіхів у формуванні сучасної самодостатньої особистості, готової взяти на себе відповідальність і виступати активним суб'єктом ринкових відносин. Яскравим прикладом творчого єднання освітян став інтелектуальний марафон КиМУ 2004 року, старт якого було взято в березні в місті тисячі троянд – Донецьку.

Моє особисте знайомство з індустріальним центром України почалося з відділу освіти Ворошилівського району Донецька. Привітність, професійний підхід, розуміння і підтримка завідувачки відділу освіти Скалдіної Наталії Анатоліївни стали запорукою успіху першого пілотного проєкту регіональних інтелектуальних ігор «Як стати президентом», реалізованого у Ворошилівському районі.

Зголосилися на участь команд своїх шкіл у змаганнях директори: ЗОШ № 1 – Дроздова Світлана Анатоліївна, команда «Меч»; №17, команда «Синій птах»; №22 – Величко Алла Олександрівна, команда «LEX»; №5 – команда «Ейдос», №14 – Лобанов Михайло Миколайович, команда «Нові горизонти»; № 2 – В.П. Юрченко, команда «Justice» – сучасні керівники, яким небайдужа доля вітчизняної освіти.

Учасники показали високий рівень знань зі всесвітньої та вітчизняної історії і правознавства, блискуче орієнтувались у політичній термінології, що і визначило успіх першого конкурсу: всі учасники в основному правильно відповіли на поставлені питання.

Одним із важливих завдань підготовки майбутнього фахівця в будь-якій галузі є формування і розвиток у нього навичок і умінь відстоювати свою позицію, логічно вибудовувати систему доказів та аргументувати свою думку. Тому одним із конкурсних змагань передбачено з'ясування здатності старшокласників до конструктивного діалогу. Школярі Ворошилівського району під час гри блискуче продемонстрували аналітичні здібності, уміння знайти переконливі аргументи, виявили ораторський талант. Слухаючи їхні виступи в «дебатах» щодо проблеми Європейського вибору України, цензури в засобах масової інформації тощо, ми розуміли, що країну можна буде передати в надійні молоді руки.

Третій конкурс наших інтелектуальних ігор – «Домашнє завдання» – завжди викликає підвищений інтерес як у глядачів, так і у безпосередніх учасників змагань, оскільки саме тут є широке поле для ініціативи, творчості, нових ідей, свіжих рішень, це чудова нагода проявити як суспільну зрілість, так і акторські здібності.

Форматом третього конкурсу гри «Як стати президентом» передбачалась підготовка і презентація перед-виборчої програми кандидата в президенти та план його виборчої кампанії.

Тут було все – і палкі виступи перед виборцями, і «телевізійні дебати» між кандидатами, і прес-конференція з надзвичайно прискіпливими «журналістами». Але справжнє захоплення у всіх присутніх викликало «караоке на майдані» у виконанні «кандидата в президенти».

Цей конкурс став підтвердженням високого рівня політичної свідомості і розуміння сутності політичних процесів старшокласниками, високого рівня їхньої ос-

(Закінчення на с. 76)

(Початок на с. 75)

вітньої підготовки, що є безперечним свідченням високої кваліфікації педагогів Донецька.

Але найбільше нас вразила емоційна атмосфера, яка утворилась під час змагань. Учасники команд, впевнені у своїй перемозі, сповнені бажання якнайкраще презентувати свою школу, проектували дух інтелекту, творчості і здорової конкуренції на зал, заряджаючи всіх присутніх енергією і роблячи їх співавторами інтелектуального дійства.

На наше глибоке переконання, майбутнє України саме за талановитою, творчою, цілеспрямованою і високоосвіченою молоддю,

Друга міська гра “Як стати президентом” відбувалась у концертному залі “Юність” і збрала майже тисячну аудиторію старшокласників.

На сцені – 10 команд – представників 10 районів міста.

Цій грі передували дві робочі зустрічі, під час яких дійшли згоди щодо розвитку співробітництва між Київським міжнародним університетом та навчальними закладами міста, спільних інтелектуальних проектів, зокрема інтелектуальної гри “Як стати президентом”.

Назвемо учасників цього спільного інтелектуального проекту: Управління освіти Донецької міської ради (начальник управління – заступник міського голови з гуманітарних питань – Валентин Олександрович Лактіонов, заступник начальника – Володимир Миколайович Скар), директор Донецької обласної держтелерадіокомпанії Олександр Іванович Башун, тележурналісти ТРК “Україна” Ірина Пугач та Костянтин Кіркарян.

Робочу групу очолила Галина Олексіївна Чорноводська – завідувачка міського науково-методичного центру.

Це було яскраве інтелектуальне дійство. *I етап* – “Вікторина” – дала можливість продемонструвати знання з основ правознавства, всевітньої історії, історії України та курсу “Людина і світ”.

II етап – “Дебати” – дозволив учасникам інтелектуальних змагань продемонструвати вміння дискусії з актуальних проблем сьогодення:

- Смертна кара: “за” і “проти”;
- Цензура в засобах масової інформації;
- Європейський вибір України;
- Права дитини: міф чи реальність.

III етап – *домашнє завдання* – передбачав і прояв знань тенденцій сучасності, і вмінь створити того лідера, який може повести за собою свій електорат, який доведе, що саме його передвиборча програма є найбільш ефективною для розвитку економіки та добробуту народу. Кожна команда майбутнього президента розробила програму діяльності свого штабу, здійснення якої приведе лідера до перемоги (див. додаток 1,2).

Домашнє завдання продемонструвало яскравий творчий підхід як у змісті, так і у формі його проведення.

Молодь довела, що вона спрямована на здійснення найкращих планів у майбутньому. Молодіжні ініціативи були націлені на створення життєвого простору своїх виборців, який забезпечував би соціальні гарантії та соціальну захищеність усіх верств населення, особливо дітей, молоді та людей похилого віку.

Велику частину своїх передвиборчих програм вони присвятили проблемам освіти, знаючи їх безпосередньо з власного досвіду – особливо системи середньої освіти і в майбутньому – вищої.

Тетяна Мартинова,

керівник Центру міжнародних і громадських зв'язків,
координатор Центру «Іротехніка»

Цьому сприяє дружня атмосфера, атмосфера інтелектуальна, яку створюють усі учасники інтелектуального проекту, зокрема представники КиМУ, які здійснюють “духовний та енергетичний зв'язок”, є джерелом натхнення (див. діаграму 4).

3. Тому логічним продовженням розвитку позитивних тенденцій в емоційній сфері учасників інтелектуального проекту є III етап – закінчення гри.

Якщо проаналізувати спектр почуттів наприкінці гри, то з'ясуємо, що остаточно зникає хвилювання і вирують лише позитивний настрій, позитивні емоції під одним гаслом: “Гра вдалася”. Що доводить це? Що відчувають діти? Команди, які набрали більшу кількість балів, нагороджуються дипломами I, II, III ступенів. Але кожен з учасників гри отримує сертифікат учасника і запрошення на навчання в Київський міжнародний університет.

Крім того, найбільш сильним командам надаються знижки на оплаті за навчання в КиМУ.

Це одна зі складових ректорської програми “Інтелект” – програми підтримки талановитої, обдарованої молоді України.

І все-таки поряд із радістю учасників – переможців, до якої додається сум тих команд, які не ввійшли до складу команд-призерів – спектр почуттів, які мають емоційну оцінку найвищого рівня, розширюється (див. діаграму 5). Цей спектр почуттів доводить, що особистість розкривається в умовах атмосфери, яка цьому

НАВОДИМО ПРИКЛАД ПРЕЗЕНТАЦІЇ КОМАНДИ ЗОШ № 8 КАЛІНІНСЬКО-ГО РАЙОНУ

Народ України гідний кращого життя!

Тільки в казці все відбувається миттєво. Наш кандидат – не чарівниця. Вона пропонує поетапний план переходу України на рівень розвинутих європейських держав.

Першочергові завдання пов'язані з реформуванням законодавчої бази, виходом з економічної кризи, розв'язанням соціальних проблем, вирішенням питань стосовно дітей і молоді, боротьбою з корупцією, політичними перетвореннями. Україна повинна в найкоротший термін стати членом ЄС.

Усе це стане можливим, якщо народ України братиме активну участь в управлінні державою.

Твій голос може вирішити все!

Споконвіків жінка – охоронниця вогнища. Зроби свій вибір! Віддай владу в жіночі руки – руки матері! Голосуй за Бородай Ганну Вікторівну!

За фахом – економіст-кібернетик, кандидат економічних наук. Автор понад 50 наукових праць та 5 монографій.

Розпочала трудову діяльність інженером-економістом на Донецькому металургійному заводі. Пройшла шлях керівника ВНЗ, депутата облради, голови Бюджетного комітету Донецької облради.

Яку б посаду не обіймала Ганна Бородай, вона завжди домагалася ефективних результатів, за що вітчизняні та закордонні фахівці визнали її одним із кращих антикризових менеджерів у сфері вищої освіти.

Життєві принципи:

Людина здатна перетворити світ, якщо в неї є мета.

Любов та доброта – основа будь-якої діяльності.

Якщо в хаті лад, то й у країні добробут.

Політичні упередження:

Українці – найперспективніший народ у світі.

Якщо чинна влада не спроможна ефективно керувати, то повинна відбутися істотна зміна еліти.

Опозиція повинна бути в країні, але вона повинна спонукати, а не гальмувати, бути конструктивною!

Партійна бюрократія породжує сварки та скандали.

Передвиборча програма

Традиційні політичні ідеології подарували світу такі основоположні поняття, як громадянське суспільство, демократія, права людини, рівність усіх форм власності, соціальна захищеність.

Моя мета – зробити пріоритетом розвиток духовності.

Я впевнена, що Україна виконає свою історичну місію і доведе, що здатна бути взірцем духовності та еталоном побудови справедливого суспільства.

Духовне життя

Головний конфлікт сьогодні: бажання поліпшити життя та нехтування духовності. Для розв'язання цього конфлікту ми повинні:

звірити законодавчу базу України з вищими духовними цінностями,

об'єднати зусилля держави і конфесій у боротьбі проти наркоманії, СНІДу, дитячої безпритульності, проституції, злочинності та інших суспільних хвороб, гарантувати вільний розвиток мов і культур усіх етносів, які є в Україні, ЗМІ не можуть бути тільки бізнесом.

Політичне життя

Люди не можуть вплинути на якість свого життя. Ми:

організуємо ефективну систему навчання людей тому, як здійснювати владу.

Внесемо зміни до Конституції, які розумно збалансують права та обов'язки гілок влади, передбачимо в законах процедуру імпичменту (відкликання) для всіх недобросовісних виборних осіб.

Забезпечимо розвиток реального місцевого самоврядування.

Правова сфера

Головний конфлікт: між декларованим права громадян на правосуддя і неможливістю для більшості реалізувати його. Ми:

Зробимо правосуддя доступним для всіх громадян: скасуємо судові мито та запровадимо інститут безкоштовних державних адвокатів для тих, хто цього потребує.

Забезпечимо школярам справжню правову освіту.

(Продовження на с. 79)

ПЛАН ВИБОРЧОЇ КАМПАНІЇ КАНДИДАТА В ПРЕЗИДЕНТИ УКРАЇНИ

Термін реалізації	Заходи	Позиціонування в ЗМІ
1 тиждень	Створення центрального штабу	Висвітлюється як перший крок України до справедливих і чесних виборів
1 місяць	Формування суспільних приймалень	Створено прецедент збору думок громадян, які можуть вносити побажання в передвиборчу програму президента
1 місяць	Створення регіональних передвиборчих штабів	Тепер будь-який українець, незалежно від місця проживання, може взяти активну участь у долі своєї Батьківщини
1 тиждень	Тренінг для співробітників передвиборчих штабів	Не висвітлюється
Впродовж ВК	Збір добровільних пожертвувань громадян	Пожертви на виборчу кампанію – внесок у своє майбутнє
1 місяць	Проведення соціологічного опитування	Не висвітлюється
1 тиждень	Формування стратегії ведення інформаційно-рекламної кампанії в рамках виборчої кампанії	Не висвітлюється
1 місяць	Збір підписів у підтримку кандидата	Активний збір підписів продовжується, біля збирачів підписів – черги. Під час заходів набираються активісти в штаб
1 місяць	Підготовка пакета антикризових заходів на випадок неординарних, екстрених ситуацій, викид компромату і т.ін.	Не висвітлюється
	Висунення кандидата на посаду президента	Широко висвітлюється як перше досягнення в рамках передвиборчої кампанії
2 тижні	Промоушн висунення кандидата	Не висвітлюється
Протягом всієї ВК	Створення бази даних про конкурентів та її оперативне поповнення	Не висвітлюється
2 місяці	Введення проекту "Створи передвиборчу кампанію сам". Збір дзвінків та листів від жителів України з побажаннями, скаргами, пропозиціями	Унікальна акція, суть якої – не кандидат нав'язує населенню програму, а населення пропонує кандидату відстоювати позиції простих громадян
1 тиждень	Поїздка до Європи, зустрічі з лідерами країн, що входять до ЄС	Підтримка європейськими лідерами кандидата – запорука успішних позаполітичних взаємостосунків
2 тижні	Турне регіонами України	Кандидат приділяє увагу кожному регіону, не вибираючи пріоритетні
1 місяць	Формування та підготовка мережі агітаторів	Не висвітлюється
1 місяць	Соціологічне дослідження	Результати свідчать про підтримку населенням кандидата
1 місяць	Створення рекламних роликів	Не висвітлюється
3 дні	Тести рекламних та агітаційних продуктів фокус-груп	Не висвітлюється
1 місяць	Підготовка анімаційного фільму за участю всіх кандидатів у президенти	Мультфільм на політичну тематику – ознака якісної боротьби кандидатів та перевірка їхнього почуття гумору
Протягом всієї ВК	Формування підтримки серед публічних та поважних людей країни	Коментарі відомих людей на користь кандидата, його дій, програми
3 місяці	Випуск монографії "Ганна Бородай та її влада" про боротьбу опозиції та влади, її результати та перспективи	Сповідь про всі помилки в боротьбі. Ефект "відкритої душі" для виборця
	Участь у круглих столах, брифінгах, дебатах з опонентами	Сміливість кандидата, її жіночі якості: можливість іти на компроміс, вимогливість до оточення
3 тижні	Турне в регіони із залученням регіональної еліти, зірок вітчизняного шоу-бізнесу	Коментарі відомих людей на користь кандидата, його дій, програми
1 місяць	Соціологічне опитування	Висвітлення рейтингів усіх кандидатів, ставлення населення до майбутніх виборів
1 місяць	Формування мережі спостерігачів на виборах, тренінг	Не висвітлюється
1 день	День виборів	Формування у суспільних приймальнях моніторів з результатами ексист-пола
2 тижні	Висвітлення результатів виборів	Коментарі Ганни Бородай про вибори, що відбулися, акценти на чесності боротьби та повазі до думки населення

(Закінчення, початок на с. 77)

Економічне життя

Сьогодні існує конфлікт: між декларативним обов'язком сплати податку та існуванням законодавчо закріплених можливостей. Ми:

Законодавчо перекриємо всі можливості ухиляння від податків.

Суттєво зменшимо податкове навантаження шляхом скасування прогресивної шкали оподаткування, заміною ПДВ та податку на прибуток податком з реалізації за ставкою 5-8%.

Наступний конфлікт: між слабкістю національного капіталу та необхідністю конкурувати з транснаціональним капіталом на рівних. Ми:

Легалізуємо національний капітал – створимо для нього відверто протекціоністські умови на етапі становлення.

Для всіх, хто хоче розпочати малий бізнес, забезпечимо гарантоване державне інвестування стартового капіталу, навіть з елементами ризику.

Ліквідуємо механізми функціонування тіньового сектору економіки, за рахунок чого мінімум удвічі підвищимо надходження до бюджету.

Соціальна сфера

Головний конфлікт: між декларуванням повноцінного соціального захисту і реальною беззахисністю громадян. Ми:

Забезпечимо рівний доступ до високоякісної освіти та охорони здоров'я всім громадянам – незалежно від матеріального становища, соціального статусу чи місця проживання. Застосуємо принципово нову модель фінансування.

Збережемо вікову межу виходу на пенсію. Суттєво підвищимо пенсію, яка буде нараховуватися залежно від стажу та умов праці.

Гарантуємо молоді забезпечення першого робочого місяця.

Зовнішня політика

Головний конфлікт: між потужними потенційними можливостями України та її низьким статусом на міжнародній арені. Ми:

Визначимо чіткі національні пріоритети України. Чітко визначимося за європейський напрямок: вступ до ЄС, а в майбутньому – орієнтація на вступ до НАТО.

Зробимо інтелект нації та інформаційні ресурси досконалою зброєю України в конкуренції за гідне місце у світі.

Разом ми зробимо Україну кращою!

ВІДГУКИ ПРО ЗАХІД

Оцінка цього проекту висока, перспективи у гри великі, оскільки гра дозволяє виявити та розширити інтелектуальний потенціал молоді, піднімає престиж суспільствознавчих дисциплін, спрямовує енергію молоді в позитивне річище.

Від інших ігор ця гра відрізняється чіткою організацією, продуманістю, підбором цікавих питань, зв'язком із сучасністю, об'єктивним компетентним суддівством, людяним ставленням до всіх учасників. Дуже гарною винагородою є зарахування до КиМУ та знижка в оплаті за навчання, що дає дітям-учасникам впевненість у завтрашньому дні, а це дуже важливо в наш важкий час.

В. П. Юрченко,

директор ЗОШ № 2, м. Донецьк

Коли був конкурс “Передвиборча кампанія”, я грала пенсіонерку, яка бажає підвищення пенсії, щоб хоч на хліб вистачало... Мені було боляче, бо дійсно, більша частина людей похилого віку перебуває за межею достатку. Оскільки моя мати – працівник Пенсійного фонду, мені ця проблема дуже знайома. Мені дуже сподо-

балися виступи деяких команд, але загалом ми були найкращі!

В. О. Бучава,

ССШ № 65, м. Донецьк

Ця освітня програма для старшокласників сприяє підтримці обдарованої, талановитої молоді, формуванню творчих особистостей.

Інтелектуальна гра “Як стати президентом” вплинула на формування світогляду молоді, що базується на демократичних цінностях, міцних переконаннях, та сприяла підготовці до самостійної активної діяльності учнів.

Підготовка гри та участь у ній дозволила членам команд поширити свої знання з питань історії, правознавства, отримати навички проведення дебатів, підвищити свою культуру мовлення, продемонструвати логіку викладу своїх думок.

У цілому форма проведення заходу доцільна, раціональна, цікава, відповідає поставленим завданням.

Управління освіти вважає, що цей проєкт має перспективу в майбутньому.

В.М. Скар,

заступник начальника Управління освіти Донецької міської ради

КОМУНІКАТИВНІ ХАРАКТЕ- РИСТИКИ ЖІНКИ-ДИРЕКТОРА: ВПЛИВ НА ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІНСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Ярослава ШКУРКО

Науковий консультант аналітичного відділу Центру сприяння суспільному розвитку імені Миколи Пирогова, кандидат психологічних наук

У цьому дослідженні увага приділяється виявленню особливостей управлінської взаємодії керівників шкіл, зумовлених їхньою статтю, а також впливу комунікативних характеристик жінки-директора школи на зазначену взаємодію. З цією метою використано комп'ютерний варіант методики "Соціал".

● Аналіз результатів дослідження за цією методикою дав змогу виявити статеві відмінності директорів шкіл у характеристиках, що визначають їх готовність до управлінської взаємодії.

Зокрема, виявилось, що жінки-керівники шкіл характеризуються більш яскравою відносно чоловічої вибіркою точністю у сприйнятті особливостей складу іншої людини завдяки наявності в індивідуальному життєвому досвіді багатого і різнобічного уявлення про людей, гнучкого його використання в процесі спілкування. Це, у свою чергу, є передумовою для пошуку індивідуального підходу до підлеглих під час управлінського спілкування (**40% жінок і 10% чоловіків**).

Звертаємо увагу на виражене вміння у жінок-директорів шкіл відчувати до людини, що потребує психологічної допомоги, теплі почуття, симпатію, щире пова-

гу, зацікавленість у її розвитку як особистості. Вважаємо, що саме розвиток цих умінь має важливе значення для успішної взаємодії в різних сферах і особливо освітянській, зважаючи на специфіку управлінської діяльності в галузі освіти.

Зазначимо, що в характеристиці керівників середніх загальноосвітніх шкіл спостерігається не завжди об'єктивна оцінка власних комунікативних якостей, що впливають на ефективність співробітництва і взаєморозуміння, а також помірна емоційна чутливість до внутрішнього світу людини, проте при цьому їм притаманна здатність у загальних рисах правильно уявляти собі, що вона переживає, до чого прагне, як сприймає й оцінює себе і навколишній світ.

● Дані, одержані за методикою "Соціал", дають змогу виявити й рівні готовності директора школи до управлінської взаємодії (див. табл. 1).

● З метою виявлення особливостей управлінської взаємодії в педагогічних колективах шкіл проведено порівняльне дослідження впливу здатності директорів шкіл (чоловіків і жінок) до управлінської взаємодії.

За даними, одержаними за допомогою комп'ютерної методики "Соціал", виявилось, що жінки-директори шкіл характеризуються:

● вищими показниками спря-

мованості на управлінську діяльність (69,6% проти 60,9%), а також дещо вищими показниками здатності до соціальної взаємодії (39,2% проти 21,8%);

- наявністю більшої стійкості в умовах стресових ситуацій, що виникають у процесі управлінської діяльності директора школи (13,0% проти 4,3%);
- майже втричі більшими показниками, що характеризують успішність індивідуального підходу до підлеглих (34,8% проти 13,0%);
- більшою експресивністю (17,3% проти 0%);

Дослідження показало, що більшість чоловіків-директорів шкіл (60,8%) відмовляються від загрозливих і авторитарних методів впливу на підлеглих (у жінок ці показники на рівні 43,5%).

За одержаними даними, директори шкіл (чоловіки і жінки) характеризуються однаково високими показниками терпимості до дискомфорту, вмінням бути самими собою та вмінням не претендувати на свободу підлеглою.

Вивчення результатів порівняльного аналізу середніх значень показників особливостей управлінської взаємодії директорів шкіл (див. табл. 2) виявило різницю між рівнями розвитку цих показників, зокрема "стійкість в умовах стресових ситуацій". Водночас у чоловіків-керівників рівень розвитку цієї особливості виявився дещо нижчим, ніж у жінок-директорів, тим часом як "спрямованість на управлінську діяльність" – вищою.

Одне з пояснень цього, зокрема щодо показника "стійкість в умовах стресових ситуацій", знаходимо у працях М.М. Обозова, де зазначено, що жінки, на відміну від чоловіків, реагують лише на саму екстре-

ТЕОРІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

● **Актуальність дослідження.** Практичне розв'язання завдань сучасної освіти, зокрема середньої загальноосвітньої школи, можливе за умов належної підготовленості керівників, здатних ефективно здійснювати управління школою, організовувати діяльність особистості, групи, колективу в складних умовах сьогодення. Ідеться насамперед про розвиток тих психологічних якостей керівника школи, що можуть забезпечити ефективну реалізацію функцій його професійної діяльності як управлінця. Особливо важливі комунікативні якості директора середнього загальноосвітнього закладу, оскільки керівництво цим закладом є процесом взаємодії керівника з колективом людей, зокрема з учасниками навчально-виховного процесу, для налагодження оптимальних взаємовідносин і досягнення найкращих результатів у реалізації мети управління.

Різноманітні аспекти психологічних особливостей керівника і його управлінської діяльності – предмет уваги багатьох дослідників. Разом з тим у зазначених дослідженнях практично не розглянуто статевої відмінності керівників шкіл та їх впливу на ефективність управлінської діяльності в закладах освіти, хоч такі відмінності неабияк позначаються на різних сферах життєдіяльності людини.

Актуальність дослідження цього аспекту управлінської діяльності підтверджується аналізом статистичних матеріалів Міністерства освіти і науки України, відповідно до яких понад 62% директорів середніх загальноосвітніх шкіл в Україні – жінки, більше того, серед директорів початкових шкіл жінок майже 93%.

Відсутність експериментальних досліджень, на підставі яких можна було б зробити наукову обґрунтовану висновки про вплив статевої відмінності на ефективність управлінської діяльності керівників середніх загальноосвітніх закладів, призводить до формування статево-рольових стереотипів щодо особливостей реалізації управлінських функцій керівниками-жінками.

Визначення впливу психологічних, зокрема комунікативних, якостей (які особливо важливі, зважаючи на специфічну мету діяльності закладу освіти) жінки-керівника школи на ефективність її управлінської діяльності становить наукову проблему, розв'язання якої сприятиме поглибленню прикладних знань із соціальної психології.

● **Об'єкт дослідження:** комунікативні особливості керівників загальноосвітніх навчальних закладів системи загальної середньої освіти.

● **Предмет дослідження:** вплив комунікативних особливостей жінок-директорів середніх загальноосвітніх шкіл на ефективність їхньої управлінської діяльності.

● **Мета дослідження:** обґрунтувати на теоретико-експериментальному матеріалі можливість і необхідність урахування комунікативних особливостей статі керівників шкіл у підвищенні ефективності їхньої управлінської діяльності.

● В основу дослідження покладено припущення про те, що своєрідність комунікативних особливостей жінки-директора школи певним чином визначає специфіку її управлінської взаємодії, впливаючи при цьому на ефективність управлінської діяльності.

● **Практичне значення** одержаних результатів визначається тим, що розроблено і запропоновано до практичної реалізації основні напрями врахування статевого чинника в процесі перепідготовки і підвищення кваліфікації директорів середніх загальноосвітніх шкіл з метою поліпшення ефективності їхньої діяльності.

Таблиця 1.

Готовність директора середньої загальноосвітньої школи до управлінської взаємодії

№ п/п	Рівні готовності	Комунікативні характеристики	Директори шкіл	
			чоловіки (%)	жінки (%)
1	дуже високий	Велика потреба у спілкуванні, постійне прагнення до максимального розширення сфери діяльності і кола спілкування	-	13
2	високий	Тенденція до пошуку вільних і невимушених форм поведінки, зацікавленість у широкому колі спілкування	38,5	29
3	середній	Тенденція до стриманості у стосунках з людьми, прагнення до відносно незалежного і ненав'язливого стилю спілкування	28,5	21
4	нижчий за середній	Тенденція до відокремленості при спілкуванні з широким колом людей, несміливість і замкнутість у стосунках	19	28,4
5	низький	Замкнутість, нетовариськість, повільна пристосовуваність до нового оточення і несподіваних ситуацій	14	8,6

Таблиця 2.

Порівняльний аналіз окремих показників особливостей управлінської взаємодії директорів середніх загальноосвітніх шкіл залежно від статі (середні значення)

№ п/п	Показники особливостей управлінської взаємодії	Рівні розвитку показників у директорів шкіл	
		жінки	чоловіки
1	Стійкість в умовах стресових ситуацій	3,88 (нижча за середню)	4,58 (низька)
2	Спрямованість на управлінську діяльність	1,71 (достатньо сильна)	2,41 (середня)
3	Відмова від загрозливих і авторитарних методів впливу на підлеглих	2,67 (застосування в поодиноких випадках)	2,33 (здебільшого відмова)
4	Здатність до соціальної взаємодії	2,88 (достатньо висока)	3,46 (задовільна)

мальну ситуацію, тим часом як чоловіки витрачають енергію вже на саме уявлення про таку ситуацію. У цьому зв'язку доречно також прислухатися до думки автора про те, що з погляду економії ресурсів кращим є жіночий тип реакції організму і нервової системи.

У процесі дослідження також виявлено різницю між середніми значеннями рівнів розвитку таких показників особливостей управлінської взаємодії директорів шкіл, як: “застосування загрозливих і авторитарних методів впливу на підлеглих” та “здатність до соціальної взаємодії”. Виявилося, що чоловіки-керівники здебільшого відмовляються від “застосування загрозливих і авторитарних методів впливу на підлеглих”. Жінки-директори користуються таким методом у своїй управлінській діяльності лише в поодиноких випадках. Щодо середніх значень такого показника, як “здатність до соціальної взаємодії”, то вони виявилися вищими у жінок-керівників шкіл.

● На наступному етапі дослідження проведено **кореляційний аналіз комунікативних якостей і пов'язаних з ними особливостей управлінської взаємодії**. Він дав змогу виділити цілісні комплекси зв'язків між цими параметрами, що притаманні директорам шкіл різної статі, а також **центральні ознаки, що пов'язують ці комплекси**. Вважаємо, що, оскільки між показниками методики “Соціал” і комунікативними якостями директорів шкіл існує тісний кореляційний зв'язок, **такі показники і є комунікативним ядром особистості, що визначає здатність до управлінської взаємодії**. При цьому зазначимо, що

аналіз комунікативного ядра виявив їх якісну своєрідність для управлінців різної статі (див. табл. 3, 4).

● Вважаємо, що особливу увагу необхідно приділити такому показнику особливостей управлінської взаємодії, як *“здатності до соціальної взаємодії”*. Він є одним із стрижневих показників у структурі комунікативного ядра особистості керівника школи (див. табл. 5). Цей показник має значущі кореляційні зв'язки як у чоловіків, так і в жінок-директорів середніх загальноосвітніх шкіл зі *“спрямованістю на управлінську діяльність”*, *“пошуком індивідуального підходу до підлеглих”*, *“умінням бути самим собою”* і *“вмінням відмовитися від власних стереотипів”*. Відмінностями між зв'язками показника *“здатності до соціальної взаємодії”* в досліджуваних є те, що в жінок-керівників шкіл він також має значущі кореляційні зв'язки з такою якістю, як *“відмова від загрозливих та авторитарних методів впливу на підлеглих”*, тим часом як у чоловіків-директорів шкіл – з *“працездатністю, психічним тонусом”*, *“експресивністю”*, *“здатністю сприймати людину як розвивальну систему”*, *“об'єктивністю та здатністю сприймати членів педагогічного колективу такими, якими вони є”*.

Отже, на основі результатів кореляційного аналізу **можна зробити такі висновки:**

● Структура кореляційної моделі директорів шкіл характеризується спільними і відмінними показниками. У центрі кореляційної моделі жінок-директорів шкіл виявилася така ознака, як *“уміння бути самим собою”*, тим часом як в основі кореляційної моделі чоловіків-керівників – *“здатність до соціальної взаємодії”*. Ці показники як у чоловіків, так і в жінок-керівників мають кореляційні зв'язки високого рівня значущості з такими ознаками, як *“працездатність, психічний тонус”*, *“пошук індивідуального підходу”*, *“уміння відмовитися від стереотипів”*. Окрім цього, центральна ознака моделі корелює у жінок із *“умінням не претендувати на свободу людини, котрій допомагаєш”*, *“відмовою від авторитарних методів”*, *“здатністю до соціальної взаємодії”*, *“враз-*

ливістю” та *“стійкістю в умовах стресу”*. Водночас у чоловіків-керівників значні коефіцієнти кореляції мають такі ознаки, як *“спрямованість на управлінську діяльність”*, *“терпимість до дискомфорту”*, *“уміння бути самим собою”*, *“експресивність”*, *“здатність сприймати людину як розвивальну систему”*, *“об'єктивність і здатність сприймати членів педагогічного колективу такими, якими вони є”*.

● Кореляційний аналіз комунікативних якостей і пов'язаних із ними показників особливостей управлінської взаємодії дав змогу виділити цілісні комплекси зв'язків, що притаманні управлінцям різної статі, а також центральні якості та ознаки, які пов'язують ці комплекси.

Таким чином, під час експериментального вивчення комунікативних особливостей жінки-директора середньої загальноосвітньої школи було одержано такі результати:

По-перше, на основі теоретичного аналізу наукової літератури, вивчення та аналізу досвіду управлінської діяльності керівників шкіл, а також урахування результатів застосування методики вільного опису виявлено комунікативні якості, що є найбільш значущими для управлінської діяльності директора школи і які можна поділити на безпосередньо комунікативні і опосередковано комунікативні. До числа безпосередньо комунікативних увійшли такі якості: “доброзичливість”, “товариськість”, “толерантність”, “гнучкість у стосунках”, “тактовність”, “повага до людей”, “колегіальність”, “довіра до колег”, “комунікативна врівноваженість”, “урахування індивідуальних особливостей підлеглих”. Тим часом “відповідальність”, “порядність”, “відсутність дріб'язковості”, “колективізм”, “надання і заохочення ініціативи підлеглих”, “готовність сприяти службовому зростанню підлеглих”, “вимогливість до підлеглих”, “об'єктивність”, “упевненість у собі”, “вимогливість до себе” і “самокритичність” можна вважати опосередковано комунікативними. Під час ранжування комунікативних якостей директорами шкіл та експертами встановлено міру значущості цих якостей, а також розбіжність очікувань ке-

рівників і підлеглих щодо якостей ідеального управління.

По-друге, сформовано еталон комунікативних якостей директора середньої за-

гальноосвітньої школи, необхідних йому для успішного спілкування. Першорядне значення в ньому надається таким комунікативним якостям, як: “порядність”, “гнучкість у стосунках”, “справедливість”, “відповідальність”, “повага до людей”, “вимогливість до підлеглих”, “вимогливість до себе”, “врівноваженість”, “упевненість у собі”, а також “заохочення та надання ініціативи підлеглим”.

По-третє, аналіз результатів дослідження, одержаних за опитувальником Кеттелла, виявив відмінності у структурі особистості чоловіків і жінок-директорів шкіл у комунікативній сфері. З'ясувалося, що жінки-керівники більш товариські, готові до співробітництва, уважніші до людей. Вони характеризуються також більшою сміливістю та активністю у встановленні соціальних контактів, які для них емоційно значущі. Виявлено також, що жінки-керівники більш експансивні і динамічні у спілкуванні. Показники, що визначають емоційний фон спілкування, свідчать про його яскравішу вираженість у жінок. Такі жінки-керівники поступливіші та доброзичливіші, мають більш високий, ніж чоловіки-керівники, рівень чутливості. Водночас директори шкіл жіночої статі конформніші та залежніші від групи, їм притаманна більша тривожність, ніж їхнім колегам-чоловікам.

По-четверте, аналіз результатів дослідження за методикою “Соціал” дав змогу виявити особливості управлінської взаємодії керівників шкіл, зумовлені їхньою статтю. Так, директори шкіл-жінок характеризуються наявністю більшої стійкості в умовах стресо-

Таблиця 3.

Співвідношення значущих інтеркореляцій комунікативних якостей жінок-директорів шкіл з відповідними показниками методики “Соціал”

№ п/п	Якості	Показники особливостей управлінської взаємодії			
		Здатність до соціальної взаємодії	Уміння відмовитися від стереотипів	Уміння бути самим собою	Пошук індивідуального підходу
1	Товариськість	0,58			
2	Добррозичливість				0,71
3	Толерантність			0,52	
4	Гнучкість у стосунках		0,49		
5	Повага до людей	0,62			
6	Порядність			0,56	
7	Колегіальність		0,53		
8	Вимогливість до себе			- 0,71	
9	Заохочення інтересів підлеглих				0,44
10	Відповідальність	0,47			
11	Урахування індивідуальних особливостей підлеглих				0,48

Таблиця 4.

Співвідношення значущих інтеркореляцій комунікативних якостей чоловіків-керівників шкіл з відповідними показниками методики “Соціал”

№ п/п	Якості	Показники особливостей управлінської взаємодії			
		Здатність до соціальної взаємодії	Уміння відмовитися від стереотипів	Уміння бути самим собою	Об'єктивність і здатність сприймати членів педагогічного колективу такими, якими вони є
1	Упевненість у собі			0,44	
2	Товариськість	0,62			
3	Довіра до колег				0,49
4	Гнучкість у стосунках		0,47		
5	Самокритичність			0,42	
6	Комунікативна врівноваженість				0,42
7	Вимогливість до підлеглих		- 0,52		
8	Об'єктивність				0,43
9	Порядність			0,55	
10	Повага до людей	0,59			
11	Відсутність дріб'язковості, прихильності				0,53

вих ситуацій, більшими показниками, що характеризують успішність індивідуального підходу до підлеглих, а також максимальною експресивністю тощо.

По-н'яте, доведено тісний кореляційний зв'язок між комунікативними якостями і показниками методики "Соціал", що зумовлюють особливості управлінської взаємодії директора середньої загальноосвітньої школи. **Ці показники вважаємо комунікативним ядром особистості директора школи, що визначає його здатність до управлінської взаємодії.**

Окрім того, в дослідженні виявлено спільне і відмінне в структурі комунікативного ядра особистості директора школи з урахуванням фактора статі. **Для жінок-керівників центральними якостями, що визначають успішність управлінської діяльності, є** "порядність", "гнучкість у стосунках", "повага до людей", "товариськість", "відповідальність", "колегіальність", "заохочення та надання ініціативи підлеглим", "вимогливість до себе", "врахування індивідуальних особливостей підлеглих", "доброзичливість", "толерантність". **Ці якості, утворюючи комплекс, зосереджуються навколо таких показників особливостей управлінської взаємодії, як** "уміння відмовитися від стереотипів", "уміння бути самим собою", "здатність до соціальної взаємодії", а також "пошук індивідуального підходу". Усі перераховані вище особливості можна вважати стрижневими складниками комплексів, що репрезентують комунікативне ядро особистості жінки-директора школи.

Щодо комунікативного ядра особистості чоловіків-керівників закладів освіти, то тут центральними якостями, крім спільних із якостями

ми жінок-управлінців, а саме: "порядності", "гнучкості у стосунках", "поваги до людей" та "товариськості", є **й відмінні – "об'єктивність", "довіра до колег", "упевненість у собі", "відсутність дріб'язковості, причіпливості", "комунікативна врівноваженість", "вимогливість до підлеглих".** У чоловіків, як і в жінок, стрижневими складниками виступають "здатність до соціальної взаємодії", "уміння відмовитися від стереотипів", "уміння бути самим собою". На відміну від переліку складників комунікативного ядра особистості жінок-керівників шкіл, для чоловіків його доповнює такий показник особливостей управлінської взаємодії, як "об'єктивність і здатність сприймати членів педагогічного колективу такими, якими вони є". Отже, здійснивши дослідження, **ми виявили якісні відмінності у структурі комунікативного ядра управлінців різної статі.**

Таблиця 5.
Здатність до соціальної взаємодії (значущі інтеркореляційні показники)

№ п/п	Показники	Здатність до соціальної взаємодії керівників шкіл	
		жінки	чоловіки
1	Спрямованість на управлінську діяльність	0,48	0,42
2	Пошук індивідуального підходу до підлеглих	0,55	0,41
3	Уміння бути самим собою	0,69	0,56
4	Уміння відмовитися від власних стереотипів	0,58	0,42
5	Відмова від загрозливих методів впливу	0,44	
6	Терпимість до дискомфорту		0,49
7	Працездатність, психічний тонус		0,53
8	Експресивність		0,56
9	Здатність сприймати людину як розвивальну систему		0,42
10	Об'єктивність і здатність сприймати членів педагогічного колективу такими, якими вони є		0,44

“СВІЙ ДО СВОГО ПО СВОЄ!”

Як відомо, продуктивність праці і настрої багато в чому залежать від нашого оточення. Затишний і зручний інтер'єр сприяє позитивним емоціям і результативній праці. Саме на такий лад налаштовують меблі високого гатунку Коломийського експериментального заводу “ПРУТ”.

За останні роки підприємство отримало дипломи на IV і VI міжнародних виставках “Сучасна освіта в Україні”, диплом “Експоцентру України”, диплом лауреата торішнього конкурсу “100 товарів області” тощо. Наприкінці минулого року завод отримав “Вищу пробу” як лауреат загальнонаціонального конкурсу (з правом використання логотипу на продукції), а вже цього — директора Миколу Дорундяка за особистий внесок в оздоровлення економіки та розвиток інтеграційних процесів в Україні відзначено міжнародною нагородою “Золотий Меркурій” на VI конгресі Асамблеї ділових, творчих та наукових кіл України.

Завод підпорядковується Міністерству освіти і науки, тож і спеціалізація його тіс-

но пов'язана саме з потребами навчальних закладів. Він виготовляє і постачає різноманітне обладнання: офісні меблі, комп'ютерні, письмові, учнівські й інші столи та стільці, поворотні переносні двобічні класні дошки, столи для конференц-залів, ідалень, ліжка для гуртожитків, апаратуру для лінгафонних кабінетів, електроживлення для кабінетів фізики, хімії, електротехніки тощо. Географія поставок продукції “ПРУТу” охоплює всю Україну. Вся продукція виготовлена з високоякісного матеріалу і відповідає держстандартам. Над розробкою меблів працює група дизайнерів. Завод здійснював оснащення шкіл в областях, які постраждали від стихійного лиха. Його продукція — в корпусах Буковинської медакадемії, Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, Подільської аграрно-технічної академії, в навчальних закладах Одещини, Хмельниччини, Донеччини. На виконання державної програми комп'ютеризації навчальних закладів меблі поставлено і для комп'ютерних класів у 350-ти сільських школах Західного й Центрального регіонів України.

Приймають тут й індивідуальні замовлення — якщо вам заманулось умеблювати помешкання незвичайно, досвідчені фахівці з радістю прийдуть на допомогу.

Перспективи експериментального заводу “ПРУТ” зростають; власне, *за такими підприємствами — майбутнє нашої держави.*

У народі кажуть: краще один раз побачити, ніж сто разів почути! У Вас є така нагода — знайомтеся із заводом та його виробами на 4-ій сторінці обкладинки

Директор заводу “Прут” Микола Дорундяк

БІОЕТИКА – НОВІ ОБРІЇ ЗДОРОВОГО ЖИТТЯ

Управління
школою

НОВИЙ СВИТОГЛЯД – НОВІ ПЕРСПЕКТИВИ

Стрімка динаміка еволюційних процесів вимагає на порядок вищої “швидкості мислення” – якісно вищого інтеграційного світогляду, який здатен одночасно охопити цілий спектр проблем в усю розмаїтті контекстуальних смислів.

Якщо людина володіє вузьким, детермінованим певною специфікою особистої орієнтації баченням і не помічає всього спектру горизонтальних і вертикальних зв'язків між явищами і подіями, навколишній світ лякає її, вона залишається в сутінках власної безпросвітності, дедалі більше відчужуючись від людей, світу, життя.

Новітня “фрактальна психологія” зорієнтована саме на цілісне, об'ємне сприйняття смислової подібності (тотожності) зовні, здавалося б, зовсім різних явищ. Це новий еволюційний етап холистичного мислення – цілісного сприйняття різномірних явищ, уміння бачити смислові зв'язки між ними – інтегруючу коеволюцію зрілих самодостатніх систем.

Синергетичний підхід дедалі більше стає конструктивною складовою будь-яких суспільних процесів і

відіграє домінуючу роль у зціленні хворобливої на відчуження психіки соціуму. Тому такий підхід, пробудження такого бачення, формування відкритого синергетичного світогляду слід активно втілювати (започатковувати, стимулювати і розвивати) в усій системі освіти і охорони здоров'я.

Саме такий міждисциплінарний коеволюційний підхід несе в собі біоетика (етика життя) – мистецтво вільно жити і творити, плідно співпрацюючи з усім живим у цьому світі.

До інтеграції педагогічних і медичних поглядів на розвиток здорового життя спонукає життєва необхідність активніше впроваджувати своєрідну “школу здоров'я” – мистецтво зцілення через інтеграцію свідомості (зцілення комунікаційного рівня особистості) як в системі освіти, так і в системі охорони здоров'я.

Замість віджилого матеріалістичного поняття “охорони здоров'я” – системи, яка сягнула своєї “до→сконалості” (іде до скону) і яка часто стає неприступним бар'єром (інколи навіть джерелом дегенерації), який на зразок штучного дихання

Олена
ГОРДІЄНКО

Аналітик-дослідник Центру сприяння суспільному розвитку імені Миколи Пирогова, лікар вищої категорії

(яке відокремлює людину від смерті і повноцінного життя) нерідко стає на перешкоді *справжнього* здоров'я і життя людини, **школа здоров'я** має стати не штучним бар'єром, а **природною сходинкою до нової якості життя**.

У цьому сенсі саме **біоетика** виступає дієвим міждисциплінарним чинником, який інтегрує здорові творчі потенціали соціуму.

НОВА КОНЦЕПЦІЯ ЗДОРОВ'Я

Відновлення життя в усій багатомірності — перспектива надзвичайно приваблива і самоцінна вже тим, що **активно спонукає кожного** не класти життя на вівтар науки, релігії тощо, а вільно творити своє життя, крок за кроком, **відкриваючи і втілюючи** раніше невідомі **потенціали** (як у світі, так і в здоров'ї). **Всеосяжне розгортання життя** — ось **мета біоетики**, яка охоплює весь спектр життя, в якому **кожна особистість** віднайде своє місце і спосіб **втілення творчих потенціалів**, відчуваючи натхнення від життєрадісного **процесу повноцінної свідомої самоактуалізації** (про це докладніше у статтях **Валентина Кулініченка**, автора книги “Сучасна медицина: трансформація парадигм теорії і практики (філософсько-методологічний аналіз)” (К., 2001), та **Світлани Вековшиніної**, які є засновниками і активними провідниками біоетичного руху в Україні).

Медики й освітяни, екологи, психологи, політики, юристи, соціологи, — представники всіх сфер життєдіяльності соціуму активно шукають спільних перспектив для підвищення реальної якості життя сьогодні, не відкладаючи на майбутнє.

Синергетична коеволюція академічної науки з досвідом повсякденного життя наочно проглядається в тому, що в біоетичному русі співпрацюють

поряд з академічними чисельні громадські організації. **Отже, ми стоїмо на порозі нового типу світогляду (синергетичного — інтеграційного) і прояву його в повсякденному житті** — а отже, і **нової якості суспільних взаємин, нової якості життя**.

НОВЕ ЯВИЩЕ СУСПІЛЬНОЇ ЕВОЛЮЦІЇ І НАЦІОГЕНЕЗ

Постає питання: чому розгортання біоетичного руху в Україні стало актуальним саме зараз, адже відомо, що в західній цивілізації він сформувався понад 30 років тому?

Слід зауважити, що це не є принципово новим для нас. Адже “кордоцентричній” українській нації завжди були притаманні етичні чинники у формуванні морального вибору (свідомий моральний вибір є ключовим моментом практичної роботи біоетичних комітетів). Саме свідомий моральний вибір є надійним підґрунтям української сакральності.

Крім того, всі біоетичні технології апелюють саме до свідомої особистості, вимагають певної соціальної зрілості, щоб усвідомити спільну коеволюційну стратегію розвитку людини (антропогенезу) і живої екосистеми — Землі. Біоетика являє собою цілісну триєдність людину (антропо)-, соціо- і геоцентричного світоглядів.

В українській ментальності завжди домінувала особистісна орієнтація. Рідну землю українець з прадавня вважав живою і ставився до неї з синівським благоговінням. Хоча десятиріччя примусової колективізації і культивували інфантильність індивідуальної і колективної свідомості українців, проте вона не впала до стадного рівня. Радше навпаки, визріла особиста і суспільна потреба самодостатньої свідомості та адекватна їй соціальна відповідальність.

Тому біоетичний рух, потрапивши на сприятливий соціальний

грунт в Україні, здобув такий потужний суспільний резонанс. Окрім того, погіршення екологічної ситуації в нашій державі (особливо у післячорнобильську добу) навернуло українців до необхідності впровадження активних природо-захисних дій. Знаково, що розвиток альтернативної енергетики (вітро- і геїоенергетики) був сприйнятий як бажаний.

Крім того, **суттєвий негативний вплив на стан здоров'я і життя українців спричинила економічна і соціальна нестабільність у перше десятиріччя становлення незалежної України.** Ця нестабільність спричинила відчутні людські втрати (статистику інфарктів, інсультів, онкології можна не наводити – кожен з нас це відчув).

Тож **визріла необхідність створення здорового суспільного клімату в державі, нових державно-суспільних взаємин** – відкритих, прозорих, які б ґрунтувались на абсолютній довірі та усвідомленій *рівноцінній* відповідальності на всіх ланках відносин. А ці процеси вимагають активної стимуляції дозрівання громадської свідомості і синергетичної інтеграції суспільних процесів.

Початок зроблено. Цікава робота попереду. Кожен може приєднатись до руху за збереження життя і відновлення здоров'я в нашій державі. Варто хоча б розпочати з себе і з відповідальністю поставитись до власного життя.

Біоетичному рухові в Україні лише кілька років (перший симпозіум УАБ відбувся у 2000 році), незважаючи на це, він уже зринув і постає активно еволюціонуючим науково-суспільним явищем, організуючи та інтегруючи розрізнені галузі суспільного життя.

Фактично, цей рух формується (не розгалужується, а зливається) з **трьох** відносно самостійних **науково-суспільних річищ: 1) медико-біологічного; 2) екологічного; 3) соціо-культурно-політичного**, які взаємодоповнюють і взаємопотенціюють у спільній коеволуції.

Нещодавно в Києві на базі Київської медичної академії післядипломної освіти (КМАПО) ім. Шупіка завершив свою роботу III міжнародний симпозіум з біоетики “Глобальна біоетика: сучасні виміри, проблеми, рішення”, організатором і впровадником якого стала “Українська асоціація з біоетики” (УАБ).*

Науковці, медики, екологи, представники релігійних конфесій і суспільних організацій з багатьох країн світу (Англія, Франція, Швеція, Росія, Латвія, Албанія, Чехія, Болгарія та ін.) зібрались на цьому форумі, щоб поділитись досвідом своєї суспільної роботи і об'єднати зусилля заради розробки стратегії подолання цілого спектру наукових, методичних, соціальних (суспільних), екологічних, освітніх, юридичних та ін. проблем підвищення якості життя (і зокрема здоров'я) людини і суспільства. **Мета – еволюція всіх сфер життєдіяльності соціуму заради актуалізації життєвих і творчих потенціалів людини-особистості і створення сприятливого суспільного клімату для визрівання вищих ідеалів людяності.**

Як відгук на суспільну потребу захисту життя і впровадження здорових стосунків (своєрідного зцілення “комунікативного рівня” соціуму) у рамках третього міжпредметного симпозіуму з біоетики пройшов 2-денний семінар-практикум “Етичні комітети як механізми громадського контролю у сфері охорони здоров'я та природоохоронній діяльності: досвід роботи у Центральній та Східній Європі”. Отже, біоетичний рух в Україні переходить від науково-дослідницької діяльності до практичної – корегуючої, яка виливається у “комітети з етики”.

*Асоціація з біоетики** – це відкрита соціальноактивна організаційна і організуюча система синергетичного спрямування, стратегічною метою якої є активізація й інтеграція творчих потенціалів соціуму в контексті активного творчого відновлення здоров'я і підвищення якості життя в коеволуційному партнерстві з природою.

**Сьогодні біоетика являє собою нове потужне науково-практичне міждисциплінарне вчення, спрямоване на інтеграцію і координацію всіх суспільних чинників (наукових, медичних, соціальних, юридичних, екологічних, валеологічних та ін.) заради збереження і підвищення якості здоров'я і життя.

ЗДОРОВ'Я ЯК ЦІННІСТЬ

Валеософія – це світогляд, методологія і теорія здоров'я. Здоров'я – сутнісна екзистенційна характеристика людини [1], тому при її вивченні ставлять за мету впливати на неї (зберігати або зміцнювати).

Тут необхідно виходити з поняття **людини**, проблеми її взаємодії зі Світом (поняття **Шляху**) і методу впливу на них (поняття **Творчості**).

● Перша категорійна засада валеософії – людина. Філософська антропологія залишила десятки моделей і визначень людини, багато з яких використовуються в сучасній валеології.

Три основні концептуальні засоби розуміння людини (природний, гуманістично-етичний і християнський) дають три відмінні варіанти валеології, кожний із яких пропонує свій шлях збереження здоров'я.

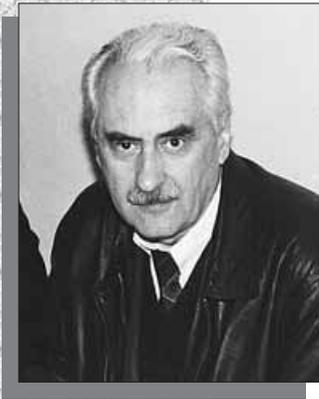
● Поняття «Дао» (**Шлях**) у вченні давньокитайського філософа Лао Цзи відображає рух небес, прямування Землі в небесах і життя людини на Землі, що виступають як єдиний процес розвитку. Європейська філософська традиція інтерпретує «шлях» як пряму чи дорогу. У даосизмі це поняття багатозначне. "Шлях" можна уявити (зобразити) у вигляді точки, навколо якої обертається символ теорії Інь-Янь – монада. Якщо припустити, що точка почне рухатися в просторі, то вона породить шлях. Крім того, Дао-Шлях, як центр, сенс всього наявного, одночасно

пронизує і спрямовує все, лишаючись при цьому незмінним. Із закону (**Шляху**) випливає, що Дао не активний, але у Всесвіті немає нічого, де б він не брав участь, забезпечуючи необхідну взаємодію простору та часу. У китайській філософії, де відсутнє поняття Бога, Дао є первинним початком, незалежним від нашої свідомості. І хоча Дао не ділиться, саме він зумовлює індивідуальний шлях кожного. Правильно углядіти свій шлях у загальному Дао – головна трудність буття людини. Прямувати обраним шляхом протягом усього життя – надскладний процес. Якщо людина здатна до цього, то Дао рано чи пізно «виявляється». Проходження Дао, природного закону руху Світу, робить людину вільною, дозволяє пізнати гармонію з собою, тими, хто оточує, пристосовуватися до соціального середовища та Універсуму.

Розуміння здоров'я як **Шляху** (закону, смислу, змісту, цінності, мети, напрямку) дозволяє валеософії досліджувати зовнішню і внутрішню картину здоров'я.

Аналіз духовної історії та еволюції людини, панорами розвитку різноманітних культур і цивілізацій призводить до трьох можливих **Шляхів здоров'я** (див. вріз).

Зрозуміло, що схематичне виділення тільки трьох шляхів здоров'я (два перших – здоровий, третій – гармонійний спосіб життя) не охоплює можливих конкретних особливостей буття людини. І водночас ця схема відбиває ситуацію вибору людиною стратегії і змісту свого життя, її сенсу,

**Валентин
КУЛНІЧЕНКО**

Завідувач кафедри Київської медичної академії післядипломної освіти ім. П.Л. Шупика, доктор філософських наук, професор

цінності і пріоритетів, серед яких здоров'я займає одне з визначальних місць.

● Таким чином, валеологія як творчий процес і творчість у валеології визначаються не стільки зовнішніми причинами, що виступають як умови, скільки внутрішніми засадами і механізмами. Саме вони забезпечують конкретні форми і прояви творчості. І якби це було не так, то, наприклад, успіх будівництва і збереження здоров'я визначався б тільки рівнем культури, станом суспільного виробництва, характером соціальних умов або залежав би виключно від якогось вищих сил. Валеологічна діяльність (фахівця, людини, соціальної групи) уявляється нами як специфічний вид діяльності, засадами якої є іманентно властиві кожній людині якості – її сутнісні сили. Фахівець-валеолог повинен на них спиратися у створенні, збереженні і примноженні здоров'я, узагальнювати та опредмечувати **головний атрибут сутності людини – її творчу спроможність**. Тільки відчувачи в собі цю спроможність, людина стає людиною. Творчий характер валеології виявляється не стільки в її результатах (принципах-результатах), скільки у відтворенні людського, завдяки чому результат (здоров'я або його корекція) стає репрезентацією творчої природи людини. Тому, аналізуючи конкретний процес творчості здоров'я (тілесного і духовного), можна робити висновки про стан суспільства, народу, визначеної соціальної групи або навіть цивілізації в цілому. *При стандартному підході до здоров'я, результати діяльності відчужуються від людини [2; 138].*

ШЛЯХИ ЗДОРОВ'Я

● *Перший Шлях* – використання досягнень науки і так званої «наукової медицини». Схематично особливості цього шляху видно на моделі **знання – дія** (прийоми та методи діяльності, спрямовані на реалізацію знання) – **здоров'я**. Саме так побудовані всі традиційні науково-медицинські рекомендації. В них узагальнено знання про роботу організму, його структури і функції, можливі відхилення, а також про засоби корекції та впливу для нормалізації. *Проблема в тому, що триваллий час дух і душа не вивчалися, наукові дослідження були спрямовані на збереження тілесного здоров'я. По-друге, історичний розвиток наукової медицини як специфічний вид діяльності пов'язувався (і дотепер теж) з технологіями застосування ліків, що розробляються для боротьби з хворобами. Сьогодні чимало людей зрозуміло, що досягти здоров'я за допомогою ліків – глухий кут. Звідси падає авторитет медицини, зневіра в можливість створення і збереження здоров'я. Упродовж віків загубився важливий аспект вивчення людини – взаємозв'язок і взаємодія об'єктивного та суб'єктивного. При абсолютизації об'єктивного, тілесного у людини втрачається індивідуально-особистістний аспект. Тому суб'єктивні відчуття людини (наприклад звичайний головний біль) безсумнівно впливають на життєдіяльність людини, знижують її творчу активність, погіршують самопочуття, позбавляють радості і щастя, стають для медицини лише симптомами якихось хвороб, об'єктами застосування лікарських засобів.*

● *Історія розвитку людської цивілізації дає нам і другий шлях – це східна і народна медицина. Можна схематично зобразити: віра – дія (культ, обряд, магічна процедура, заклінання, жорстка послідовність учинку, діяльності) – здоров'я. Цей шлях пов'язаний з використанням накопичених різноманітними релігіями і духовними практиками правил і етичних норм, що використовуються для створення і зберігання здоров'я душі людини, захисту від інстинктивного, нищого, тваринного, що дремає всередині людини. Більшість методик цього напрямку побудовано на механізмах навіювання, гіпнозу, зміні станів свідомості або відключення процесів мислення. Хвороба продовжує існувати, прогресує, хоч і відсутня на рівні усвідомлення. Здоров'я не повертається, бо хвороба приймає іншу форму. Крім того, на цьому шляху нас очікують небезпечні зустрічі з неуками – агрономами і медсестрами, журналістами й інженерами, а іноді фанатиками, дипломованими «магами», чаклунами та псевдолікарями. *Послідовники цих шляхів конкурують між собою, не залучають або заперечують позитивний досвід один одного.**

● *Існує ще один шлях: мудрість - творчість - здоров'я. Це шлях реалізації задуму Творця (Вишого Духа, Абсолюту), щоб людина, створена за Його образом і подобою, не просто існувала як рослина, бездумно марнувала дане життя, а стала вільним його Джерелом.*

*Мудрість тут – не простий синтез знання і віри; – це спроможність побачити істинне і таємне, зрозуміти своє призначення. Творчість – не сукупність різноманітних видів діяльності, а Співтворчість Універсуму і людини, матерії і духу, тіла і свідомості. **Здоров'я – цілісне, вільне і гармонійне буття людини.***

ПРО БІОЕТИКУ ТА ЇЇ ЗАСНОВНИКА

Біоетика в перекладі з грецької означає «етику життя». Як новий напрям людського знання вона з'явилася у 60-70-ті роки ХХ ст. в Америці, а потім у країнах Західної Європи. Виникнення біоетики пов'язане з активним та широким впровадженням у ХХ ст. нових технологій – сільськогосподарських, промислових, біомедичних та ін., які за своєю природою мають утручати в біологічне існування живих істот і таким чином модифікувати умови їхнього життя. Застосування пестицидів, побутових хімікатів, полімерів, лікарських препаратів, використання здобутків генної інженерії, клонування, трансплантології, репродуктивних технологій та багато іншого змусило людину задуматися: «Що таке Життя і як його можна зберегти на планеті Земля?».

«Біоетика: міст у майбутнє»* – так зветься книга **Вана Ранслера Поттера (1911-2001)**, відомого американського вченого й гуманіста, яку в 2002 році видала Українська Асоціація з біоетики. Автор книги закінчив біологічний факультет (спеціальність біохімія) Університету в м. Брукінгс (Південна Дакота), потім – магістратуру у Вісконсинському університеті (м. Медисон)**. Отримавши ступінь доктора, провів дослідження в Стокгольмському інституті біохімії, у Шеффілдському університеті разом з професором Х.А. Кребсом.

Поттер довгі роки працював у Вісконсинському університеті спочатку професором онкології, далі – асистентом директора Лабораторії МакАрлда. У 50-ті роки він один з перших продемонстрував позитивний терапевтичний ефект комбінування інгібіторів клітинного росту і хіміотерапії при лікуванні раку. У своїх працях охопив широке коло проблем, які стосуються не тільки біохімії, але й фізіології, екології, філософії, соціології... Написав близько 350 праць в галузі біохімії і досліджень раку і 50 статей та книг з біоетики. Основні книги: «Ферменти, ріст клітин і рак» (1950), «Біоетика: міст у майбутнє» (1971), «Структурна модель ДНК» (1959), «Ресурси і рішення» (у співавторстві) (1974), «Нариси про нуклеїновий луг» (1960), «Глобальна біоетика: будівля, заснована на спадщині Леопольда» (1988).

Книгу «Біоетика: міст у майбутнє» сьогодні можна віднести до класичних творів у галузі біоетики. Саме тут В.Р. Поттер вперше вводить свій знаменитий термін «біоетика», широкимісний сьогодні у світі, закладає підвалини сучасного уявлення про цю нову дисципліну, обговорює необхідність і можливість створення міждисциплінарних етичних комітетів, які стали в наші дні міжнародною практикою. Книга буде цікава всім, хто вивчає проблеми біоетики, деонтології, екології, історії і філософії науки.

* Довідатись про книгу можна за адресою: vsv@In.com.ua.

** Зазначимо, що цей університет виступив разом з НПУ ім. Михайла Драгоманова співзасновником Українсько-Вісконсинського університету. Тепер у ньому можуть навчатися й українські студенти (прим. ред.).

Результат при цьому набуває самодостатнього значення, починає підпорядковувати все життя, збіднювати можливості духовного життя, здоров'я взагалі. Людина перестав творити, її буття втрачає енергетичний, психофізичний потенціал. Творчість здоров'я – це реальність людини, що дозволяє їй з'єднатися з Усім-що-Є; це – стан, «...коли мудрість увійде в серце твоє і знання буде приємне душі твоєї. Тоді розважливість буде оберігати тебе, розум буде охороняти тебе» (Притчі, 2. 10-11) для того, щоб іти шляхом, де людина стає «співробітником землі і неба» (Конфуцій).

Схематичне виділення трьох концептуальних Шляхів здоров'я як сенсу, змісту і цінностей буття не охоплює всіх можливостей теорії і практики валеології в умовах конкретного існування людини. Але ця схема цілком відтворює ситуацію вибору людиною стратегії свого життя, її цінностей і пріоритетів, де шлях здоров'я посідає одне з визначальних місць. Бути здоровою людиною – значить творити себе і навколишній світ. Здоров'я дозволяє людині стати особистістю, розвинути свою індивідуальність [3]. **Особистість тимчасова, індивідуальність – безсмертна, поза часом.**

ЛІТЕРАТУРА

1. Давидович В.Е., Чекало А.Е. Здоров'я як філософська категорія. // Валеологія. – 1997. – №1. – С.8-11.
2. Кант И. Критика чистого розуму. // Соч.: В 6 томах – М.: Мысль, 1964. – Т.3. – 799 с.
3. Кулиниченко В.Л. Современная медицина: трансформация парадигм теории и практики (Философско-методологический анализ). – К.: Центр практичної філософії, 2001. – 240 с.

БІОЕТИКА ЯК СВІТОГЛЯД СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

Управління
школою

Біоетика виникає як спроба осмислити по-новому роль біологічних механізмів у житті сучасної людини, окреслити моральні кордони припустимого втручання людства у процес відтворення Життя на Землі. На думку В.Р. Поттера (див. віз на с. 95), сучасна біоетика має поєднати природничі та гуманітарні знання, біологічні факти та загальнолюдські цінності, стати новою мудрістю та основою світогляду сучасної людини. Він поділяв біоетику на два напрями: *екологічний та медичний* [1].

Взаємозв'язок екологічної та медичної етики має всі підстави на існування. Так, останнім часом учені-медики почали приділяти значну увагу екологічним факторам і їхньому впливу на стан здоров'я людини, на формування неспецифічних захворювань. У медицині виникло *нове поняття* – *екологічна патологія*, з'явилися такі наукові напрями, як екологічна гістологія, *екологічна педіатрія, екологічна психіатрія, екологічна стоматологія* [2]. Останнім часом усе частіше йдеться про *валеологію* – «науку про здоров'я», що розглядає благополуччя окремої людини як частину її духовного світу і пропонує нетрадиційні (з точки зору медицини як науки) підходи щодо лікування хворих [3]. З іншого боку, екологічні проблеми – забруднення довкілля, перенаселення планети – можна вирішити завдяки розумному застосуванню біологічних і репродуктивних, освітніх та інформаційних технологій та ін.

Соціальна благополучність

окремої людини, її психофізична цілісність постають центральними цінностями в сучасному світі. Але чи можна досягнути благополучності людини за рахунок знищення відмінних біологічних видів?

Саме тому будь-які біологічні факти у людському житті *вже* не можна розглядати поза контекстом загальнолюдських цінностей. У новому біоетичному контексті такі поняття, як *живе, природа, людина, тілесність, тваринність* та ін., переосмислюються відповідно до досягнень гуманістичної думки людства ХХ ст. Феномен *життя* розглядається не тільки в межах його матеріальних носіїв, але і як така сфера, котра має безпосередній стосунок до духовності.

Американські вчені Т.Л. Бошам і Дж. Ф. Чайлдесс, запропонували *4 принципи біоетики: автономії* (respect for autonomy); *не нашкодь* (nonmaleficence); *добročинності* (beneficence); *справедливості* (justice) [4].

● *Принцип автономії* заснований на уважному ставленні до автономії окремих живих істот як унікальних носіїв життєвих сенсів. Спочатку цей принцип використовувався стосовно особистості людини, але сьогодні визнаємо, що інші живі істоти подібно до людини мають право на життя, автономію, реалізацію вітальних потреб, свободу від насильства, позбавлення болю та ін.

Світлана
ВСКОВШИНІНА

Старший викладач кафедри гуманітарних дисциплін КМАПО ім. П.Л. Шупика, кандидат біологічних наук, Президент Української асоціації біоетики

Від редакції. Результати роботи наших авторів, з якими Ви знайомитеся в цих статтях, отримано за рахунок благодійної підтримки МВФ

Визнання цінності автономії особистості стосовно людини виявилось настільки важливим і актуальним, що сьогодні **в багатьох цивілізованих країнах добродійність лікаря всупереч волі пацієнта неприйнятна**. Автономія розуміється як форма вибору особистості, реалізація якого дозволяє приймати рішення, чинити відповідно до власної системи цінностей і принципів. Тільки за умови вільного вибору можна говорити про відповідальність, застосовувати етичні категорії для оцінки вчинків.

- Принцип “не нашкодь” зобов’язує не тільки прямо уникати шкоди, а й опосередковано. Ідеться про будь-яке зло, якому можна запобігти чи виправити – біль, страждання, недієздатність, смерть, знищення видів та унікальних природних куточків та систем
- Активну діяльність “на благо” інших живих істот включає принцип “робити благо”. Він реалізується завдяки почуттю відповідальності, обов’язку, альтруїзму, любові до ближнього, співчуттю, емпатії. Адже вихідний постулат традиційної медичної етики «насамперед – не нашкодь». Однак, на нашу думку, принцип добродійності суттєво відрізняється від принципу “не нашкодь”, бо припускає активний, творчий підхід: “Що є благом для збереження життя на землі?”
- Принцип справедливості проголошує необхідність і можливість справедливого задоволення життєво важливих, вітальних потреб одних живих істот щодо інших. Дотримання цього принципу особливо актуальне для людини в умовах сучасного дефіциту

медичних ресурсів, підвищення вартості послуг, а також поширення програм охорони здоров’я, спрямованих на допомогу лише визначеним групам населення. Для інших біологічних видів принцип справедливості вимагає збереження умов їхнього природного існування, рівного права на доступ до природних ресурсів порівняно з більш пристосованими до життя разом із людиною видами, заборона полювання.

На наш погляд, **біоетика** як особлива галузь сучасного знання **набуває більшого евристичного потенціалу**, коли розглядається не тільки як професійна етика медиків та біологів, скільки **як особливе бачення людиною світу, особливий історичний етап розвитку європейської культури**, коли вивчення феномену життя отримує нову розмірність та внутрішню перспективу. Одним з ключів-символів, структур символічної свідомості є усвідомлення потреби дбайливого ставлення людини до будь-якого прояву **життя** як самоцінності та вищої людської цінності.

Духовну сутність сучасної біоетичної думки чудово означив великий гуманіст нашого часу А. Швейцер як **благоговіння перед життям**. Життя – це те, що ніколи повністю не охоплюється людським розумінням та уявленнями людини. «Безперспективність спроби вивести сенс життя з сенсу буття, – відмічає А. Швейцер, – визначається тим, що у світовому процесі не виявляється тієї доцільності, котра підкорила б собі діяльність людини і людства» [5]. Відомий грузинський філософ М.М. Мармашвілі вважав, що саме життя є пошуком сенсу, і тому воно завжди “духовне”. У цьому значенні поняття **життя** і **духовного** тотожні, а вираз «**духовне життя**» являє собою **тавтологію**.

У духовному пострадянському просторі біоетика є однією з перших спроб перегляду основ традиційної радянської етики, побудованої на пріоритеті цінностей суспільства над цінностями особистості. **Біоетика** прагне поєднати різні напрями духовної та культурної діяльності людства, створити нові обрії для свідомості людини, розширити межі її діяльності і розуміння сутності життя у цивілізований спосіб. **Вона відкриває для людини прийдешнє** – любов не лише до себе, але й до життя в усіх багатомірних проявах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Potter V.R. Global bioethics. Building on the Leopold Legacy, Michigan State University Press, Michigan, 1988, 203 p.
2. Помойницький В.Г. Введение в экологическую стоматологию.//Медицинские перспективы. – 2002. – VII, 4. – С. 12 – 15.
3. Вековщина С.В., Кулиниченко В.Л. Биоэтика как основание валеологической этики.//М-лы II-ой Межд. науч. конф. «Вопросы валеологии и энио-валеологии». – Севастополь: Центр Лаукар, 1999. – С. 39–44.
4. Beauchamp T.L., Childress J.F. Principles of biomedical ethics, N.-Y., Oxford: Oxford university press, 1994. – 546 p.
5. Швейцер А. Благоговение перед жизнью. – М.:Прогресс, 1992. – 200 с.

ПЕДАГОГІКА І ЗДОРОВ'Я: РОЗДУМИ ДИРЕКТОРА ШКОЛИ*

Управління
школою

Ні в кого не викликає сумнівів той факт, що суспільству потрібні здорові люди, тому одним із важливих педагогічних завдань є виховання здорових членів суспільства. Викликає занепокоєння та обставина, що серед нинішніх школярів тільки 10% цілком здорові. Що чекає на наше суспільство з 90% патологій у дитячому і підлітковому віці в найближчому майбутньому? Які причини породжують ці відсотки?

Я не претендую на глибокий аналіз економічних і соціальних факторів, які впливають на здоров'я молодого покоління. Спираючись на свій 20-річний педагогічний досвід, хочу поділитися деякими думками стосовно взаємодії педагогіки і медицини. Як же реально взаємопов'язані школа і здоров'я?

Медична традиція (я б сказав, ортодоксальна медицина) під словом "хвороба" розуміє деякий діагностичний ярлик, який вішають пацієнту (діабет, астма, артрит, тонзиліт та ін.). І сьогодні є спеціалісти з кожного захворювання. Ідея, що лежить в основі такого підходу, полягає в такому: хвороба — це локальна проблема, котра буде вирішена після упорядкування певної ділянки організму. Звужуючи своє бачення тільки до ураженої частини, алопатична** медицина часто знає поразки, зводячи так зване "одужання" тільки до ремісії (світлих періодів), які повторюються час од часу. Це знає кожна людина, що страждає на ту чи іншу патологію.

На протипагу медицині, яка ділить людське тіло на окремі органи і лікує саме їх, виникла ідея цілісного підходу до пацієнта. Зараз усе більше визнання здобуває ідея взаємозв'язку психіки й тіла. Кожен з нас — виняткова індивідуальність, яка взаємодіє з навколишнім світом як ціле й повне. З цієї точки зору є сенс розглядати будь-які стани людини, хай то здоров'я чи хвороба. Відхилення від цієї єдності веде до дисгармонії і нездоров'я. Життя перебуває у згоді з принципом — до рівноваги, гармонії і життєздатності.

На протипагу медицині, яка ділить людське тіло на окремі органи і лікує саме їх, виникла ідея цілісного підходу до пацієнта. Зараз усе більше визнання здобуває ідея взаємозв'язку психіки й тіла. Кожен з нас — виняткова індивідуальність, яка взаємодіє з навколишнім світом як ціле й повне. З цієї точки зору є сенс розглядати будь-які стани людини, хай то здоров'я чи хвороба. Відхилення від цієї єдності веде до дисгармонії і нездоров'я. Життя перебуває у згоді з принципом — до рівноваги, гармонії і життєздатності.

Євген ТКАЧОВ

Директор середньої загальноосвітньої школи №12 м. Луганська

Євген Ткачов — у центрі справа

Директор школи, ліцею, гімназії № 42004

*Переклад редакційний.

** Алопатія — застаріла назва, вживана гомеопатами стосовно до звичайної, негомеопатичної системи лікування. (Великий тлумачний словник сучасної української мови — К.: Ірпінь: ВТФ "Перун", 2001 — С.14.)

Перейду до розмови про найбільш ефективне, що має фундаментальне розуміння природи хронічних захворювань і тверде підґрунтя для лікування, що поєднує всі холіцистичні принципи, до глибого філософського вчення, – гомеопатичного методу. Він базується на принципі *Гіппократа*: “*Similia similibus curentur*” – (“Подібне лікується подібним”). Батьком гомеопатії історія називає видатного німецького лікаря й автора медичних книг Самуїла Ганеманна (1735-1843), який назвав цю медичну систему від грецьких слів *homeos* – подібний, *pathos* – страждання. (Ганеманн вільно володів латиною, грецькою, арабською, англійською і французькою мовами, крім рідної німецької). **Гомеопатія – це лікування чимось, що викликає ефект, подібний до самого страждання.** У великого Шекспіра знаходимо:

*Как чувствуешь ты головокруженье,
Кружись в другую сторону, поможет.
Один огонь другого выжжет жженье,
Любую боль прогнать другая может.
Пусть новую заразу встретит взгляд,
Вмиг пропадет болезни старый яд
 (“Ромео і Джульєтта”)*

Давньоіндійський поет *Каві Калідаса* говорив, що отрута – ліки від отрути. Відомий психотерапевт *Віктор Франкл* застосовував метод так званої парадоксальної інтенції, що є лікуванням подібного подібним.

Пригадаймо приклади зі щоденного життя: при відмороженні шоки ми розтираємо її снігом, обпікши руку окропом, ми уникнемо опіку, якщо потримаємо над вогнем. Це несвідоме застосування закону подібного.

Універсальність Закону Подібного відмічена ще великим китайським філософом *Лао Цзи*. Гомеопатичний тип мислення був властивий багатьом відомим людям (*Гете, Даль*).

Дозвольте мені послатися на лауреата премії, альтернативної Нобелівській, за досягнення в області гомеопатії, засновника Міжнародного гомеопатичного коледжу, *Джордж*

Вітулкаса, який сказав: “У всій холіцистичній медицині, не кажучи вже про вплив *Ейнштейна* і сучасної квантової фізики, ми бачимо ознаки подолання рівня матеріалізму XIX століття. Ми доволі легко прийняли ідею про те, що вся матерія – по суті, енергія, що ця енергія може бути вивільнена і використана. Справжнє диво, що ця енергія була використана гомеопатією для лікування хвороб”.

Усвідомлення, що вся матерія просякнута енергією, яка може бути звільнена з лікувальною метою, привело Ганеманна до розуміння істинної природи хвороби.

Про поняття “здоров’я” і “хвороба” розмірковує з точки зору гомеопатичної філософії, з тих позицій, що Людина – це не просто сукупність органів, які виходять з ладу час од часу і вимагають лише механічного чи хімічного ремонту.

Я спираюсь на холіцистичну ідею, згідно з якою організм і психіка формують таку собі фундаментальну єдність. І процеси, розрізнявані у психічній галузі, мають місце в усьому організмі в цілому, незалежно від нашого усвідомлення.

У своїх подальших роздумах спираюсь на теоретичний і практичний досвід відомого у світі індійського лікаря-гомеопата *Раджана Шанкара*, згідно з уявленнями якого, **здоров’я – безумовне відчуття благополуччя.** Це незалежність, спонтанність і присутність у теперішньому часі, я б сказав – стан миру і свободи сьогодні. **Хвороба – це порушення життєвої сили, це стан існування всієї особистості на цей момент, спосіб її відчуття, мислення, поведінки, того, що вона любить і не любить, терпить і не може терпіти.** Таким чином, у гомеопатії вся концепція хвороби трансформувалася від локального в дещо загальне, від діагностичного ярлика до стану існування особистості.

Ціла плеяда психологів і психотерапевтів, а також багато гомеопатів, які сповідують ідеї Ганеманна, сходяться в тому, що людська природа

збитково-перестраховальна: деяка подія, поцінована як надзначне (що отримало високий рейтинг, як зараз говорять), закладається у підсвідомість і там живе своїм життям. Так формується центральна делюзія (ілюзія, уявне, те, що здається) — те деформоване сприйняття реальності, яке буде назначати всім пропонуваним подіям майбутнього життя суб'єктивні ймовірності, ті шори, які роблять можливість нашої реакції обмеженою, шори, “завдяки” яким ми перестаємо бути відкритими оточенню. *Делюзія — це те, що, по суті, і є хворобою в цілковитому значенні слова.* Викликаючи порушення життєвої сили, делюзія формує також соматичну патологію (в алопатичній медицині зветься хворобою).

Тільки усвідомлення помилки забезпечує конкретним гомеопатичним препаратом (ми ніби беремо в борг енергію якоїсь речовини Всесвіту), що дозволяє доторкнутися до ситуації, з якої виникла делюзія. Воно ґрунтується на тій же істині: хвороба — делюзія, усвідомлення — порятунок.

Коли центральне порушення (делюзія), яким виявилася уражена життєва сила людини, досягає максимуму, вона розповсюджується в локальні ділянки організму і створює фізичну патологію.

Як же виникає порушення життєвої сили, що становить делюзію — запитаєте ви. Часто дитина отримує її від батьків. Є потреба говорити про “коріння”. Або ж людина набуває неправиль-

● Відомий гомеопатичний портрет *Anacardium orientale* (рослина семикарпус анакардій). Виникає у ситуації, коли батьки дуже суворі з дитиною, нав'язують свої бажання і не дозволяють думати, робити щось на свій розсуд. На бажання дитини не зважають, вона сама не може прийняти рішення, навіть у дрібницях, не може носити бажаний одяг — усе вирішують батьки. Це ситуація надсуворих і занадто нав'язуючих свою волю батьків (чи авторитарної особи). Якщо така дитина, пізніше доросла людина, почне приймати рішення, вона буде покарана. Батьки (чи авторитарна особа) будуть суворі з нею. Дитина стає нервовою, нерішучою, бо рішучість для неї — шлях до страждань. Нерішучість рятує.

Але якщо дозволити і далі владарювати цьому авторитету, то знову буде страждати. Звідси — реакція протесту — жорстокість, аморальність, злоба, антисуспільна поведінка. Такою її і знають гомеопати. Всі дії людини — неправильні, тому її самозбереження полягає у відсутності рішень. Такі пацієнти відзначаються надзвичайною нерішучістю, роздвоєністю, невпевненістю в собі, слабкою пам'яттю, відсталістю, сум'яттям. Упевненість руйнується через страх перед людьми, тому дитина може здаватися боязкою, інфантильною. Несміливість та страх можуть повністю паралізувати її мислення, що можна спостерігати на іспиті. Такі люди виснажені критикою, покараннями, знущаннями, стають байдужими й агресивними, схильними до самогубства чи вбивства. Вони забудькуваті навіть до раптові втрати пам'яті, злі без причини, їм притаманне нестерпне бажання клясти і лягати, нема впевненості у собі та інших. Неспокійні при ході. Підозрюють усіх навколо. Помічено роздвоєність бажань.

На соматичному рівні відмічаються хвороби органів травлення, періодичний головний біль за типом обруча, відчуття непрохідності в різних частинах тіла та інша патологія.

● Пацієнт 51 р., жаліється на постійний дискомфорт, пов'язаний з діяльністю кишечника. Він не міг вчасно прийти на зустріч, після випороження відчував потяг до повторного. Відмічався страх при виході з дому, перед походом до церкви, постійна напруга. Скарги на статеву дисфункцію. З допомогою спеціальних методів інтроспекції лікарю вдалося з'ясувати, що під час навчання у 6-му класі пацієнт відпросився з уроку в туалет. Вчителька відпустила. У відповідь на наступне прохання вийти, вона зробила різке зауваження, але дозволила. У черговий раз хлопчик не наважився попроситися, забруднив штанці, цього ніхто не помітив. Через страх перед повторенням подібного епізоду 2 місяці не відвідував школу. Ця подія як високо рейтингова запала у підсвідомість і стала причиною хвороби, яку пацієнт проніс через

(Продовження на с. 98)

(Продовження, початок на с. 97)

роки. Йому призначили амбра гризеа, яка повністю нормалізувала фізичні прояви.

● Бізнесмен 52 років звернувся до лікаря зі скаргами на підвищений артеріальний тиск, серцебиття, головний біль, біль у шлунку з підвищеною кислотністю шлункового соку. Але головна проблема полягала в переживанні страху інфаркту міокарда, який раптово виникав. Страх змушував зупиняти авто і телефонувати лікарю. Страх паралізував пацієнта, посилювався з кожною хвилиною, відлунював у вухах. При зборі анамнезу з'ясувалося, що мати, намагаючись припинити годувати молоком дворічного малюка, *лякала його духом горища. Дитина реагувала страхом.* Лікар призначив пацієнту препарат беладонни. У ситуаційному лікознавстві цього препарату є ситуація гострої небезпеки, що загрожує життю – це й демонстрував пацієнт. Гомеопатичний засіб чудово вплинув на фізичний і духовний стан хворого.

● Портрет гомеопатичного засобу *Sarcosinum* (витаги з пухлинної тканини молочної залози).

Це ситуація дитини, батьки якої наполягають на тому, щоб син чи донька були досконалими. Такі діти понад усе прагнуть виправдати сподівання батьків. Це добре керовані діти, з гарними манерами, не злі, сидять і грають. Вони артистичні, співають, танцюють, люблять живопис і літературу, поезію, природу, насолоджуються морем, громувицею; турботливі, хвилюються за інших, товариські. Чуттєві і вразливі, але намагаються не показувати цього. У них жорсткий самоконтроль ситуації. Поза контролем постійно відчують потребу у вдосконаленні, звідси проростає відчуття занепокоєння. Якщо така дитина організовує вечірку, то переймається не тим, щоб вона відбулась, а щоб усе було найліпше.

Одна з яскраво виражених рис – перфекціонізм. Такі люди ошатно вдягаються, зі смаком, бажають бути досконалими в усьому. Акуратність і чистота для них недостатня, вона має бути ідеальною. Перфекціонізм веде до нейротизму.

Такі представники все приймають зі смиренням, накопичують у собі чимало горя без виходу назовні. Не показують почуттів, навіть коли розчаровані, схильні до авторитарного тиску. Мають потяг до тамування переживань у собі, надмірний неспокій з приводу здоров'я (великий страх перед хворобою, особливо перед раком).

На фізичному рівні саме рак їх долає. Карцинозин – ключовий препарат пухлинного міазму.

● Цікаве ситуаційне лікознавство гомеопатичного засобу *Calcaea sulphurea*, відомий усім гіпс. Хвиля такого препарату виникає в людині при нав'язливому відчутті непоцінованості, відсутності належної прихильності, при відчутті потурання чи тиску. Діти почуваються недооціненими вдома.

(Продовження, на с. 99)

ного спрямування протягом життя (пригадаймо високо-рейтингові події, що відкладаються у підсвідомості), переважно в дитинстві.

“Коріння”, отримане від батьків, пробуджується до життя під впливом зовнішніх факторів.

І ось ми вринули дібралися до педагогіки, до можливостей її значного, як на мене, впливу на здоров'я (див. вріз).

Педагоги і батьки несуть велику відповідальність за здоров'я дітей. Дорослі повинні усвідомлювати можливі наслідки свого “виховання”. Зазначені у врізі приклади доводять згубність завищених вимог, надзвичайного тиску на дитину. Брутальне поводження і жорстокість щодо дітей закінчується різноманітною соматичною патологією у зрілому віці, а якщо ступінь стресу високий, то це може викликати гостру патологію ще в дитинстві.

Говорячи про сучасну школу, В. Леві, відомий лікар, психолог, письменник, визначав атмосферу нинішньої освіти як антипсихологічну, стверджував, що “найбільше дитина страждає від оцінок в широкому значенні слова. Від того, що повинна відповідати певним стандартам і “шикуватися за ранжиром”.

Хоча розмови про необхідність змін в наявній системі освіти, про залучення педагогіки співробітництва, про те, що діти – не об'єкт, а суб'єкт освіти, живі душі, тривають давно, реальних змін надзвичайно мало. Проблем же більше. Поділяю думку Н. Івашен-

ко, директора однієї з російських шкіл: “Головна перешкода роботи з нинішнім поколінням дітей у тому, що серед них дуже мало фізично і душевно здорових. Все менше і менше. Все частіше приводять дітей з порушеннями координації, логопатією, дисграфією, підвищеним внутрішньочерепним тиском, гіпотонусом, гіпертонусом, дітей дивакуватих, аутичних... Вписатися у вимоги школи вони, певна річ, не можуть.”

У нагоді моїм колегам можуть стати такі висновки. Педагог повинен знати, що при невмілому, непрофесійному підході до дитини він може розбудити досі дрімотне коріння хвороби чи сформувати свіжу делюзію. Учителю необхідно усвідомлювати, що він сам, батьки дитини й учень можуть бути носіями специфічних делюзій, і з урахуванням цього знання повинна будуватися його навчально-виховна діяльність. Так, потрібна підготовка, яка припускає введення спеціального навчального курсу, попередньо мною названого педагогічною пропедевтикою*.

Така підготовка могла б включати тісну співпрацю зі спеціалістами відповідного фаху – лікарями – гомеопатами і психологами. Спільно продумана і скоординована діяльність, як на мене, започаткувала б формування здорової в усіх значеннях педагогіки.

*Пропедевтика (від грецького слова *proaideuo* – наперед навчаю) – вступ до якої-небудь науки, попередній курс, систематично викладений у стислій елементарній формі.

(Закінчення, початок на с. 97)

Ситуація ворожнечі між братами і сестрами в дитинстві, постійне зіставлення, коли одного будуть принижувати, може призвести стан *Calcareo sulphurea*. У дитини з’явиться відчуття небезпеки, ілюзія непотрібності, їй необхідно докласти неабияких зусиль, щоб отримати ствердження і переконалися, що батьківський дім – надійне місце. Заради визнання людина намагатиметься вишукано виглядати, накопичувати гроші, здобувати знання, прагнути місця в суспільстві, особливі зусилля докладати щодо кар’єри. Негативним моментом є виникнення заздрості, сварливості, затьотості, ненависті до тих, хто з ним не згоден (переконалий, що нехтують його думкою, не цінують). У людей цього типу багато страхів, відсутнє почуття надійності в житті, самотність. На соматичному рівні відзначається схильність до грибкових інфекцій, захворювань шкіри типу екземи, фурункулів і гнійників.

Пацієнт, доведений до межі, представляє інший, більш тяжкий в клінічному плані препарат – *Nerap sulphur calcareum*. Виражає гнівливу дратівливість, яка сягає екстремальних форм насилля, що загрожує вбивством чи підпалом. На фізичному рівні – масивні нагнівання, абсцеси і таке ін.

● На прийом до лікаря прийшов батько з хлопчиком 15 років. Хлопчик ще в ранньому дитинстві відрізнявся виключними здібностями, вчився швидше за інших дітей. У семирічному віці з’ясувалося, що провідною є ліва рука. Силоміць хлопчика перевчили. Спочатку він ділився враженнями прожитого дня, а потім припинив. У нього розвинулась відраза до письма. На момент відвідин лікаря у хлопчика спостерігалася неупішність з усіх предметів, розумова в’ялість, байдужість, відсутність інтересу до спорту, ігор. Нічого не хоче вчити. Суть розуміє одразу, але ще швидше втрачає інтерес. Він дуже впертий. Не може рівно сидіти, горбиться, випускає предмети. Дуже боїться іспитів. Напередодні тримається самовпевнено, ніби все знає, але тільки надходить час – не може нічого відповісти. Кусає нігті.

При розмові з лікарем з’ясувалося, що хлопчик зумисне іде на загострення стосунків. Батьки забороняють у п’ятницю їсти м’ясо, він на кишенькові гроші купує пиріжки з м’ясом і розповідає батькам. Його змусили задіяти правницю, вся внутрішня сутність чинила спротив. Він заявляє: “Ах так! Я не буду вчитися, робити кар’єру. Не буду писати. Чхати на наслідки. Робіть зі мною, що хочете.” Дитині приписали меркурій (ртуть).

Ідея ліків полягає в тому, що хворий вважає оточуючих ворогами. Яскравим представником людей цього типу є Садам Хусейн.

Подібними прикладами пронизана вся гомеопатична практика.

ВИСТАВКА - ПРЕЗЕНТАЦІЯ

ОСВІТА УКРАЇНИ

6 - 9 ЖОВТНЯ

2004 року

Національний комплекс
"Експоцентр України"
павільйон № 9
м. Київ, пр-кт Глушкова, 1

Представлення досягнень навчальних закладів
у реформуванні навчально-виховного процесу;

Презентація науково-практичних розробок;

Встановлення ділових зв'язків, обмін досвідом;

Науково-практичні конференції, "круглі столи"
з актуальних питань реформування галузі;

Міжнародні проекти, Болонський процес;

Виступи керівників і працівників міністерства,
науковців АПН України, провідних фахівців
галузі освіти і науки;

Демонстрація навчально-технічного обладнання,
інформаційних систем, мульти-медіа, дистанційної
освіти, сучасних підручників і навчальних посібників,
оргтехніки;

Активне спілкування учасників виставки, прес-конференції;

Шоу-презентації (виступи колективів художньої
самодіяльності, команд КВК та інше);

Урочиста церемонія нагородження дипломами учасників
виставки та почесними дипломами.

Організатор виставки: Міністерство освіти і науки України

ОРГКОМІТЕТ: Україна, 01042, м. Київ,
вул. Патріса Лумумби, 4-Б, оф. 406

Тел./факс: 251-10-26; 251-10-27; 268-22-92; 268-36-16;

416-01-93, 417-81-84; 416-35-33

E-mail: exhibitions@carshe.com

WWW.OSVITA.CARSHE.COM

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ПРО НАВЧАЛЬНІ ПЛАНИ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НА 2004/05 НАВЧАЛЬНИЙ РІК

№ 1/9 – 252

07.05.04

Міністерство освіти і науки України доводить до відома місцевих органів управління освітою, методичних установ, керівників загальноосвітніх навчальних закладів, що робочі навчальні плани на 2004/05 навчальний рік розробляються:

початкової школи – за Типовими навчальними планами початкової школи з навчанням українською мовою та мовами національних меншин, затвердженими наказом МОН України від 01.03.2004 р. № 162;

основної школи – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів на 2001/02 – 2004/05 навчальні роки, затвердженими наказом МОН України від 25.04.2001 р. № 342 (додатки 3,4);

старшої школи – за Типовими навчальними планами для профільного навчання, затвердженими наказом МОН України від 20.05.2003 р. № 306;

гімназій, ліцеїв, колегіумів – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів на 2001/02 – 2004/05 навчальні роки, затвердженими наказом МОН України від 25.04.2001 р. № 342 (додаток 7);

спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов та предметів художньо-естетичного циклу – за Типовими навчальними планами спеціалізованих шкіл цих типів, затвердженими наказом МОН України від 16.07.2001 р. № 516, з урахуванням сумарної кількості годин інваріантної та варіативної складових, визначеної базовим навчальним планом початкової школи: 1-2 класи – по 21 годині, 3-4 класи – по 24 години;

вечірніх (змінних) загальноосвітніх шкіл – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів на 2001/02 – 2004/05 навчальні роки, затвердженими наказом МОН України від 25.04.2001 р. № 342 (додатки 8, 9).

Відповідно до статті 16 Закону України “Про загальну середню освіту” 2004/05 навчальний рік починається 1 вересня святом – Днем знань – і закінчується проведенням навчальної практики, підсумкового оцінювання і державної підсумкової атестації навчальних досягнень учнів.

Навчальні заняття організовуються за семестровою системою: I семестр – з 1 вересня по 25 грудня, II семестр – з 12 січня по 31 травня.

Протягом навчального року для учнів проводяться канікули: орієнтовно, осінні – з 25 по 31 жовтня, зимові – з 27 грудня по 11 січня, весняні – з 21 по 27 березня.

Гранична наповнюваність класів та тривалість уроків встановлюються відповідно до Закону України “Про загальну середню освіту”. Мінімальна наповнюваність груп для факультативних занять у міських загальноосвітніх навчальних закладах становить 8, сільських – 4 учні.

Поділ класів на групи при вивченні окремих предметів здійснюється відповідно до нормативів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки від 20.02.2002 р. № 128.

Місцеві органи виконавчої влади або органи місцевого самоврядування можуть прийняти рішення про поділ класів на групи і при наповнюваності, меншій від нормативної, а також при вивченні інших предметів за наявності бюджетних асигнувань та залучення додаткових коштів.

Навчальні екскурсії та навчальна практика учнів організовується відповідно до інструктивно-методичного листа Міністерства освіти і науки від 07.03.2001 р. № 1/9 – 97. У загальноосвітніх навчальних закладах з професійним навчанням та навчально-виробничих комбінатах навчально-виробнича практика проводиться згідно з програмами профільних дисциплін. У вечірніх (змінних) школах навчальна практика запроваджується лише для непрацюючої учнівської молоді.

В залежності від місцевих умов та особливостей навчального процесу навчальна практика частково або повністю може проводитись під час навчального року, а в окремих випадках – у літній період. Зокрема, при 6-денному режимі занять основні види і форми навчальної практики можуть включатися до змісту навчальних програм і реалізовуватися протягом навчального року.

У випускних 9 і 11 (12) класах з 3 по 24 червня проводиться державна підсумкова атестація навчальних досягнень учнів відповідно до Положення про державну підсумкову атестацію, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки від 14.12.2000 р. № 588.

З урахуванням місцевих особливостей, кліматичних умов за погодженням з відповідними місцевими органами управління освітою можуть змінюватися структура навчального року та графік канікул. При цьому залишається незмінною загальна кількість навчального часу, що встановлено Законом України “Про загальну середню освіту”: у загальноосвітніх навчальних закладах I ступеня – 175 робочих днів, II – III ступенів – 190 робочих днів.

Заступник міністра

В. О. Огнев'юк

Директор школи, ліцею, гімназії № 42004

Про апробацію “Інструкції про організацію і проведення контролю в умовах семестрової системи оцінювання навчальних досягнень учнів 5-11(12) класів загальноосвітніх навчальних закладів”

З метою здійснення апробації “Інструкції про організацію і проведення контролю в умовах семестрової системи оцінювання навчальних досягнень учнів 5-11(12) класів загальноосвітніх навчальних закладів”

НАКАЗУЮ:

1. Начальникам управлінь освіти і науки Харківської, Черкаської, Полтавської обласних державних адміністрацій здійснити апробацію зазначеної Інструкції та надіслати свої пропозиції і зауваження департаменту загальної середньої та дошкільної освіти до 01.11.04 року (додається).

2. Департаменту загальної середньої та дошкільної освіти (Полянський П.Б.)

спільно з Науково-методичним центром середньої освіти (Завалевський Ю.І.) забезпечити організацію апробації зазначеної Інструкції та її доопрацювання до 01.12.04 р.

3. Контроль за виконанням наказу залишаю за собою.

Заступник Міністра

В.О.Огнев'юк

Додаток
до наказу Міністерства освіти і науки України від 25.06.04 № 540

ІНСТРУКЦІЯ*

про організацію і проведення контролю в умовах семестрової системи оцінювання навчальних досягнень учнів 5-11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів

1. Загальні положення

1.1. Ця інструкція розроблена з метою реалізації постанови Кабінету Міністрів України “Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання” від 16.11.00 № 1717; Положення про загальноосвітній навчальний заклад, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України “Про затвердження Положення про загальноосвітній навчальний заклад” від 14.06.00 № 964; Положення про державну підсумкову атестацію учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 14.12.00 № 588 та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 19.12.00р. за № 925/5146; “Положення про золоту медаль “За високі досягнення у навчанні” та срібну медаль “За досягнення у навчанні”, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України “Про затвердження положення про золоту медаль “За високі досягнення у навчанні” та срібну медаль “За досягнення

у навчанні” від 13.12.00 № 584 та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 19.12.00 р. за № 924/5145; Інструкції про переведення та випуск учнів навчальних закладів системи загальної середньої освіти всіх типів і форм власності, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 05.02.01 № 44 та зареєстрованої у Міністерстві юстиції України 08.02.01 р. за № 120/5311, і визначає порядок організації контролю за навчальними досягненнями учнів (вихованців) та оформлення класних журналів у загальноосвітніх навчальних закладах.

1.2. Нормативними документами та рекомендаціями Міністерства освіти і науки України запроваджено семестрову систему навчально-виховного процесу. У зв'язку з цим основними видами оцінювання навчальних досягнень учнів встановлено тематичне оцінювання та державну підсумкову атестацію. Доцільність поточного оцінювання, як інструмента оперативного керування навчальним процесом, і навчальних екскурсій визначається вчителем.

Обов'язковому оцінюванню підлягають результати вивчення предметів інваріантної

* Знайомимо Вас з деякими її положеннями.

частини навчального плану, як правило, оцінюються спецкурси, курси за вибором, навчальна практика.

Не підлягають оцінюванню факультативи та індивідуальні заняття, проведення яких фіксуються в окремих (спеціальних) журналах.

1.3. Оцінювання відбувається на основі Критеріїв оцінювання рівня навчальних досягнень учнів, затверджених спільним наказом Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України від 04.09.00 №428/48 “Про запровадження 12-бальної шкали оцінювання навчальних досягнень у системі, загальної середньої освіти”. Відповідальність за якість та об’єктивність оцінювання покладається на вчителя та керівника загальноосвітнього навчального закладу.

2. Тематичне оцінювання

2.1. Загальні поняття

2.1.1. Тематичне оцінювання – це визначення рівня навчальних досягнень учнів з певної теми (частини теми, групи тем) або з певного виду навчальної діяльності на основі вимог навчальної програми та критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів з того чи іншого предмета.

2.1.2. **Тематичний бал (ТБ)** – бал, що виставляється за фактичний рівень навчальних досягнень учнів при вивченні теми (її частини, сукупності тем).

2.1.3. **Скорегований тематичний бал (СТБ)** – бал, що виставляється за результатами повторного тематичного оцінювання.

2.1.4. Типовими формами тематичного оцінювання за способом встановлення рівня навчальних досягнень учнів є:

- усне (опитування, співбесіди тощо);
- письмове (тестування, диктант, контрольна, експериментальна, практична, лабораторна роботи, опис технологічного процесу, складання творчого проекту тощо);
- комп’ютерне тестування. Можливе також поєднання цих форм.

2.1.5. Для оцінювання, що проводиться у письмовій формі (диктанти, контрольні, лабораторні роботи тощо), передбачається наявність зошитів (окремих аркушів), які зберігаються в навчальному закладі до кінця навчального року, їх мінімальна кількість визначається Міністерством освіти і науки України.

2.2. Технологія тематичного оцінювання

2.2.1. На початку вивчення теми (частини теми, сукупності тем) вчитель має ознайомити учнів з тривалістю її (їх) вивчення; загальним змістом, кількістю і строками проведення обов’язкових видів робіт (лабораторних, контрольних тощо); з типовими питаннями, що виносяться на тематичне оцінювання, прикладами завдань; терміном і формою проведення тематичного оцінювання, запропонувати список навчальних посібників. Форми і тривалість (не більше 2-х академічних годин) тематичного оцінювання, обсяг і зміст навчального матеріалу

визначаються вчителем.

2.2.2. Тематичне оцінювання має враховувати всі види навчальної діяльності учнів, передбачені навчальними програмами (практичні, контрольні, самостійні, лабораторні роботи, твори тощо), про які обов’язково інформує вчитель перед вивченням теми. Тематичний бал виставляється з їх урахуванням. Особливості виставлення тематичних балів регламентуються інструктивно-методичними листами з предметів.

2.2.3. При складанні завдань для тематичного оцінювання вчитель повинен орієнтуватися на рівень вимог навчальних програм, Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів, у тому числі в старших класах – на рівень завдань державної підсумкової атестації з предметів. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з певного предмета є універсальними для всіх профілів навчання.

2.2.4. Тематичне оцінювання, як правило, проводиться в навчальний час.

2.2.5. Тематичний бал за згодою учня може бути виставлений автоматично на основі поточних балів та балів, отриманих ним за виконання всіх обов’язкових видів робіт з урахуванням його активної навчальної діяльності при вивченні теми. Тематичний бал, виставлений автоматично, корегуванню не підлягає.

2.2.6. Корегування тематичного балу відбувається, як правило, не пізніше десяти днів після виставлення тематичного балу.

2.2.7. Мініально-достатню кількість тематичних оцінювань з предметів протягом навчального року визначає Міністерство освіти і науки України.

2.2.8. Для раціональної організації тематичного оцінювання складається графік його проведення на I та II семестри. Упродовж тижня в учня може бути не більше трьох тематичних оцінювань; протягом навчального дня, як правило, – не більше одного. Два тематичних оцінювання в день можуть бути заплановані виключно для різних за видом навантаження предметів. Наприклад, контрольна робота з алгебри (переважно розумове навантаження) і спортивні змагання з фізичної культури (переважно фізичне навантаження).

2.2.9. З метою оптимального використання навчального часу контрольні роботи (діагностичні роботи, директорські контрольні роботи тощо) та інші форми моніторингу навчальних досягнень учнів, що організуються керівництвом навчального закладу або органами управління освітою, проводяться під час запланованого вчителем тематичного оцінювання. У таких випадках вчитель позбавляється необхідності проводити повторне тематичне оцінювання. Зміст зазначених робіт повинен містити навчальний матеріал з тем, які вже вивчено, і з яких проведено або планується найближчим часом проведення тематичного оцінювання.

2.2.10. Результати перевірки робочих зо-

шитів урахуються при виставленні тематичного або семестрового балу (в залежності від специфіки предмета) лише з математики, української мови та мов національних меншин. Вимоги до перевірки зошитів регламентуються Міністерством освіти і науки України.

2.3. Виставлення тематичних балів до класного журналу

2.3.1. Бали за обов'язкові поточні роботи виставляються до журналу в клітинки, що відповідають датам проведення уроків. Якщо учень був відсутній на уроці, у цій клітинці ставиться "н" і через риску в тій же клітинці виставляється бал після виконання цієї роботи. Наприклад:

04.

09.

К.р. Н/9

2.3.2. Бал за тематичне оцінювання виставляється до класного журналу в клітинку з надписом ТБ (без дати).

2.3.3. Скорегований тематичний бал (СТБ) виставляється у наступну клітинку класного журналу (без дати).

2.3.4. Тематичне оцінювання з *іноземної мови* проводиться наприкінці семестру за чотирма видами мовленнєвої діяльності з кожного виду окремо (аудіювання, говоріння, читання, письмо). У класному журналі робиться такий запис (див. табл.1).

2.3.5. Скорегований тематичний бал не може бути нижчим за тематичний.

2.3.6. Скорегований тематичний бал виставляється лише учням, які брали участь у повторному тематичному оцінюванні.

3. Семестрове оцінювання

3.1. Загальні поняття

3.1.1. Семестрове оцінювання – форма

контролю рівня навчальних досягнень учнів за результатами семестру.

3.1.2. **Семестровий бал (СБ)** – бал, що виставляється на основі тематичних (скорегованих тематичних) балів.

3.1.3. **Скорегований семестровий бал (ССБ)** – бал, що виставляється за результатами повторного семестрового оцінювання.

3.2. Технологія семестрового оцінювання

3.2.1. Семестровий бал (СБ) виставляється учням на основі тематичних (ТБ) або скорегованих тематичних балів (СТБ).

3.2.2. Семестрові роботи як окремі підсумкові роботи не проводяться.

3.2.3. Семестровий бал має бути наближеним до середнього арифметичного від суми скорегованих тематичних балів. При цьому мають враховуватися динаміка (зміна) особистих навчальних досягнень учня з предмета; важливість теми (тривалість вивчення теми, складність її змісту, ступінь узагальнення матеріалу тощо).

Наприклад (див. табл.2).

3.2.4. У загальноосвітніх навчальних закладах, в яких застосовується рейтингова система оцінювання, може бути запроваджено шкалу критеріїв для переведення рейтингових балів у тематичні.

3.2.8. Скорегований семестровий бал виставляється лише тим учням, які його підвищували. Скорегований семестровий бал не може бути нижчим за семестровий.

Таблиця 1.

ТБ	*СТБ	ТБ Читання	СТБ	ТБ Говоріння	СТБ	ТБ Письмо	СТБ

Таблиця 2.

Тематичні бали			Семестровий бал
1 тема	2 тема	3 тема	Варіанти виставлення балів
4	7	9	Якщо тема 3 найбільш важлива і базується на змісті попередніх, тоді можна поставити 8
			Якщо тема 2 найбільш важлива, тоді можна поставити 7
			Якщо тема 1 найбільш важлива, тоді можна поставити 6
12	12	10	Якщо більш важливою є тема 3, тоді можна ставити 11
10	12	12	Якщо більш важливими є теми 2 або 3 тоді можна ставити 12

* – скореговані тематичні, семестрові, річні бали виставляються лише тим учням, які їх підвищували;

МОЖНА ПРИДБАТИ ЗБІРНИК НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ДОКУМЕНТІВ "ЗАГАЛЬНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА"

Центром освітніх технологій з дозволу Міністерства освіти і науки України вперше видано збірник нормативно-правових документів у галузі освіти.

До першого тому збірника ввійшли міжнародні правові акти, закони України, Укази та розпорядження Президента України, рішення Конституційного Суду України. У другому – постанови Кабінету Міністрів України в галузі загальної середньої, позашкільної та дошкільної освіти.

Третій том збірника, до якого включено чинні нормативно-правові акти Міністерства освіти і науки України та інших центральних органів виконавчої влади з різних аспектів забезпечення діяльності зазначених галузей освіти, виходить з друку найближчим часом.

З приводу придбання збірника звертатись за адресою: м. Київ, б-р Т. Шевченка, 56, кімната 5-та за телефонами: (044) 234-80-15. Електронна адреса: lv_center@ukr.net.

ОСВІТА ЗАРУБІЖЖЯ

*Не дуріте самі себе,
Учітьсь, читайте,
І чужого научайтьсь,
Й свого не цурайтьсь.*

Тарас Шевченко

Освіта
зарубіжжя

ФІЗИЧНА ОСВІТА У ХХІ СТОЛІТТІ:

ПРОБЛЕМИ ЗАГАЛЬНОЇ ОСВІТИ ШКО- ЛЯРІВ І ЯКІСТЬ НАВЧАННЯ ФІЗИКИ*

Сьогодні потребує реалізації стратегії інноваційного розвитку країни, що є наріжним каменем Програми дій Уряду.

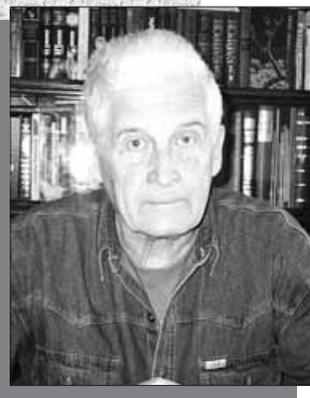
Інноваційний розвиток суспільства може стати реальністю лише за умови підвищення рівня природничо-математичної освіти в загальноосвітній школі.

Починаючи з 2003-2004 навчального року, вивчення математики, фізики, хімії, біології, інформатики тощо повинно стати справді пріоритетним, набути нового практичного змісту і відповідного матеріально-технічного забезпечення. В усякому разі, Міністерство робитиме все можливе для цього.

Рівень опанування учнями математики, природничих чи будь-яких інших навчальних дисциплін залежить зовсім не від того чи включено їх до переліку обов'язкових для проходження державною підсумковою атестацією. Корінь проблеми зовсім не в цьому, а в доступному й цікавому змісті освіти, наявності якісного навчально-методичного та кадрового забезпечення навчального процесу.

Сьогодні забезпеченість приладами та обладнанням для проведення практичних робіт з цих предметів становить від 13% до 40%.

*У країні слід налагодити виробництво сучасних навчальних приладів і Міністерство буде всіляко цьому сприяти.**

**Василь
РАЗУМОВСЬКИЙ**

Академік РАН

Питання про роль і якість навчання фізики у школі не є самостійним або абстрактним. Воно нерозривно пов'язане з тими вимогами, які ставляться до нього сучасним суспільством.

Для того, щоб говорити про відповідність якості підготовки школярів цим вимогам, треба знати рівень цієї підготовки. Оскільки в нас за останні десять років у цілому в країні таких досліджень не проводили, то ми скористалися порівняльними оцінками рівня знань школярів, одержаними в результаті міжнародних досліджень. З огляду на те, що в пресі результати цих досліджень майже не висвітлювалися, варто зробити деякі

пояснення, висвітлити історію питання.

У час інформатизації роль загальноосвітньої середньої школи змінилася. З досвіду багатьох країн з'ясувалося, що в нових умовах не тільки і не стільки інтелектуальна еліта, як раніше, а якість і рівень загальної середньої освіти людей визначають інтелектуальний потенціал нації і держави.

У зв'язку з цим 1981 року за ініціативою тодішнього президента Р. Рейгана в США було створено спеціальну Комісію зі шкільної освіти, яку очолювали такі відомі вчені, як П. Гарднер, Г. Сіборг, Дж. Холтон. Ця Комісія, провівши дослідження, 1983 року звернулася до президента, конгресу й народу з доповіддю *"Нація на межі ризику: необхідність реформи шкільної освіти"*.

Ось декілька витягів із доповіді:

● "Америка втратить світо-

*З доповіді на з'їзді російських фізиків-викладачів.

** Кремень В. Підсумки минулого навчального, завдання на рік новий. // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2003. – №4 – С.12

ве лідерство в економіці, якщо не реформує систему шкільної освіти відповідно до нових вимог часу.

- Ризик держави полягає в перерозподілі високоосвічених, висококваліфікованих кадрів, який відбувається у світі...
- Знання, навчання, інформація – це новий для міжнародної комерції товар, який поширюється настільки ж швидко, як наркотики, синтетичні добрива або блакитні джинси...
- У вік інформації навчання – це незнецінювані інвестиції, які гарантують успіх...
- Особи, які не досягнуть потрібного рівня грамотності й освіченості, не зможуть реалізувати свої громадянські прав не тільки на рівні матеріального добробуту, але й стосовно участі в управлінні державою...
- Високий рівень освіти – основа вільної демократичної держави...”

У зв'язку з цією доповіддю у США було розпочато реформу школи, одним із головних завдань якої є фактично всеохопна середня освіта і підвищення якості шкільної освіти з фундаментальних дисциплін. Департамент освіти США проголосив такі пріоритетні завдання: 1) 2000 року кількість тих, хто закінчує 12-річну середню школу, сягне не менше 90% молодого покоління; 2) рівень підготовки школярів США з математики, фізики і природничих предметів має стати у XXI столітті найвищим у світі. Для виконання цих завдань американці, зокрема, вирішили:

- запровадити новий стандарт освіти в середній школі;
- запровадити державні екзамени після закінчення початкової, неповної середньої і середньої школи (National Goals for Education, U.S. Department of Education, Washington, D.C. 1990).

Для перевірки ефективності реформи у плані досягнення першості з якості шкільної освіти спеціальна служба США з тестування за минулий період провела три міжнародні порівняльні дослідження якості знань учнів з математики і природознавчих предметів. В експериментах взяла участь (із довіркою вибіркою) близь-

ко двох десятків країн. Така активність і зацікавленість багатьох країн результатами пов'язана з тим, що реформи шкільної освіти в контексті економічної, науково-технічної й технологічної (“Know how”) конкуренції здійснюються в усіх розвинених країнах і країнах, що стрімко розвиваються. У двох останніх дослідженнях (1991 й 1997 років) брали участь колишній СРСР і Росія. Результати цих досліджень виявилися надзвичайно цікавими і важливими для нашої країни. Мені здається, що **ці результати допомагають відповісти на деякі запитання**, які прозвучали на нашому з'їзді, зокрема й такі:

- Чому наші університети ще зберігають своє обличчя, а школа відходить від світових позицій?
- За рахунок чого ще тримається фізика у школі в умовах її цілковитого розгрому?
- Чому сфера виробництва в нашій країні відстає від світового рівня і не сприймає наукові досягнення? Незважаючи на розвал Радянського Союзу в 1991 році, визначення рівня підготовки учнів масової школи на основі міжнародних тестів дало несподівано високі результати. Наші школярі опинилися на четвертому місці з математики й на п'ятому – з фізики (Learning Science. Educational Testing Strvice. Princeton. 1992). Підсумки ж міжнародних досліджень 1997 року виявили різке розшарування шкіл та учнів за якістю знань. Учні спецшкіл за рівнем підготовки ввійшли до першої трійки країн поруч зі Швецією та Норвегією, учні ж масової школи показали дуже низькі результати. Вони опинилися на третьому місці знизу (Третье международное исследование по оценке качества математического и естественнонаучного образования. – ТJMSS. УОСО РАО.– М., 1998. – С.106).

Те, що в нас збереглася шкільна еліта, – це дуже важливий факт, який разом із блискучими перемогами наших школярів на міжнародних олімпіадах свідчить про традиційно високий науковий і педагогічний потенціал нашої країни. Тут слід віддати данину пам'яті прекрасним ученим

ПОВЧАЛЬНА ІСТОРІЯ: ЗРОБИМО ВИСНОВКИ

Інтерв'ю Ольги Виговської з академіком РАН Василем Григоровичем Разумовським

– Що Ви можете сказати про взаємини зі Всесвітнім банком?

– Пригадую, що років зо два-три тому мене і членів президії, міністра Філіпова запросили до Всесвітнього банку і там дуже прискіпливо допитувалися: “Яким коштом здійснюється реформа й чому вона таким дивним чином відбувається, що погіршується природничо-наукова освіта?” І Філіпов їм збрехав: “До чого тут американські гроші? Це наші гроші, ми їх будемо повертати”. Це була прихована демагогія. Рішення було таким: реформатори мають радітися з великою академією, аби не завдати шкоди російській освіті. Але так і відбувається. Дещо вдалося відстояти, бо хотіли взагалі усунути зі школи фізику, біологію, хімію. Є такий Баранников, який написав книжку, що потрібна компетентнісна спрямованість, тобто треба замінити фундаментальні знання компетенцією. Що таке компетенція: прийти на вокзал, прочитати оголошення, прочитати газету, купити квиток – і все, і досить. Бути менеджером, кур'єром – ось на такому рівні. А більша наука колоніальній країні не потрібна. Тож ми й раділи, що на зміну Єльцину прийшов Путін і дещо зуміли відродити. Ще до нього не доходять наші голоси про освіту. Як бачите, це прикроші не лише освіти в Україні, у нас вони теж є.

– Василю Григоровичу, чи можна сказати, що така політика є спільною для нас, адже й ми користуємося послугами Всесвітнього банку?

– Так, безперечно, якщо дають гроші, то й контролюють, куди ви їх вкладаєте: сюди – можна, туди – ні. Бжезінський так і сказав: “Мати фундаментальну науку – це недозволенна розкіш для Росії”.

– Сьогодні в Україні починають розуміти значення фізико-математичної освіти. На тогорічній серпневій колегії МОНУ це відчули всі. З чим Ви пов'язуєте такий злам у їхній свідомості?

П. Капиці, І. Кікоїну, А. Колмогорову, М. Лаврентієву, М. Прокоф'єву, А. Маркушевичу, О. Арсен'єву та ін., які зробили чималий внесок у створення умов для розквіту юних талантів, у заснування чудового наукового часопису для юнацтва “Квант”, у створення знаменитих фізико-математичних шкіл, були піонерами в організації фізичних і математичних олімпіад, у яких спочатку брали участь школярі лише країн соціалістичного табору. І вже потім ці олімпіади стали по-справжньому міжнародними. Приємно відзначити, що ідея створення фізико-математичних шкіл набула розвитку.

Багато шкіл, ліцеїв і гімназій за результатами роботи є гордістю країни. Цей рух заслуговує підтримки й заохочення.

На жаль, доводиться відзначити, що нині робота з обдарованими дітьми зіштовхується з значними труднощами. Назвемо деякі з них.

Школи з поглибленим вивченням предметів у 1997 році в нашій країні склали лише 4% від загальної кількості шкіл у Росії, їх мало, вони не забезпечують потреб населення. Для порівняння скажемо, що відсоток таких шкіл в інших країнах, які взяли участь у вищезгаданому дослідженні, складає 14,5%. У найрозвиненіших країнах і країнах, що бурхливо розвиваються, цей відсоток коливається від 20 до 30.

Не країни часи переживають часописи “Квант”, “Фізика в школі”, нове цікаве видання “Навчальна фізика” та інші предметні часописи. Їхні накладки неспівмірно малі порівняно з потребами. Для багатьох зацікавлених дітей, їхніх батьків і вчителів за своєю ціною вони недоступні.

Блискучі перемоги наших олімпійців-фізиків практично ніде не оприлюднюються, окрім часописів “Квант” і “Фізика в школі”. Між тим, за кордоном переможці міжнародних фізичних олімпіад вшановуються і стають знаменитими не менше, ніж олімпійці-спортсмени. Не поцінувавши належним чином (ні матеріально, ні морально) молоді таланти, ми не вбачаємо згубного процесу в еміграції інтелектуальної еліти.

Ніким не помічено і ніяк не вина-

городжено наших чудових педагогів, таких як О. Кабардін, В. Орлов, О. Зільберман, С. Козел та ін., які впродовж трьох десятиліть, керуючи нашими збірними, не припустилися програти на жодній олімпіаді, забезпечуючи в змаганнях здебільшого перші та другі місця. Ці особи справді мають заслуги перед Вітчизною.

Ще більше занепокоєння викликає те, що порівняльна оцінка фізичної грамотності учнів масової школи (тобто 96%!), яку отримали під час тестування 1997 року, виявилася неймовірно низькою. Значно нижчі результати показали школярі тільки двох країн – Південної Африки й Кіпру. Зрозуміло, що виробнича галузь за такого рівня підготовки не може сприймати високі досягнення науки і технології. Нагадаємо, що за результатами попередніх міжнародних досліджень 1991 року учні масової школи СРСР входили до першої групи країн. Таким чином, є підстави припускати, що якість навчання фізики в масовій школі за останні роки знизилася і якщо терміново не вжити заходів, то вона продовжуватиме знижуватися.

Вкажемо на деякі причини зниження якості підготовки школярів у загальноосвітній школі та шляхи подолання недоліків.

Частково причини зниження якості навчання школярів з фізики й інших природничих предметів полягають у специфіці налагодження всього навчально-виховного процесу, зокрема, у наповненні навчального плану дрібними предметами-одноденками, які дублюються. За час демократичної перебудови школи кількість предметів у закладах середньої освіти збільшилася майже удвічі і часто сягає 30–33! Нічого, окрім розпорощення навчального часу, поверхових знань і первантаження школярів, це не дає.

З іншого боку, недоліки стосуються безпосередньо викладання фізики. До них слід віднести: по-перше, невмотивоване “виштовхування” фізики та інших природознавчих предметів із навчального плану під гаслом “гуманізації освіти”. Це призвело до зменшення бюджету часу на фізику, зокрема в основній школі (включаю-

– Шойно було порушено питання про відновлення обороноздатності країни, то й сказали: “*Давайте фізиків!*” А вже історія виявилася вельми повчальною. Після революції освіту очолив Луначарський, людина широкого діапазону, він одразу ж ухопився за американську систему освіти, метод проектів і т.ін., а завершив бригадним методом. Потім Сталін започаткував індустріалізацію, а до нього прийшли професори й кажуть: “Яка може бути індустріалізація, коли зі школи виходять люди, які не здатні сісти за студентський стіл?” Сталін викликає Луначарського: “Де кадри?” Той починає про метод проектів. Зняв його і призначив послом. До місця призначення останній не доїхав, помер – чи вбили, чи скопив інфаркт. Потім освіту очолив Бубнов, який відновив царську гімназію з її навчальним планом, дав фундаментальну освіту. Хрущов цю фундаментальну освіту намагався ліквідувати і хотів зробити робітничо-селянську дев’ятирічку інтернатного типу, де половину часу займала б праця. Після цього один шкільний директор іронічно зауважив: “Теж мені класик!” Усі були певні, що цього директора чекає ув’язнення, але цього не сталося і школу вдалося відстояти. Тож спроби зруйнувати фундаментальну освіту робилися люди, які її відстоювали. І ось зараз розгортається така ж боротьба. Чому тримається цей *Днепр*? Всесвітній банк каже: “*Днепров*а знімете – ми вам не дамо грошей”. Куплені люди. Це стосується багатьох членів уряду. Тому становище *Путіна* дуже складне. Сьогодні прозвучав прецікавий коментар щодо нього. Президент зустрівся зі своїм американським колегою, і двоє осіб – *Караганов* і *Явлінський* – райдужно оцінили майбутню дружбу з Америкою. А третім коментатором був письменник *Зинов’єв*: “Вважаю, що ейфорія передчасна. Ми друзі не зараз, не після вибуху хмарочосів-близнюків у Нью-Йорку, ми друзі давно – звідтоді, коли *Горбачов* зрадив усю країну. Але *потоваришували ми не як рівні*, а як держава-колоніст і держава-колонія. І нам ще доведеться за цю дружбу платити...”

чи 9-й клас), порівняно з радянською школою майже вдвічі (з 11 до 6 годин) і на годину менше, ніж у дореволюційних комерційних училищах, за даними 1913 року, коли про сучасний науково-технічний прогрес, пов'язаний із досягненнями фізики, й не здогадувалися (Веселов М. Учебные планы начальной и средней школы.— М.: Учпедгиз, 1939.— С.72–73). Відзначимо, що перехід на дванадцятирічну середню основну школу допоміг би розв'язати проблему бюджету навчального часу.

По-друге, неузгодженість навчального плану, програм, підручників. За даними Міністерства освіти, тільки 30% шкіл працюють за новими програмами і підручниками. Тому більшість шкіл не вивчає нових тем, введених до програми, і знання учнів не відповідають сучасному міжнародному стандарту. Зокрема, слід відзначити такі недоліки в підготовці учнів:

- нездатність відрізнити наукове знання від вірувань;
- нерозуміння співвідношення між знанням та істиною;
- нерозуміння відмінностей міри вірогідності й різноманітних категорій наукової інформації: фактів, гіпотез, законів і принципів, моделей, теоретичних висновків і результатів досліджу;
- відсутність уявлень про модельне відображення дійсності в науковому пізнанні;
- відсутність навичок мислити моделями: теоретично пояснювати й передбачати.

По-третє, припинення постачання приладів й обладнання до шкільних кабінетів фізики є однією з головних причин зниження рівня підготовки школярів. Раніше від учителів вимагалось виділяти на лабораторні роботи 15–16% навчального часу. Тепер про цю вимогу ніхто навіть не згадує. До того ж, експериментальна підготовка абітурієнтів, що вступають до закладів вищої освіти, залишається непотрібною. Між тим, “крейдяний метод” навчання безпосередньо позначився на результатах останнього міжнародного дослідження рівня підготовки школярів. Найнижчий відсоток успішності виявився саме з тих

розділів курсу фізики, які засвоїти без спостережень явищ і досліду неможливо, а саме: пружний і непружний удар (35%), тиск (31%), зміна повної енергії системи (36%), природа електричного струму (24%), перетворення електричної енергії у провідниках під час проходження струму (18%), аналіз та інтерпретація експериментальних даних (18%).

Відхід до “крейдяної” фізики призвів до цілковитого панування репродуктивного навчання, в основі якого лежить переказування тексту підручника і розв'язування тренувальних задач за формулою.

Якщо негайно не відновити централізоване постачання шкіл демонстраційними й лабораторними приладами хоча б за мінімальним переліком, то про якісні знання з фізики взагалі не варто вести мову. Багато говорилося про використання комп'ютерів у процесі вивчення фізики. Ми за комп'ютерну підтримку, але не за рахунок досліду. У школі треба вивчати не тільки моделі явищ, але насамперед самі явища і на цій основі навчати школярів моделювання як методу пізнання.

При цьому слід пам'ятати про корені російської школи й вітчизняних традицій. Згадаймо діяльність Комісії з викладання фізики, яка працювала в Росії під керівництвом Миколи Умова в кінці XIX — на початку XX ст. 1898 року. Професор М. Умов писав: “Завдання, яке випадає на долю викладання фізики, ... полягає, окрім передачі корисних відомостей, ще й у вправленні здатностей розуму ... сходити від помічених зв'язків до загальних законів явища, ... пояснювати нові форми явищ за допомогою раніше відкритих закономірностей...” (Рабочая Комиссия по вопросу о мерах к лучшей постановке преподавания физики в мужских гимназиях. — М.: Изд-во Московского учебного округа, 1899. — С. 24-26). Нагадаємо, що розмови про “крейдяну” фізику в Росії було припинено 1900 року. У доповіді підкомісії з реформи школи йшлося: “Викладання фізики, в якому експеримент не є основою і наріжним каменем усього викладу, слід визнати безвартісним і навіть шкідливим” (Труды

Комиссии по вопросу об улучшении в средней общеобразовательной школе. — СПб., 1990. — Вып.1.).

Однак найсумнішим є те, що багато хто з сучасних діячів освіти, які вирішують долю школи, не бачать згубного впливу в полишенні фізикою передових позицій в освіті: “Оборонну промисловість у країні зруйновано, і фізики тепер не потрібні”. Чи піде на користь нашому народові й державі така позиція? Щоб відповісти на питання пригадаймо, хто і чому організовує порівняльне оцінювання знань і чому в міжнародних дослідженнях систематично бере участь від 20 до 50 країн.

Якість шкільної освіти в сучасних умовах стає ареною конкурентної боротьби між країнами і є дуже важливим чинником економічного розвитку.

За минуле десятиліття наша школа значно американізувалася в плані прагматизму й зниження уваги до вивчення основ наук. Позитивний досвід, накопичений у часи чудового міністра освіти М. Прокоф'єва, значною мірою втрачено. На жаль, наша освітня система взяла за ідею застарілий американський досвід 60-х років і не вивчає надбання сучасної реформи загальноосвітньої школи в США, які є вельми повчальними для нинішньої ситуації в нашій країні. Анархія і багатопредметність навчального плану шкодять вивченню основ наук — це визнано в Америці головним недоліком навчального плану школи. За словами сучасних американських реформаторів освіти, навчальний план школи США нагадує “меню кав'ярні, у якій замість головних страв — аперитиви й закуски”. Натомість розроблено новий план, який не тільки надає перевагу фундаментальним наукам, але й обезпечує школу від багатопредметності й розפורшування навчального часу. У кожному класі вивчається не більше семи предметів, зате майже на кожен з них відводиться по 5 уроків щотижня. Навчальний план є спільним для всіх. Диференціація починається з десятого класу й може проводитись у межах 25% навчального часу (при цьому слід врахувати, що шкільна освіта за конституцією США перебуває

в компетенції штату, а не федерального уряду!). Також опубліковано стандартні програми з фізики, хімії й біології (12), науковий рівень яких дуже високий.

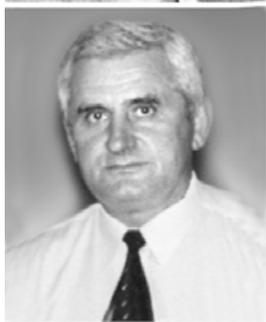
За яким принципом розроблялися ці документи? В основу змісту освіти покладено прогноз державного розвитку, зокрема такий:

- в усі сфери життя ввійдуть комп'ютери;
- мільйони професій будуть пов'язані з лазерами і роботами;
- зміни багатьох галузей людської життєдіяльності, таких як охорона здоров'я, гігієна, виробництво продуктів харчування, конструювання, налагодження і ремонт складного наукового, індустріального та військового обладнання, будуть пов'язані з інтенсивним впровадженням нових технологій, які постійно вдосконалюються;
- поруч із високими сучасними знаннями випускник школи повинен мати здібності до аналізу ситуації, до розуміння проблеми, до розв'язання завдань і до висновків.

Оскільки реформа американської школи є частиною програми розвитку економіки країни, то ця реформа забезпечується не лише всіма необхідними науковими й методичними розробками, але й необхідним фінансуванням.

Якщо ми хочемо бути конкурентноспроможними, то й у нашій країні зміст і рівень середньої освіти мають стати частиною плану розвитку держави, економіки, науки, культури, добробуту всього народу загалом і кожної людини зокрема. Якщо такого не буде, то освіта неминуче надалі фінансуватиметься за залишковим принципом, а будь-яка, навіть найдосконаліша, освітня доктрина виглядатиме як простакувата, ні для кого не обов'язкова утопія. Мені здається, що саме таку картину ми і спостерігаємо зараз. Хочеться вірити, що президент країни, уряд, Держдума нарешті помітять у шкільній освіті не лише соціальне забезпечення громадян, але насамперед — головну складову частину програми виведення країни із кризи.

Наші ювіляри та переможці

За час між серпневими колегіями МОНУ одні досягли наукових вершин: **Віктор Олександрович Огнев'юк**, заступник міністра і освіти України, та **Юрій Борисович Кузнецов**, директор видавництва "Педагогічна преса", успішно захистили докторські дисертації; другі **підкорили спортивний олімп** – на XIV чемпіонаті Європи з легкої атлетики серед спортсменів-сеніорів (Данія), гідно представив Україну директор Фінансового ліцею **Юрій Володимирович Шукевич**, який здобув золоту та бронзову медалі.

У багатьох друзів нашого журналу особисті календарі замайорили червоними датами. І цього разу ювілярами стали:

Наталія Василівна Чепел'єва, заступник директора Інституту психології, член-кореспондент АПН України;

Олександр Васильович Киричук, академік АПН України, автор понад 140 наукових праць;

Володимир Владиславович Скиба, начальник відділу МОН України;

Олександр Леонідович Сидоренко, заступник голови Харківської обласної держадміністрації, член-кореспондент АПН України.

Щирі вітання ювілярам і переможцям!

*Хай колоситься
нива життя
Вашого!
Довгих,
плідних і
щасливих
Вам
літ!*

